

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
1. Mikrovezérlők története	3
2. Az oktatáshoz szükséges segédeszközök.....	9
2.1 Az MPLAB program.....	9
2.2 A programozó szoftver	10
2.3 A programozó készülék	11
2.4 A próbapanel	12
3. Mikrovezérlők programozásának oktatása.....	13
3.1 Bevezető foglalkozás.....	13
3.2 Mikrovezérlők szoftverfejlesztése, az assembly alapjai.....	22
3.2.1 Mikrovezérlők szoftverfejlesztése	22
3.2.2 Az assembly programozás alapjai	28
3.2.3 Az első assembly programunk	33
3.3 Utasítások, direktívák, elágazások, bemenetek	40
3.4 Szubrutinok, időzítés	50
3.5 Ugrótáblák.....	58
3.6 Megszakítások kezelése.....	65
4. Módszertani elemzés	77
5. Kitekintés.....	88
Irodalomjegyzék	90
Mellékletek	1
1. Univerzális programozó készülék	1
1.1 Általános leírás	1
1.2 A programozó működése.....	2
1.3 A programozó megépítése, élesztése.....	2
1.4 Alkatrészjegyzék.....	5
2. Mikrovezérlő próbapanel	6
2.1 Általános leírás	6
2.2 A próbapanel működése	6
2.3 A próbapanel megépítése, élesztése	9
2.4 Alkatrészjegyzék.....	11

Külön tasakban a nyomtatott áramköri lemezek fóliái, CD lemezen a PIC16F84 magyar nyelvű leírása és a honlapom tartalma.

Bevezetés

A diplomamunkám a mikrovezérlők oktatási lehetőségeit tárgyalja.

A történet hosszú időre nyúlik vissza, valamikor 1999-ben vetődött fel bennem, hogy a hagyományos digitális technika mellett az egyre inkább teret nyerő programozható eszközökkel is kellene foglalkoznom. Sikerült is beszereznie az iskolánknak (Mechatronikai Szakközépiskola és Gimnázium, itt tanítok 1992 óta) egy Siemens mikroprocesszoros fejlesztőrendszert. Ezen kezdtem el tanulni az assembly programozás rejtelseit. Nem sokkal ezután olvastam egy felhívást középiskolás diákok számára, amelyben mikrovezérlő programozó versenyt hirdettek. Ekkor még nem igazán tudtam, hogy mi is az a mikrovezérlő, miben más, mint a mikroprocesszor. Amikor azonban utánanéztem, rájöttem, hogy éppen ez az, amit kerestem. A mikrovezérlő ugyanis egy egytokos mikroszámítógép, tehát egyesíti magában a mikroprocesszort, a memóriát és a perifériákat. Ez a megoldás nagymértékben leegyszerűsíti a programfejlesztést. Néhány lelkes diákot magam köré gyűjtve elkezdtük együtt tanulni a programozást. Sikerességünket jelzi, hogy az egyik tanítványom megnyerte Miskolcon az országos programozó versenyt.

Ekkor fogalmazódott meg bennem a gondolat, hogy ezt sok mindenkinek meg lehetne tanítani, ez a mai világban nagyon hasznos tudomány, hiszen ilyen mikrovezérlők találhatók ma már a hétköznapi berendezésekben is (televízió, mikrohullámú sütő, stb.). Mivel a mikrovezérlők oktatása nem kapcsolódik szorosan az iskolánkban oktatott tárgyakhoz (habár az utóbbi időben próbálunk egyéb tantárgyakon belül időt szakítani rá), ezért egy szakkört indítottam el.

Az elsődleges célom az volt, hogy olyan segédeszközöket kutassak fel, illetve készítsek, amelyek a tanulók számára könnyen hozzáférhetőek, otthon is megépíthetőek legyenek. A mikrovezérlő programfejlesztéséhez a Microchip ingyenesen hozzáférhetővé tette az MPLAB programját. A beégetéshez (felprogramozáshoz) is sikerült két ingyenes programot találnom. A szükséges hardver elemek saját készítésű, olcsó berendezések. A két szükséges dolog tehát az égető panel és az úgynevezett „próbapanel” mindenki számára egyszerűen megépíthető. A programozáshoz szükséges ismerni az adott

mikrovezérlőt, azonban a leírások csak angol nyelven elérhetők, ezért az eredeti Microchip adatlapról készítettem egy 35 oldalas fordítást.

A könnyű (akár otthonról való) hozzáférhetőség érdekében készítettem egy honlapot, ahová ezeket, a hasznos információkat (programok, kapcsolási rajzok, nyáktervek, beültetési rajzok, alkatrészjegyzékek, fordítások, mintaprogramok) felraktam.

A következőkben bemutatom, hogyan tudjuk a mikrovezérlő programozásának, alkalmazásának alapjait tanulóinkkal elsajáttatni, ezzel is szélesítve, gazdagítva az iskola tevékenység repertoárját.

1. Mikrovezérlők története

A villamos szakmák az elmúlt 50 év során óriási fejlődésen mentek keresztül. A fejlődés olyan mértékű volt, amit korábban el sem tudtunk képzelni. Éppen ezért nagyon fontossá válik az oktatás előkészítő funkciója. Olyan ismeretek befogadására kell felkészítenünk a tanulókat, amikről nem tudjuk, hogy mi lesz fejlődésük következménye, erről legfeljebb csak megérzéseink lehetnek. A szakmában tanító pedagógusoknál előtérbe kerül a szinte permanens szakmai megújulás. Sohasem felejttem el azt az élményt, amikor szakközépiskolás koromban először találkoztam a LED-del, ekkor lehetet először kapni Miskolcon ezt az alkatrészt. A mai gyerekeknek ez már teljesen természetes. Nagy lelkesedéssel készítettük az első LED-es asztabil multivibrátorunkat. A kollégiumi szobában marattuk ki a nyákot. Mivel fúrógépünk nem volt a forrpontokat szöggel lyukasztottuk ki, és egy csehszlovák gyártmányú „pillanatpákával” forrasztottuk be az alkatrészeket. Az alkotás öröme nagy boldogsággal töltött el mindannyiunkat.

A fejlődés során az egyik fontos mérföldkő az elektronikus számítógép feltalálása volt. Az ENIAC (Electronic Numerical Integrator And Computer) a Manhattan-terv keretében készült. A gépet a Pennsylvania egyetemen építették, a munkát 1946-ban fejezték be. A munkában oroszánrészt vállalt Neumann János. Ma is az általa kialakított elven működnek az asztali számítógépek. Olyan előrelátó és humánus volt, hogy elvét sosem engedte szabadalmaztatni. Azért, hogy ezt megakadályozza egy publikációban nyilvánosságra hozta a Neumann-elméletet, ami a szabadalmi védettséget lehetetlenné tette. Az ENIAC 18 ezer elektroncsövet tartalmazott, több mint 100 kW elektromos energiát fogyasztott és 450 m² helyet foglalt el (több mint 30 m hosszú termet építettek az elhelyezéséhez). A gép tömege 30 tonna volt, megépítése tízmillió dollárba került. Három nagyságrenddel gyorsabb volt, mint a relés számítógépek: az összeadást 0,2 ms, a szorzást 3 ms alatt végezte el. A programja azonban fixen be volt huzalozva a processzorba és csak a villamos csatlakozások átkötésével lehetett megváltoztatni. Az elektroncsövek megbízhatatlansága miatt a gép csak rövid ideig tudott folyamatosan működni.

Az ENIAC-ot ballisztikai és szélcsatorna-számításokra használták. Egy trajektória kiszámítása a gépnek 15 másodpercig tartott, ugyanez egy szakképzett embernek asztali kalkulátorral 10 órás munka volt.

A fejlődés következő állomását a W. Schockley, W. H. Brattain és J. Bardeen által Bell laboratóriumában feltalált tranzisztor szolgáltatta. A tranzisztort 1947-ben fedezték fel, és 1948-ban publikálták. A találmány jelentőségét mutatja, hogy 1976-ban Nobel-díjat kaptak a feltalálói. A tranzisztor kis méretével és fogyasztásával, valamint hosszú élettartamával hamar kiszorította az elektroncsöveket. Megjelentek az első telepes, hordozható készülékek. A tranzisztor feltalálásával megjelentek a második generációs számítógépek. A kis méret lehetővé tette a nyomtatott áramkörök kialakítását. Az első nyomtatott áramkör 1958-ban jelent meg. Ez a megoldás kiküszöböli a vezetékes összekötésekből származó hibákat, nagymértékben növelve ezzel az áramkör megbízhatóságát.

Az integrált áramkörök megjelenése továbbvitte ezt a fejlődést. Az integrált áramkörben ugyanis egy hordozó szilícium lapkán egyetlen gyártási folyamatban alakítják ki az alkatrészeket, és az ezeket összekötő vezetópályákat. Egyes szakemberek az integrált áramkörök feltalálásának jelentőségét a könyvnyomtatáséhoz mérik. A tetszés szerinti darabszámban, több nagyságrenddel olcsóbban és nagyságrendekkel megbízhatóbb minőségben előállítható elemek az élet minden területén nagy változásokat idéztek elő. Az első integrált áramkört 1959-ben készítették, de csak 1962-ben került kereskedelmi forgalomba. Az integrált áramkörök hatalmas fejlődést produkáltak (kezdvé) a néhány alkatrészt tartalmazó SSI (Single Scale Integration) áramköröktől a több millió tranzisztort tartalmazó nagymértékben integrált VLSI (Very Large Scale Integration) áramkörökig. Gábor Dénes a nagy integráltsági fokú technológiát a XX. század legfontosabb találmányai között említi.

Ezek az integrált áramkörök vezettek a harmadik generációs számítógépek kialakulásához. A tranzisztorokat kiszorítják az integrált - egyelőre az alacsony és közepes integráltsági fokú - áramkörök. Megváltozik a gépek struktúrája, átalakulnak funkcionális egységei, s kialakul a fejlett, egységes csatornarendszer, amely közvetlen kommunikációs kapcsolatot biztosít az egységek között.

Az 1971-es esztendő fordulatot hoz a számítógépek történetében, az Intel cég piacra dobja az első mikroprocesszort 4004-es néven. Ez a processzor 4 bit széles adatokkal és 8 bit széles utasításokkal dolgozott. Külön adat (1kB) és programmemóriával (4kB) rendelkezett. A 4004 46 utasítást ismert, 2300 tranzisztort tartalmazott és 16 lábú DIP tokba szerelték. 1972-ben kiadták a kibővített változatát 4040 néven. Az utasításkészletét és a memóriáját megnövelték az előzőhöz képest. Még ebben az évben megjelenik az immár 8 bites 8008-as mikroprocesszor.

A Texas Instruments az Intel 4004/4040 processzorát követve kiadja a 4 bites TMS 1000-t. Az 1974-ben megjelent TMS 1000 volt az első mikrovezérlő. Ez egyetlen tokba építve tartalmazott adatmemóriát (RAM), programmemóriát (ROM) és I/O egységet, lehetővé téve a működést külső kiegészítő áramkörök nélkül. A mikrovezérlő tartalmazott egy 4 bites akkumulátort, egy 4 bites Y és egy 2-3 bites X regisztert, amellyel a belső 64, illetve 128 félbájtos RAM-ot lehetett megcímezni, valamint egy 1 bites státuszregisztert. A 6 bites programszámláló kombinálva egy 4 bites lapozó regiszterrel és opcióként 1 bankváltó bittel 1, illetve 2kB-os memória (ROM) címezését tette lehetővé. A szubrutinok, elágazások kezelésére tartalmazott egy 6 bites vermet és egy 4 bites lapozó puffert. Érdekessége a programszámlálónak, hogy nem számláló, hanem egy visszacsatolt léptetőregiszter volt, így az utasítások a memóriában nem egymás után sorban következtek. Utasításkészlete úgy épült fel, hogy tartalmazott tizenkét 8 bites huzalozott (fix), valamint 31 darab 16 bites felhasználó által mikroprogramozott utasítást, amelyet egy PLA valósított meg. A hardveresen huzalozott utasítások végrehajtási ideje 1 gépi ciklus volt, megszakítási lehetőséggel nem rendelkezett.

Szintén 1974-ben jelenik meg a 8008 továbbfejlesztése a 8080-as Intel mikroprocesszor, amely 8 bites adatbuszt és 16 bites címbuszt tartalmazott. A belsejében hét 8 bites regisztert (A-E, H, L), tartalmazott, amelyekből a BC, DE, és HL összekapcsolhatók voltak 16 bitessé. A 16 bites veremmutatóval egy 8 mélységű verembe lehetett elmenteni a visszatérési címeket. A 8080-as processzor volt az első széles körben elterjedt személyi számítógép az Altair 8800-as „agya”. Az Intel később ezt tovább fejlesztette, és 1976-ban kiadta a 8085-ös processzort. Ebbe beépítettek két új utasítást, amellyel a három

szintén új fejlesztésként megjelent megszakítási vonalat lehetett tiltani vagy engedélyezni, valamint kapott soros vonali kivezetéseket is. A hardver is egyszerűsödött, az új processzor már csak egyetlen +5V-os tápfeszültséget igényelt.

A Zilog cég 1976-ban kiadja, a sokáig nagy népszerűségnek örvendő Z-80-as processzort, ami a 8080-as továbbfejlesztésének tekinthető (volt Intel mérnökök tervezték). A Z80-as 8 bites adatbusszal és 16 bites címbusszal rendelkezett és tudta futtatni a 8080-as összes utasítását, amelyet kibővítettek 80 új utasítással (1, 4, 8 és 16 bites műveletek, páros című blokkmozgató és I/O utasítások). A regisztertömböt két bankra osztva megduplázták, amely növelte a sebességet. A Z-80-ba beépítettek két indexregisztert (IX, IY), valamint kétszintű megszakítási rendszert kapott. Az eredeti Z-80 órajelfrekvenciája 2,5MHz volt a Z80-H típusú 8MHz, a CMOS verzióé (Z80-C) pedig 10MHz.

Nem sokkal a 8080 kiadása után 1975-ben a Motorola bemutatta 6800-as processzorát. Néhány Motorola tervező kilépve a cégtől a MOS Technologies-nél kezdett el dolgozni (később a Commodore megvásárolta), és itt jött létre a 650x sorozat. Ebbe a sorozatba tartozott a 6501 (lábkompatibilis a 6800-as processzorral) és a 6502 (a korai Commodore, Apple és Atari gépekben használták). A 6800-as változatai közül a 6510-et a Commodore 64-ben, a 6507-et pedig az Atari 2600-ban alkalmazták. A 650x sorozat az úgynevezett „little endian” technikát használta (a cím alsó bájtját hozzá lehetett adni az indexregiszterhez, miközben a felső bájtot lehívtuk), utasításkészlete teljesen eltért a 6800-tól. Az ára mintegy negyede volt a 6800-hoz képest (kevesebb, mint 1000 dollár). Ez az alacsony ár tette lehetővé, hogy a korai személyi számítógépek processzorává váljon. 1977-ben a Motorola jelentősen továbbfejlesztette a 680x-es sorozatot, és kiadta a 6809-es processzort. A 6809-es két 8 bites akkumulátort (A és B) tartalmazott, amit lehetett egyetlen 16 bites regiszterként (D) használni. A processzor két indexregisztert (X, Y) és két veremmutatót (S, U) tartalmazott, amivel nagyon sokrétű címzési módot lehetett megvalósítani. A 6809 64kB memória kezelésére volt alkalmas. További jellegzetessége, hogy ez volt az első 16 bites aritmetika, ami tartalmazott szorzó utasítást.

Az Advanced Micro Devices (AMD) is színre lép az Am2901-es processzorával. Ez egy úgynevezett „bitszelet” mikroprocesszor, ami azt jelenti,

hogy felépítése moduláris: tetszőleges szélességű ($n \times 4$ bit általában) ALU építhető, tetszőleges utasításkészlet alakítható ki. Az Am2901 4-es bitszelet processzor volt 16 regiszterrel és 4 bites ALU-val. A vezérlése mikroprogramozott volt, a belső ROM-ból olvasódtak ki az egyes utasítások végrehajtásának lépései. Később az Am2903 már hardveres szorzót is tartalmazott. Az AMD alkotta meg elsőként a lebegőpontos műveletek elvégzésére alkalmas matematikai társprocesszort. Az AMD9511 1979-ben készült el. 32 bites lebegőpontos műveleteket tudott végezni. A 16 bites ALU képes volt összeadásra, kivonásra, szorozásra, osztásra, szinusz és koszinuszt számolására, műveletvégzési sebessége minden akkori processzornál nagyobb volt.

1977-ben az Intel is elkészíti a maga mikrovezérlőjét, a 8048-at, ami alacsony árával és kis méretével igen jó „ötletnek” számított. Az adatmemória a token belül volt kialakítva, a programmemóriát viszont kívülről kellett csatlakoztatni (Harvard-architektúra volt, bár a program és az adat ugyanazt a címvonalat használta). A 8048-at felváltotta a 8051 és a 8052, amely már beépített programmemóriát (ROM) tartalmazott. A 8051-es már rugalmas, két bájt széles utasításkészletet tartalmazott 8 bit széles regiszterekkel és akkumulátorral. Az adatmemória 128 bájtos volt, amit direkt vagy indirekt regiszteres címezéssel lehetett elérni. Ezen kívül felette tartalmazott még egy 128 bájtos részt, amit a 8052-nél csak indirekt lehetett elérni (veremként használták). Külső memóriát a 8048-hoz hasonlóan el lehet érni közvetlenül (256 bájtos lapokban az I/O portokon keresztül), vagy a 16 bites DPTR címregiszterrel. A közvetlenül elérhető adatterület feletti 32 hely bitenként címezhető. Az adat és a programmemória azonos címterületen osztozik (a címvezetékek is, ha külső programmemóriát alkalmazunk). Habár komplikált ez a memóriaszervezés, mégis rugalmas beágyazott tervezést enged meg. Népszerűségét bizonyítja, hogy 1988-ig több mint 1 billiót adtak el belőle.

A PIC mikrovezérlők gyökere a Harvard egyetemre (Harvard-architektúra) nyúlik vissza, a Védelmi Minisztérium projektjének keretében készült. A Harvard-architektúrát először a Signetics 8x300-ban használták, majd a General Instruments adaptálta és a periféria illesztő vezérlőiben (peripheral interface controller, azaz PIC) alkalmazta. A gyártás később (1985) az arizoniai Microchip Technology-hoz került, s a PIC lett a cég fő gyártmánya. A PIC

mikrovezérlők típusválasztéka mára igen széles lett: PIC10x, PIC12x, PIC14x, PIC16x, PIC18x, PIC24x. Ezekben a sorozatokban szinte minden alkalmazásra találhatunk megfelelő mikrovezérlőt. A 12-es sorozat például nagyon egyszerű mikrovezérlő, 6 I/O lábat, 25-128 regisztert, és egy beépített 8 bites számláló/időzítő modult tartalmazott. A 18-as sorozat pedig 16-70 I/O lábat, 256-3936 regisztert, több 8/16 bites számláló/időzítőt, számos perifériát: A/D átalakító, címezhető szinkron/aszinkron soros port, SPI és I²C busz, összehasonlító/kiolvasó/PWM modul, analóg komparátor, stb. tartalmaz. A Microchip nagyon jó kézikönyveket és alkalmazási leírásokat bocsát a felhasználók számára (ezek természetesen angol nyelvűek). A fejlesztéseket mindig úgy végzi, hogy előtte kikéri a felhasználók véleményeit, s ennek alapján készül el a következő generációs PIC. Ezen mikrovezérlők ára nagyon kedvező, 500-2500Ft között mozog, a tanulók otthoni felhasználásra is megvásárolhatják nagyobb anyagi ráfordítás nélkül. A Microchip a programfejlesztéshez szükséges MPLAB programot ingyen biztosítja a felhasználóknak.

A dolgozat a PIC16F84-es mikrovezérlő oktatásának bemutatását, az ehhez szükséges programok leírását, a szükséges hardverelemek elkészítésének teljes dokumentációját tárgyalja. Mindenkinek sok sikert kívánok a mikrovezérlők programozásának és oktatásának elsajátításában.

2. Az oktatáshoz szükséges segédeszközök

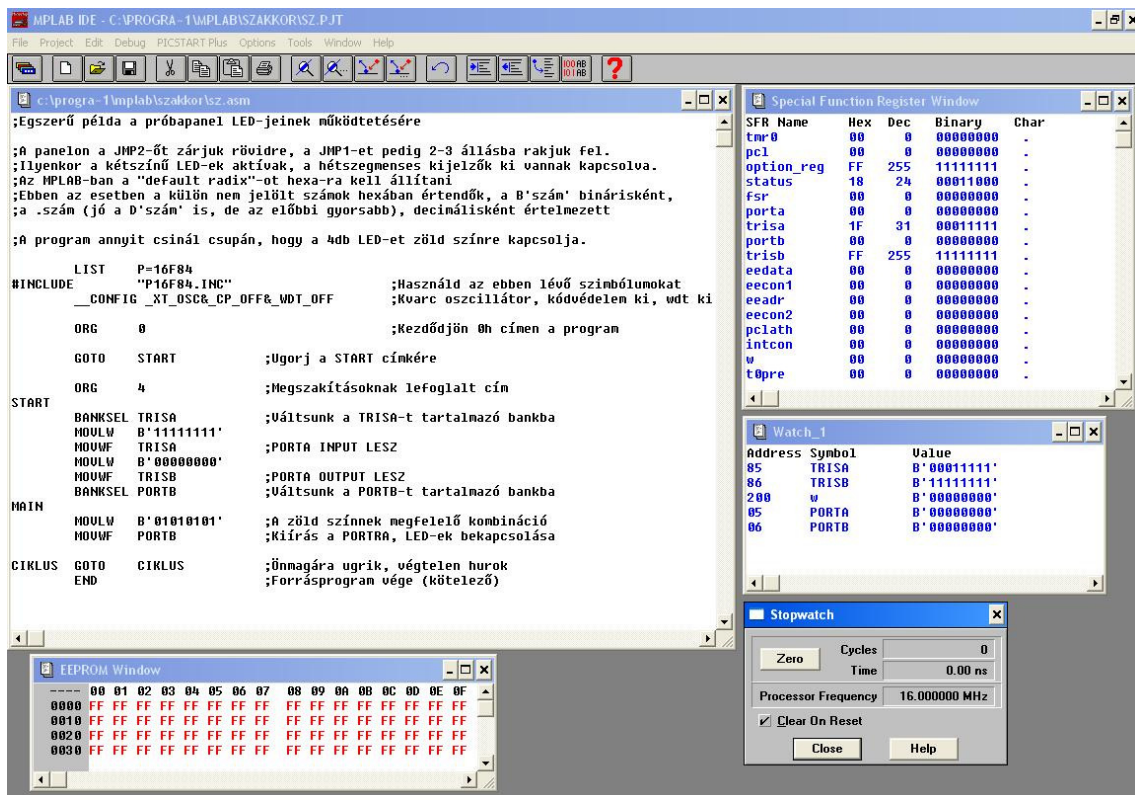
A mikrovezérlők programozásának oktatásához szükségünk van néhány segédeszköze, amelyeket ebben a fejezetben ismertetek. Az egyes hardverelemek részletes leírása (nyákterv, beültetési rajz, alkatrészjegyzék, stb.) a mellékletben található, ezek alapján bárki utána építheti.

A szükséges elemek:

- Fejlesztő program (MPLAB)
- Programozó szoftver (PICALL, IC-PROG)
- Programozó készülék (saját készítésű)
- Próbapanel (saját tervezésű)

2.1 Az MPLAB program

A fejlesztőkörnyezet legfontosabb szoftverelemét az MPLAB program (1. ábra) adja, amelyet a Microchip cég (www.microchip.com) ingyenesen biztosít

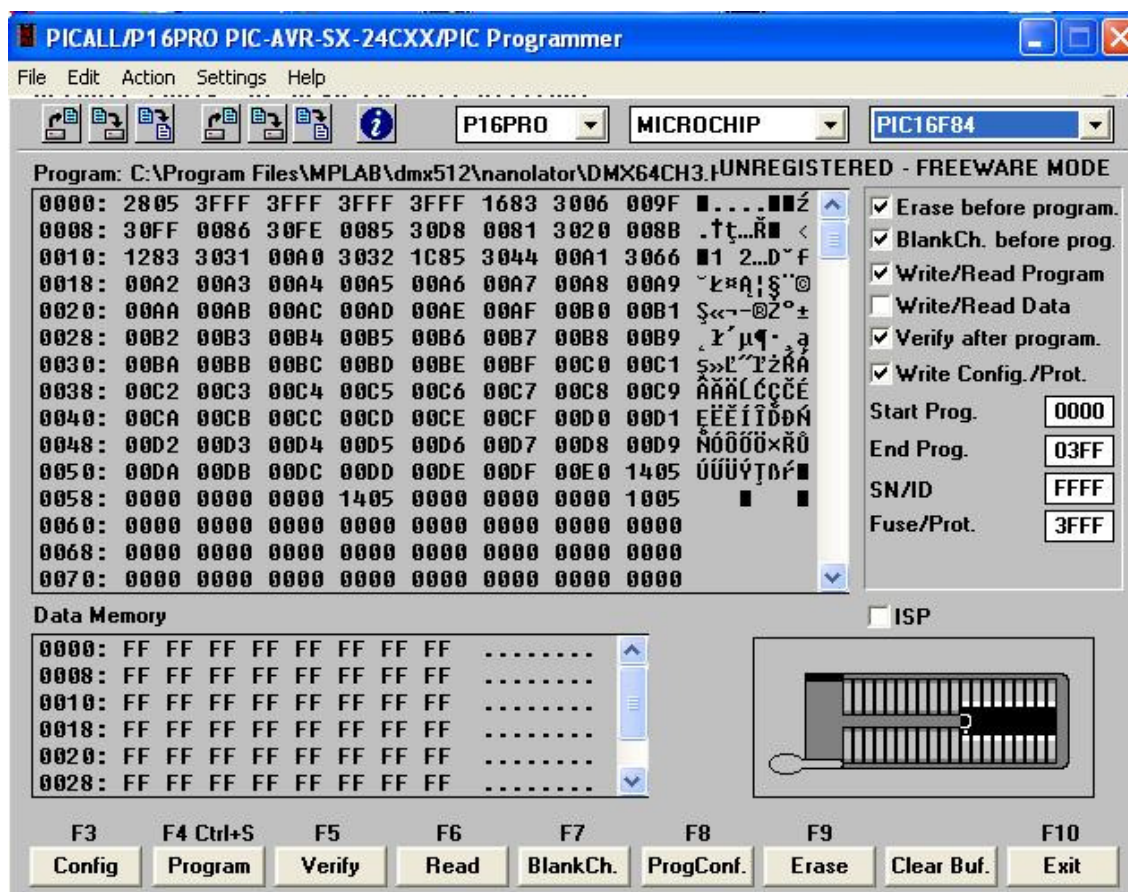
1. ábra

az általa gyártott eszközök szoftverfejlesztéséhez. Ez a program tartalmaz egy szövegszerkesztőt a programok megírásához, egy keresztfordítót a forrásprogramok gépi kóddá alakításához, valamint egy beépített szimulátort a programok teszteléséhez bizonyos korlátokkal természetesen.

A program letölthető a Microchip honlapjáról, vagy a saját honlapomról (<http://plc.mechatronika.hu>). A szakkörön az 5.7-es verziót használjuk, az újabbaknak ugyanis az a hátránya, hogy csak rendszergazdai jogosultságokkal fut.

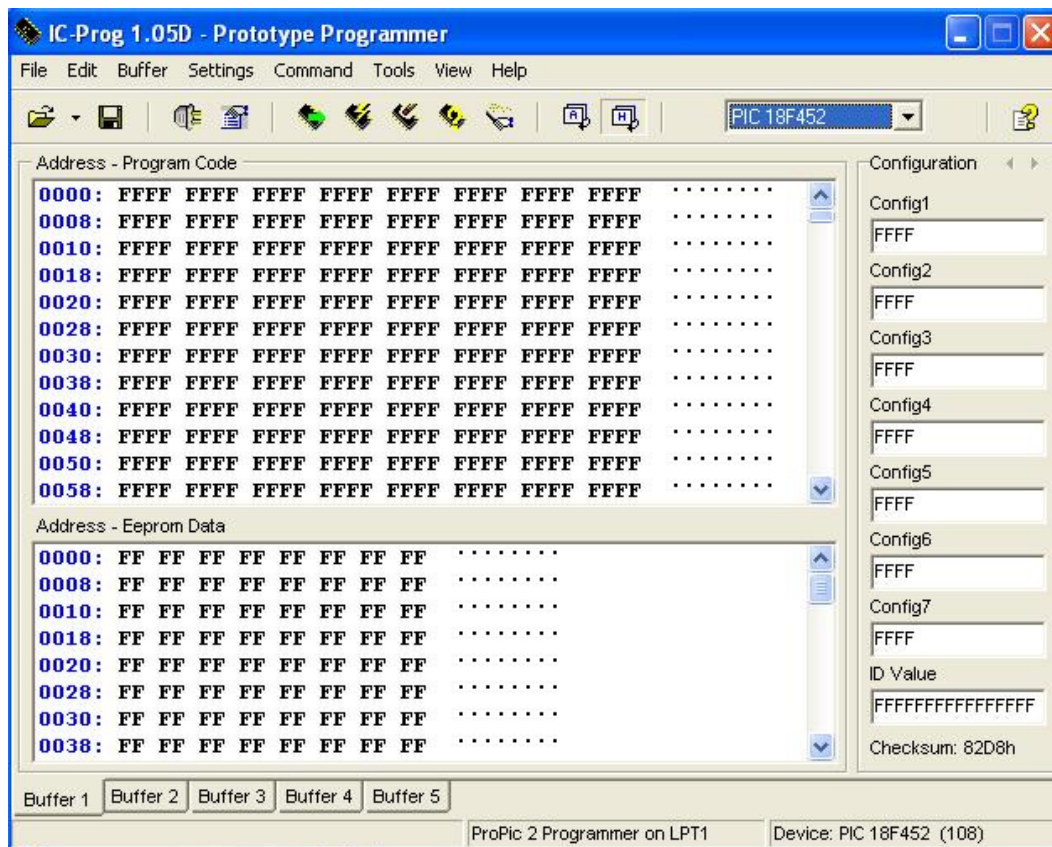
2.2 A programozó szoftver

A megírt és gépi kódra lefordított programjaink mikrovezérlőbe való

2. ábra

beégetésére szolgálnak ezek a programok. Mindkét program ingyenesen hozzáférhető. Az egyik ilyen program a PICALL (2. ábra) - www.picallw.com -, a másik pedig a 3. ábrán látható IC-PROG (www.ic-prog.com).

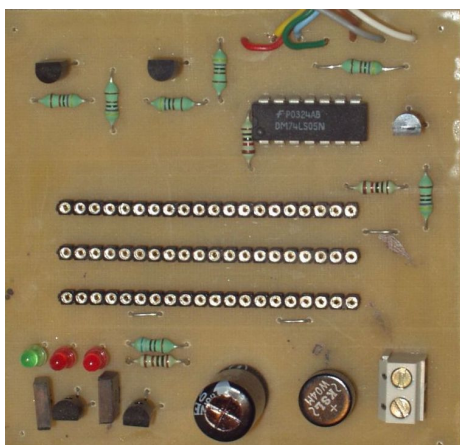

3. ábra

Mindkét program egyszerűen kezelhető, mindegyiknek van előnye, illetve hátránya a másikkal szemben. A PICALL nagyon gyorsan „éget”, sokféle mikrovezérlőt ismer, az IC-PROG lassabb, viszont nagyon sokféle hardverrel használható.

2.3 A programozó készülék

A „beégetésre” a szoftveren kívül szükség van egy programozó készülékre is.

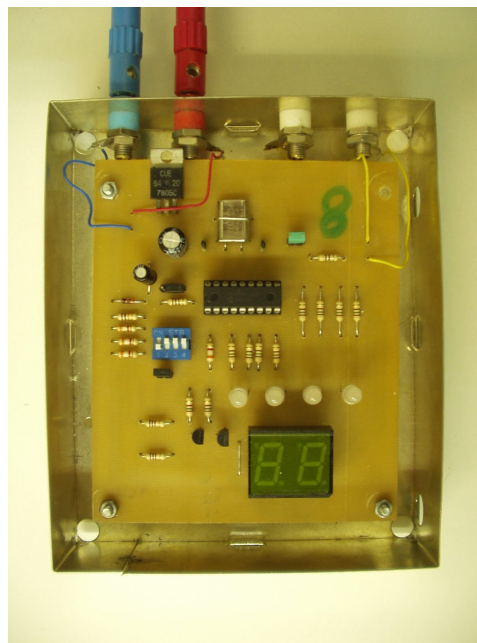

4. ábra

Igyekeztem olyan kapcsolást keresni, amely olcsón és egyszerűen kivitelezhető. A választásom egy jól kiforrott kapcsolásra esett, amelyet az eredetileg David Thait publikált és Bojan Dobaj fejlesztett tovább. Ez alapján készítettem el – olcsó alkatrészekből – a programozó nyomtatott áramköri tervét és magát a panelt.

2.4 A próbapanel

Természetesen mindenki szeretné előben is látni munkája gyümölcsét, ezért célszerű készíteni egy ún. próbapanelt. A programok futását lehet ugyan szimulálni, de a valós működéssel ezt össze sem lehet hasonlítani! A szimulátorban ráadásul nagyon sok minden nem úgy viselkedik, ahogy a való életben. Arról nem is beszélve, hogy a tanulóknak az nyújtja a legnagyobb sikerélményt, ha a valóságban is látják munkájukat működni! Az általam tervezett próbapanel fényképe az 5. ábrán látható. A próbapanel egyszerűen elkészíthető, csekély alkatrészigényű áramkör. Ennek ellenére igen sokoldalúan felhasználható. Találhatóak rajta kapcsolók, kétszínű LED-ek, és hétszegmenses kijelzők.

5. ábra

3. Mikrovezérlők programozásának oktatása

Ez a fejezet részletesen tárgyalja a mikrovezérlők oktatásának menetét lépésről lépésre. Bemutatja az eszközök kezelését, a szoftverek használatát, a programozás fogásait, stb. Az oktatást egy konkrét mikrovezérlőn, a PIC16F84-en keresztül ismerteti a fejezet. Ez az alapok elsajátítására kitűnően megfelel. Igyekeztem kis lépésekben haladni, hogy a kezdők számára is jól érthető és világos legyen a leírás. Fontos szempont, hogy mindig olyan foglalkozást tartsunk, ami sikerélményhez juttatja a tanulókat. Minden alkalomkor legyen valamilyen kézzel fogható gyakorlati feladat is. Később, amikor már tudásuk elmélyült, bonyolultabb feladatoknál csapatmunkában is dolgoztathatjuk tanulókat, illetve versenyeztethetjük is őket egy-egy feladat megoldásával kapcsolatban. A jó munkát mindig jutalmazzuk valamilyen formában!

Fontos kihangsúlyozni, hogy mindig ellenőrizzük a berendezéseink – számítógép, programok, programozó készülék, stb. – működőképességét. A mintaprogramokat mindig próbáljuk ki működés közben is. Nincs kínosabb annál ugyanis, ha nekünk sem működnek a dolgok. Apró lépésekben haladjunk, ne akarjunk egyszerre sok dolgot megtanítani a gyerekeknek. Hagyjuk a tanulókat önállóan is tevékenykedni, ne adjunk nekik mindent készen, mert ez nem fejleszti a konstruktív gondolkodást. Egy-egy adott problémára nagyon sokféle algoritmus gyártható, ezért legyünk felkészültek mindig az adott témában, mert ha a tanuló elakadnak valamiben, akkor nem tudunk nekik segíteni (nem tudunk az ő fejével gondolkodni).

3.1 Bevezető foglalkozás

Az első foglalkozás célja a fejlesztőeszközök, valamint az MPLAB program bemutatása.

Célszerű azzal kezdeni munkánkat, hogy a használni kívánt eszközöket bemutatjuk a tanulóknak. A bevezetőben kitérhetünk a mikrovezérlők történetére, fejlődésének lépcsőire, alkalmazhatóságának sokszínűségére.

A programok megírására, lefordítására, szimulálására az MPLAB programot használjuk. Az ilyen „mindent az egyben” programot integrált fejlesztőkörnyezetnek (Integrated Developing Environment - IDE) nevezik. Jelen

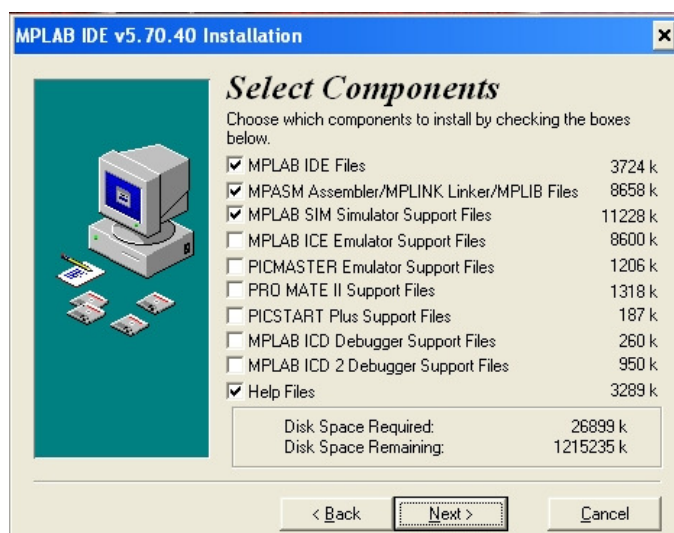
esetben az 5.7-es verziót ismertetem, annak ellenére, hogy nem ez a legújabb verzió. Természetesen ennek nem célja, hogy az összes funkció bemutatásra kerüljön, csak a leglényegesebbeket ismerttetem, illetve a funkciók bemutatása igény szerint bővül a feladatokhoz igazodva. Ennek az a prózai oka, hogy a 7-es sorozathoz rendszergazdai jogosultságok szükségesek, ami iskolai környezetben nem kivitelezhető!

Az MPLAB-ban végzett munkákkal kapcsolatban először két fontos fogalmat tisztázzunk a tanulókkal: a *projektet* és a *munkakörnyezetet* (workspace).

A *projekt* koncepció azt jelenti, hogy az adott feladathoz tartozó fájlokat egy úgynevezett projektfájlban tartjuk nyilván. Ha ezt a fájlt megnyitjuk, a nyilvántartott fájlok a fejlesztéskor azonnal betöltődnek. A projektek kezelése a *Project* menüpontból érhető el.

A *munkakörnyezet* a kiválasztott mikrovezérlőről, a szimulációról, a programozó eszközökről, a megnyitott ablakokról, és azok helyéről valamint egyéb IDE beállításokról hordoz információt.

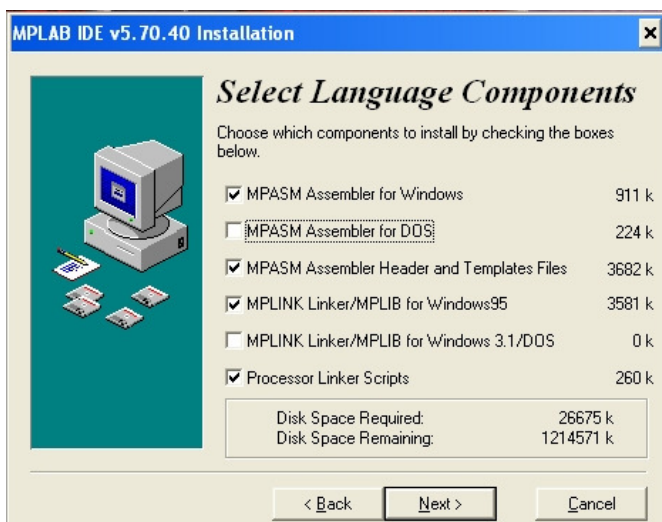
A program telepítése nagyon egyszerű, kitömörítés után dupla kattintással

6. ábra

Assembler for DOS, MPLINK Linker/MPLIB for Windows 3.1/DOS). Ezek az opciók a 7. ábrán láthatók. Ezek után a telepítés helyét kell megadnunk, ami alapértelmezett esetben a C:\Program Files\MPLAB mappa, célszerű mindegyik tanulói gépen ezt választani.

indítsuk el a kapott fájlt, s a telepítés automatikusan végbemegy. Az összetevők kiválasztásánál a 6. ábra szerint járunk el, hiszen csak azokat az eszközöket érdemes kiválasztani, amik rendelkezésünkre állnak. A programnyelv komponensein sem célszerű a DOS-os részeket bekapcsolni (MPASM

7. ábra

Kerüljük az ékezetes betűket a könyvtárak használatánál, mert kellemetlen meglepetések érhetnek bennünket a program használata során.

A telepítés után egy szokványos legördülő menüs rendszer tárul a felhasználó elé, melynek első eleme a Fájl menü (8. ábra):

New Ctrl+N	New – Új forrásfájl létrehozása
Open... Ctrl+O	Open – Létező forrásfájl megnyitása
View...	
Save Ctrl+S	Save – Mentés
Save As...	Save As – Mentés másként
Save All	Save All – Összes fájl mentése
Close	Close – Bezárás
Close All Shift+F9	Close All – Összes bezárása
Import ▶	Import – HEX kiterjesztésű fájl behívása
Export ▶	Export – HEX fájl mentése
Print... Ctrl+P	Print – nyomtatás
Print Setup...	Printer Setup – Nyomtatónk beállítása
Exit Alt+F4	Exit – Kilépés, valamint az alsó sorokban az utoljára használt fájlok listája látható.
1 c:\progra~1\mplab\szakor\sz.asm	

8. ábra

A második legördülő menüben a projekttel kapcsolatos műveletek kerültek megjelenítésre. A projekt menü felépítésébe a 9. ábra ad betekintést:

New Project...	
Open Project...	Ctrl+F2
Close Project	
Save Project	
Edit Project...	Ctrl+F3
Make Project	F10
Build All	Ctrl+F10
Build Node	Alt+F10
Install Language Tool...	
1 c:\progra~1\mplab\szakkor\sz.pjt	
2 c:\progra~1\mplab\szk.pjt	
3 c:\progra~1\mplab\dmx512\nanola~1\1.pjt	
4 c:\progra~1\mplab\harang\h.pjt	
5 c:\progra~1\mplab\kompar\1.pjt	

9. ábra

New Project – Új project létrehozása

Open Project – Létező projekt megnyitása

Close Project – Project bezárása

Save Project – Project mentése

Edit Project – Project szerkesztése

Make Project – Csak HEX fájl generálás

Build All – Összes fájl fordítása

Build Node – Kiválasztott fájl fordítása

Install Language Tool... – Fordítóprogram kiválasztása, beállítása, illetve alul az utoljára használt projektek látszanak.

Az MPLAB szövegszerkesztője tulajdonképpen egy átlagos Windows alapú szövegszerkesztő, amelyet olyan részekkel egészítettek ki, amelyek a programírást megkönnyítik. Az Edit menü felépítése (10. ábra):

Undo Typing Sequence	Ctrl+Z
Cut	Ctrl+X
Copy	Ctrl+C
Paste	Ctrl+V
Select All	
Select Word	
Delete Line	Ctrl+Shift+K
Delete EOL	Ctrl+K
Goto Line...	Ctrl+G
Find...	F3
Replace...	F4
Repeat Find	Shift+F3
Repeat Replace	Shift+F4
Match Brace	Ctrl+B
Template	▶
Text	▶

10. ábra

Undo Typing Sequence – Utolsó művelet visszavonása

Cut – Kijelölt rész kivágása és másolása vágólapra

Copy – Kijelölt rész másolása a vágólapra

Paste – Vágólap tartalmának beillesztése a kurzor helyére

Select All – Összes kijelölése

Select Word – Egy szó kijelölése

Delete Line – Teljes sor törlése

Delete EOL – Utolsó sor törlése

Goto Line – Ugrás a megadott sorra

Find – Keresés

Replace – Keresés és csere

Repeat Find – Keresés megismétlése

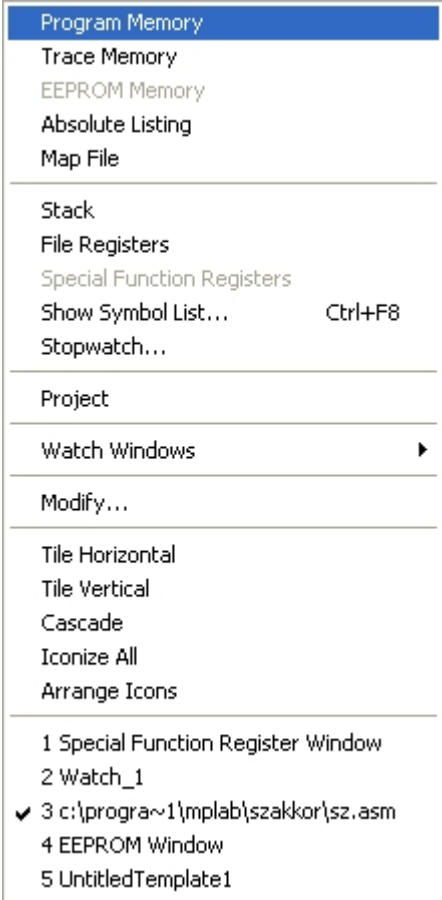
Repeat Replace – Keresés és csere megismétlése

Match Brace – Ha a kezdő zárójelre állunk, akkor segítségével megkereshetjük a hozzá tartozó befejezőt

Template – Sablonok

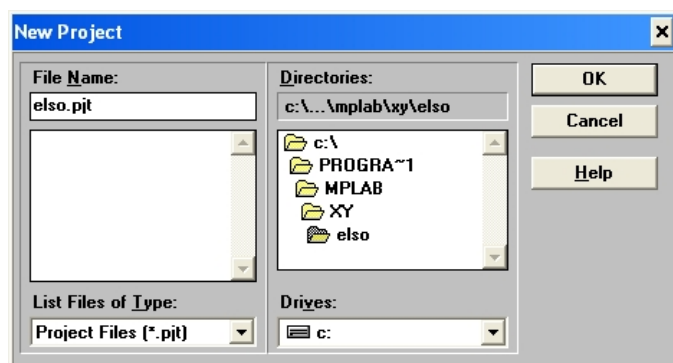
Text – Szövegek

A következő négy menüpontot átugorhatjuk egyelőre, – az alapokhoz nem szükséges az ismeretük – nézzük inkább a Window menüt. Itt állíthatjuk be, hogy a fejlesztés során mely ablakok legyenek láthatóak. Felépítése a 11. ábrán látható:

	Program Memory – Program memória Trace Memory – Memória nyomkövető ablak EEPROM Memory – Belső EEPROM tartalma Absolut Listing – A forráskód teljes listája Map File – Memória térkép Stack – Verem tartalma File Registers – Az ún. fájlregiszterek tartalma Special Functions Registers – Speciális funkciójú regiszterek tartalma Show Symbol List – A használt szimbólumok listája Stopwatch – A ciklusszámláló aktuális értéke Project – Teljes információ a projektről Watch Windows – A regiszterek futás közbeni megfigyelésére szolgál Modify – Regiszterek tartalmának módosítása Tile Horizontál – Vízszintes ablakelrendezés Tile Vertikal – Függőleges ablakelrendezés Cascade – Ablakok egymás alatt Iconize All – Zsugorítás ikonméretűvé Arrange Icons – Ikonok kézi rendezése
--	--

11. ábra

Az alapismeretek után az első projekt elkészítése következik. Az elején létrehozott könyvtárunkba másoljuk be a honlapomon lévő <http://plc.mechatronika.hu/mintaprg/mintaprg.htm> oldalról lementett első számú

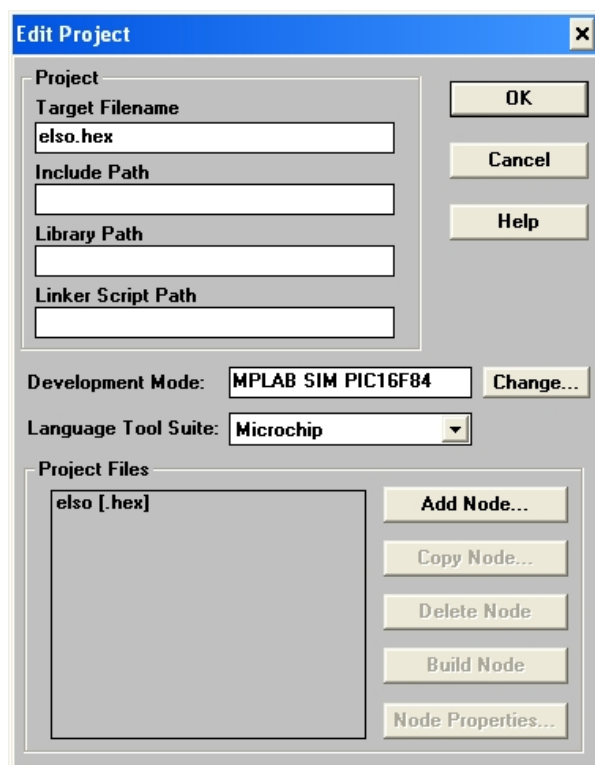

12. ábra

(alap.asm) fájlt. Indítsuk el az MPLAB programot, és a könyvtárunkban hozzunk létre egy új projektet (*Project>New Project*) elso.pjt néven a 12. ábrán látható módon. Miután

nyugtáztuk, egy újabb ablak bukkan fel, ahol a következő

„Development Mode” feliratnál a „Change” rádiógommbal állítsuk be a processzort 16F84-re és pipáljuk ki az „MPLAB SIM Simulator” opciót (13.

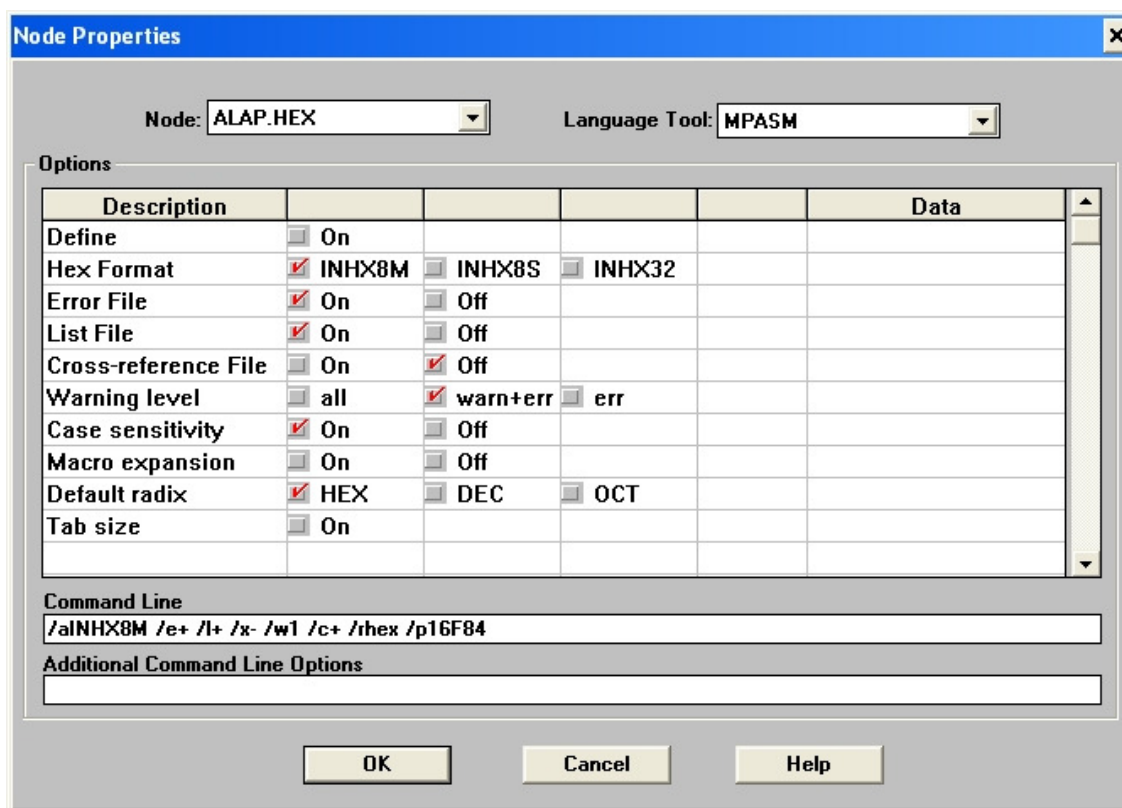

13. ábra

ábra), valamint a „Language Tool Suite” legördülő menüben válasszuk ki a Microchip-et. Ezután a fordítóprogram opcióit kell beállítani. Ezek a paraméterek nagyon fontosak, ezért ne feledkezzünk meg róluk. A beállítás a következőképpen történik a „Project Files” keretben lévő „elso[.hex]”-re kattintva alul aktívvá válik a „Node Properties...” rádiógomb. Erre kattintva belépünk a konfigurációs menübe. Felül látszik, hogy mi lesz a lefordított fájlunk neve, és a fordítóprogram. A lefordult gépi kódú programunk

automatikusan „hex” kiterjesztést kap. A fordítóprogram legördülőmenüjében az MPASM legyen kiválasztva. Ezután a „Options” ablakban kell kipipálnunk a megfelelő opciókat. A „HEX Format” sorban az INHX8M-et válasszuk ki, ez ugyanis a PIC16F84 gépi kódja. A „Warning level” sorban a fordító

hibaüzeneteinek testre szabását végezhetjük el, itt a „warn+err” (figyelmeztetések+hiba) jelölőnégyzetet érdemes kiválasztani. Az alapértelmezett számformátum (Default radix) beállítása nagyon fontos, hibás kiválasztása rejtélyes hibák forrása lehet. Célszerű a hexadecimálisat választani, ilyenkor minden jelölés nélkül beírt számot hexadecimálisként értelmez a fordító. Külön kell jelölni viszont a decimális D'10', vagy .10, és a bináris B'10100101' számokat! Az alapértelmezett számformátumot tüntessük fel a forrásprogramunk elején is! A beállító menü a 14. ábrán látható.

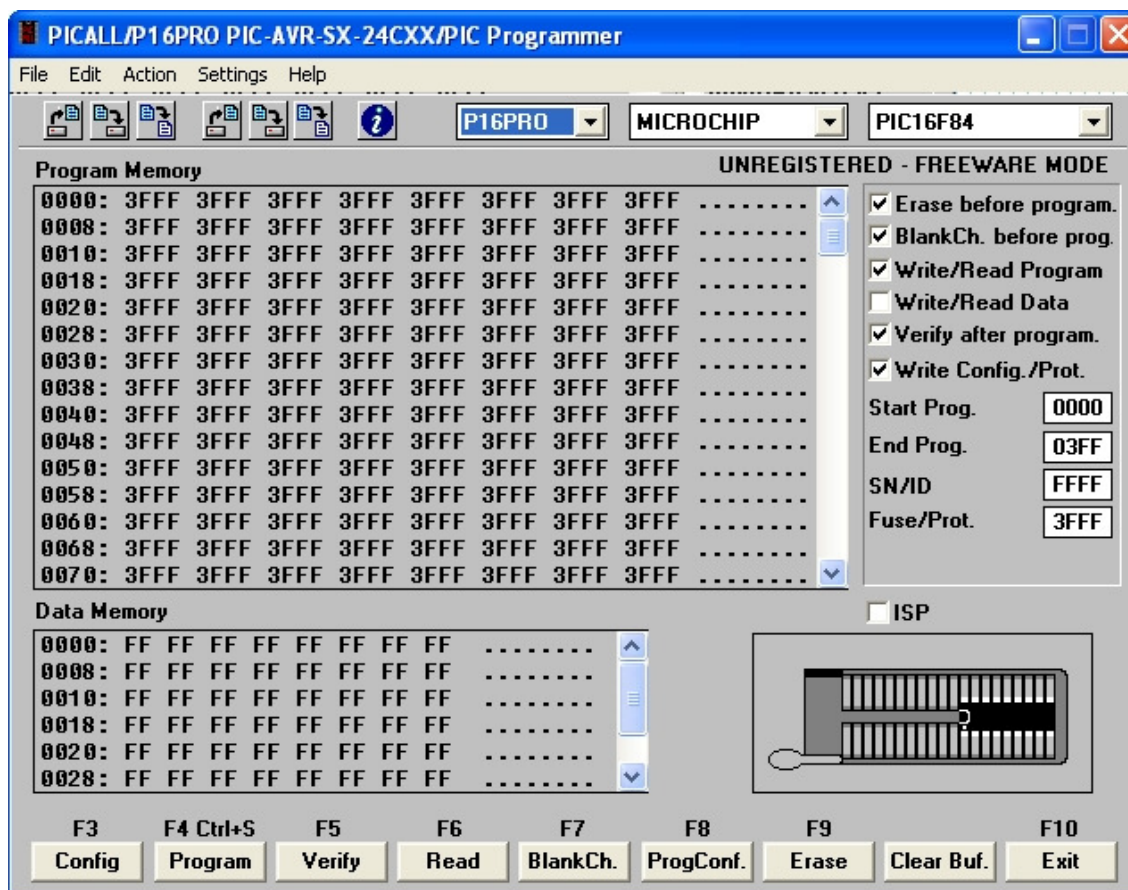

14. ábra

A beállítások érvényesítéséhez kattintsunk az „OK” gombra. Ekkor visszkapjuk az előző menüt. Most már csak a fordítani kívánt forrásfájlt kell hozzáadni a projektünkhöz. Ehhez kattintsunk az „Add Node” gombon, és az előzőleg letöltött alap.asm fájlt adjuk hozzá a projekthez. Ekkor a projekt ablakban az alap[.hex] és az alap[.asm] jelenik meg. Fontos megjegyezni: amennyiben átnevezzük az alap.asm fájlt, vagy másik fájlt másolunk a project-könyvtárunkba, akkor a régi forrásfájlt a „Delete Node” gombbal el kell távolítani, és az új fájlt kell a projekthez hozzáadni! Miután ezekkel végeztünk

az „Edit Projekt” ablakot az OK gombra való kattintással zárjuk be. A *File>Open* menüpontban nyissuk meg az *alap.asm* fájlt. Ezzel az alapokkal készen is vagyunk. Azért, hogy az eddigi munkánk ne vesszen el, a *Project>Save Project* menüpontban mentjük el beállításainkat!

Ezután fordítsuk le a programunkat a *Project>Build All* pontban, vagy használjuk a <Ctrl+F10> billentyűkombinációt. A sikeres fordítás után – a Build Options ablakban a „Build completed successfully” felirat jelenik meg – következhet a program beégetése. Indítsuk el a PICALL programot, és a felső sorban lévő legördülőmenükben válasszuk ki programozó készüléket (P16PRO), a gyártót (MICROCHIP), és a típust (PIC16F84) ebben a

15. ábra

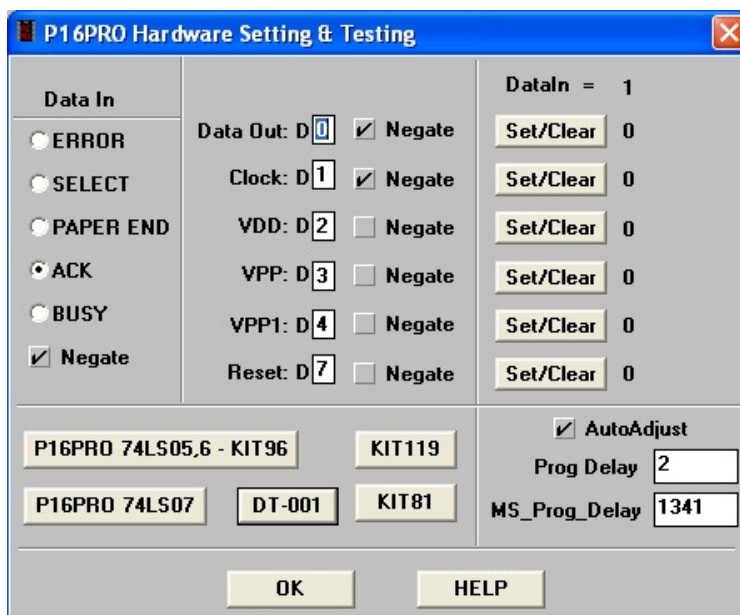
sorrendben. A programozó készülék részletes leírása a mellékletben található meg. A jobboldali ablakban a „Write/Read Data” – erre csak akkor van szükségünk, ha a belső EEPROM-ot is használni akarjuk – kivételével pipáljuk ki az összes jelölőnégyzetet (15. ábra). Az EEPROM memóriával célszerű

megfontoltan bánni, mivel nem írható korlátlanul. Az egyes opciók jelentése a következő:

- Erase before program – törli a mikrovezérlőt, mielőtt az új programot beégetnénk. Célszerű bekapcsolni, mert a tapasztalataim szerint biztosabb így az égetés
- Blank Ch. Before prog. – ellenőrzi a mikrovezérlőt, hogy üres-e a memóriája, mielőtt beégetné a programot
- Read/Write Program – a programunk beírását, illetve kiolvasását kapcsolja be, e nélkül a programunk nem égetődik be
- Write Config./Prot. – az úgynevezett konfigurációs bitek (pl. oszcillátor típusa), és a kódvédelem égetését teszi lehetővé, nélküle nem fognak működni a programjaink.

Fontos megjegyezni, hogy csak olyan programokat égezzünk be, amelyeknél a kódvédelem ki van kapcsolva, mert ellenkező esetben többször nem tudjuk égetni a PIC-et.

Ezután a programozó testreszabása következik. Nyissuk meg a *Settings>Hardware Settings/Test* menüt, és a megjelenő ablakban a „P16PRO 74LS05,6 – KIT96” egységet válasszuk ki. A *File>Open File* (vagy az F2 billentyű) menüben nyissuk meg a lefordult [.hex] kiterjesztésű fájlunkat.

16. ábra

Helyezzük a programozóba megfelelő pozícióban a PIC-et. Mutassuk meg a tanulóknak, hogy mi alapján lehet azonosítani a mikrovezérlő tokján az 1-es lábat! Az egyes mikrovezérlők megfelelő pozicionálását a programozó készülék beültetési rajzán találhatjuk meg (melléklet 2. ábra). A pozíciót ezen kívül a

PICALL program is mutatja. A vízszintes pozíció egyértelmű, a keskeny tokokat pedig mindig a felső két tűskesorba kell helyezni. Célszerű a mikrovezérlőt

eleve egy precíziós IC foglalatba tenni, ugyanis mechanikailag hamarabb elhasználódik, mintsem elérnénk a maximális programozási ciklusszámot. Következhet az égetés az *Action>Program* (vagy F4) pontban. A sikeres égetés után jöhet a próba. Vegyük ki a programozóból a PIC-et csipesz vagy IC kiszedő segítségével. Hívjuk fel a figyelmet arra, hogy kézzel semmiképp sem szabad kivenni a mikrovezérlőt a programozóból, mert balesetet okozhat! A kivett IC-t kikapcsolt tápfeszültség mellett helyezzük a próbapanelba. A JMP2 jumpert zárjuk rövide, kapcsoljuk rá a tápfeszültséget a panelra és ellenőrizzük a működést. Jelen esetben a 4 db kétszínű LED zöld fénnel világít.

A bemutató után a tanulókkal gyakoroltassuk az MPLAB kezelését, a programok lefordítását, az égető kezelését és a próbapanel használatát, hogy a következő foglalkozáson ez már kézség szintjén menjen.

Az egyes tanulói munkahelyeket kialakíthatjuk úgy is, hogy mindegyik helyre rakunk egy-egy programozót és próbapanelt, vagy egy központi géphez rendeljük hozzá csak. Tapasztalatom szerint elegendő az utóbbi megoldás, ritkán fordul elő ugyanis, hogy mindenki egyszerre akar égetni. A hálózatba kötött gépeken pedig egyszerű húzd és vidd módszerrel átvihetjük a lefordított fájlokat a programozó gépre.

3.2 Mikrovezérlők szoftverfejlesztése, az assembly alapjai

A második foglalkozás elején röviden foglaljuk össze az eddig tanult ismereteket.

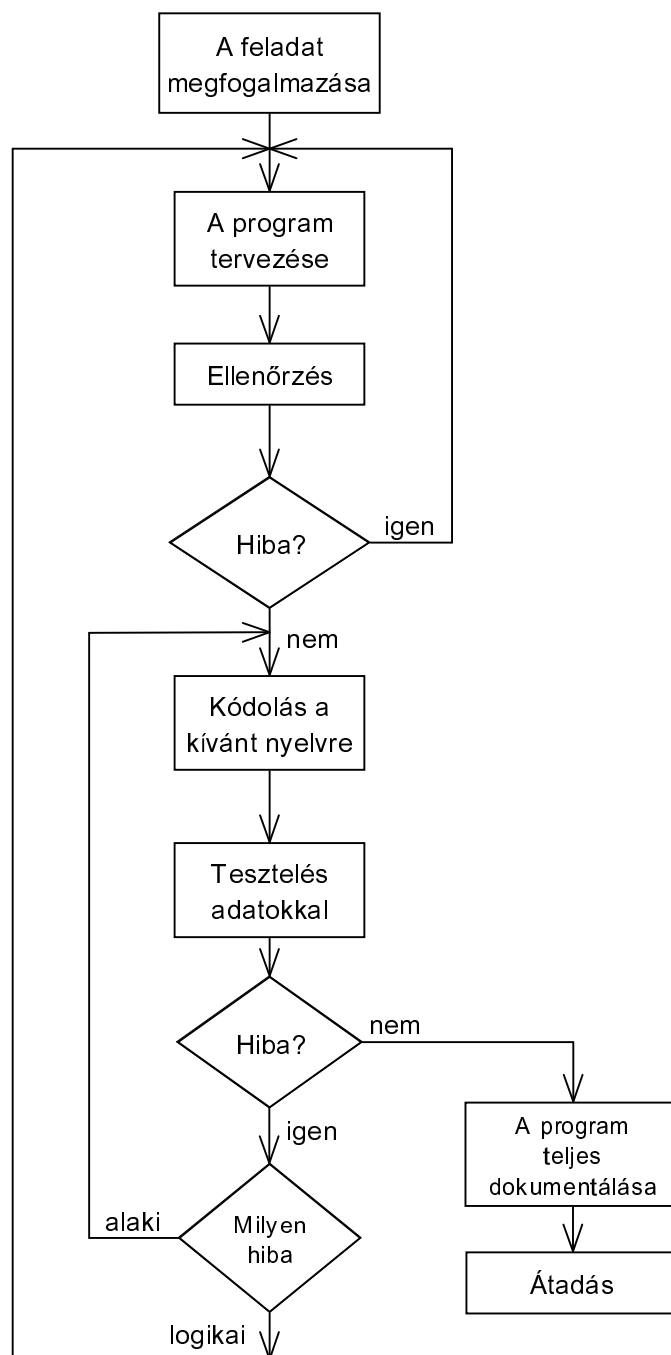
3.2.1 Mikrovezérlők szoftverfejlesztése

A mikrovezérlős fejlesztésekben a programozásnak a legtöbb esetben nagyobb a jelentősége van, mint a hardver áramköri kialakításának. Ezért a programozás alapjainak elsajátítása nagy fontossággal bír (*Dr. Kónya, 2003*)!

A programozás nem csak a mikrovezérlőknél kerül előtérbe, hanem ez általános fogalom az informatikában, amelynek általánosan elterjedt módszerei, szabályai vannak. A programnak nagy jelentősége van, hiszen a mikrovezérlőben futó programmal valósítjuk meg a megoldandó feladatot!

A számítógépes problémamegoldás során a következőkből indulunk ki:

- Ismert bemenő adatok
- az ismeretlen kimeneti adatok
- összefüggések az ismert és az ismeretlen között

17. ábra

A problémamegoldás során megfelelően egymás után kapcsolt műveletek sorozatával eljutunk az ismerttől az ismeretlenig. A programfejlesztés főbb lépéseit a 17. ábra foglalja össze:

- A feladat matematikai és logikai alakban való megfogalmazása.
- Tervezés, melynek során megfelelő **algoritmust** választunk.
Algoritmus: aritmetikai és logikai műveletek sorozata, amely lehetővé

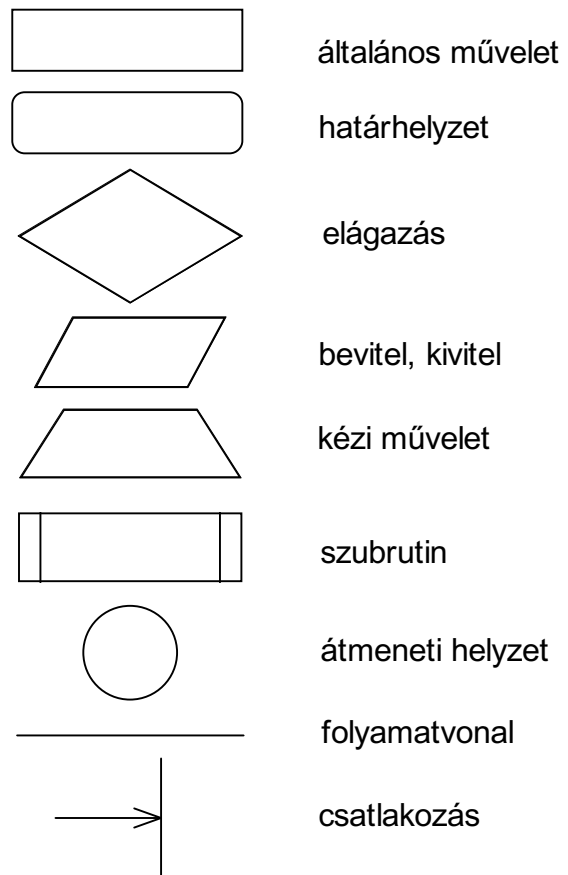
teszi a feladat megoldását. Az algoritmikus lépések mindig műveleteket valósítanak meg. A programozás során alapvetően négy algoritmuslépést használunk:

- Számítás: numerikus, logikai, karakterműveletek
- Döntés: összehasonlítás alapján alternatív lépések kiválasztása
- Bemenet: adatok bevitele a műveletvégzéshez
- Kimenet: a kiszámított eredmények kiírása

A programok tervezésénél a következő módszerek használatosak (Dr. Kónya, 2003):

- Folyamatábra készítés
- Strukturált programozás
- Felülről lefelé tervezés
- Objektumorientált programozás

Folyamatábra módszer: A program tervezése jól látható, grafikus módon történik. Szabványos szimbólumokkal (18. ábra) dolgozik. A folyamatábrák megérthetőek programozási ismeretek nélkül is, de bonyolult megtervezni, megrajzolni, változtatni. Nincs egyszerű módszer a folyamatábrán történő hibakeresésre, tesztelésre. Annak eldöntése, hogy milyen részletes, vagy tömör legyen a folyamatábra, nem egyszerű. Abban az esetben, ha túl tömör nem adja vissza a program minden fontos részletét, ha túl részletes, akkor pedig nehezen áttekinthető. A

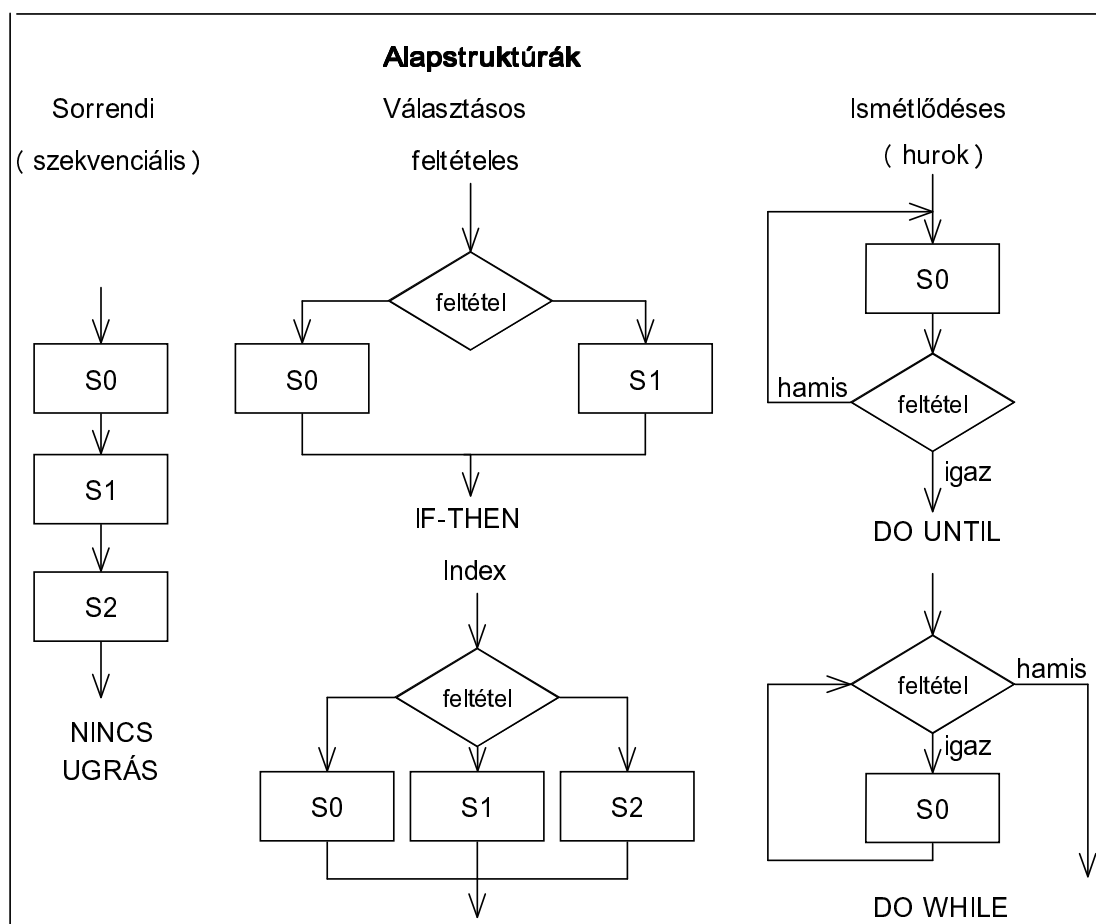

18. ábra

folyamatábrában könnyű a nyilakat ide-oda húzni, a kódolás során azonban ezt már nehéz megvalósítani a sok ugrás miatt.

Moduláris programozás: A teljes programot részekre, más néven modulokra osztjuk. Az alapvető probléma az, hogy hogyan osszuk fel modulokra a

programot, és hogyan egyesítsük ezeket komplett működő programmá? A modulokat könnyű megírni, tesztelni, a bennük lévő hibát megkeresni. Egy-egy modul valószínűleg sok más feladatban is felhasználható. Több programozó is könnyen együtt tud működni. A hibák általában csak egy modulhoz

19. ábra

kapcsolódnak, így könnyebb kijavítani. A modulok nagyon pontos, részletes dokumentációt igényelnek, mivel a program más részeire is kihatással vannak. A végső, a programba beépülő modulok tesztelése nehézkes lehet, mert egyes modulok olyan bemenő adatot kaphatnak, amelyet másik modul állít elő.

Strukturált programozás: ennél a módszernél – nevéből következően – a programokat a programozó alapstruktúrákból építi fel. Nevezzük el az egy utasítást, vagy utasítássorozatot S-nek. A jelölés felhasználásával a következő alapstruktúrákat kapjuk (19. ábra):

Szekvenciális (sorrendi) struktúra: S0, S1, S2 ... struktúrák a programban sorban, egymás után kerülnek végrehajtásra.

Feltételes struktúra: abban az esetben, ha C igaz, akkor S0, különben S1. A C itt egy feltételt jelent (IF-THEN-ELSE).

Hurok struktúra: amíg C igaz, csináld S-t. A C itt is egy feltételt jelent (DO-WHILE, DO-UNTIL).

Index struktúra: I esetén S0, S1, S2 ..., Sn, ahol I az index, és 0, 1, 2, ..., n értékű lehet. Abban az esetben, ha I=0, akkor S0; ha I=1, akkor S1; ... ha I=n, akkor Sn hajtódik végre (DO-CASE). Matematikailag bizonyítható, hogy ezen négy struktúra felhasználásával bármilyen program elkészíthető. Előnye, hogy a műveletek sorrendjét könnyű követni, ezért könnyű hibát keresni és tesztelni. Az így felépített program már önmagát dokumentálja, könnyen átlátható. A gyakorlat azt mutatja, hogy ezt a módszert használva nő a programozói teljesítmény. Hátránya, hogy a strukturált program általában hosszabb futásidejű, és több memóriát foglal el, mint a nem strukturált változat. A korlátozott számú struktúrával néhány esetben nagyon nehéz bonyolult feladatot megvalósítani. Ugyan bármely program megírható ezeknek, a struktúráknak a felhasználásával, de nem biztos, hogy az így kapott program hatékony, és kis tárigényű lesz. Az egymásba ágyazott „ha...akkor...különben” struktúrákat nehéz követni. A programozó gondolkodásmódját leszűkíti.

Felülről lefelé programozás: a módszernek az a lényege, hogy először a teljes átfogó programot írjuk meg, a benne szereplő egyes feladatokat, eljárásokat csak kijelöljük – nevet adunk neki – és csupán definiáljuk a név mögött álló feladatot. A következő lépésben ezeket a feladatokat ismét részfeladatokra bontjuk – ha szükséges – és ismét definiáljuk azokat, és így tovább. Amikor a lebontásban eljutottunk az elemi szinthez, akkor kezdjük a program megírását. Innen kezdődik a felfelé történő programírás, és a minden szinten elvégezhető tesztelés. Hátrány egyrészt az, hogy a meglévő programokat, rutinokat nem feltétlenül tudjuk könnyen felhasználni, nem eredményez általánosan felhasználható modulokat. Másrészt nem biztos, hogy hatékony programot nyerünk a módszer alkalmazásával.

- Ellenőrzés (papíron)
- Programozás:
 - Gépi nyelven
 - Gépre orientált nyelven
 - Feladatra orientált nyelven

Gépi nyelv: a programozó az utasításokat közvetlenül gépi kódban adja meg. Az utasítások kódját általában hexadecimális formátumban viszik be a gépbe. Az utasítások, valamint az adatok címeit előre meg kell határozni. A programmódosítások az összes cím megváltozását idézik elő. Nehézkes és időigényes.

Gépre orientált nyelv: ez egy szimbolikus nyelv, melynek utasításai a hozzá tartozó berendezés gépi nyelvű utasításaival megegyezők, vagy ahhoz hasonlóak. Az utasítások neveit könnyen megjegyezhető úgynevezett *mnemonikokkal* rövidítik. Az utasítások és adatok címei szimbolikus formában is megadhatók (címkék). Ilyen nyelv például az **assembly**. Ez a programnyelv különösen alkalmas a mikrovezérlők programozására. Ezzel a nyelvvel tudjuk a legjobban kiaknázni a mikrovezérlőben rejlő adottságokat. Az assembly-vel tudjuk a legrövidebb és leggyorsabb programkódot megírni. Ezen előnyök miatt mindenképpen az assembly nyelv használatát javaslom a mikrovezérlők programozásához!

Feladatra orientált nyelv: lehetővé teszik a feladatnak a problémákhoz igazodó megoldását, nevezik magasszintű programnyelvnek is. Az idők folyamán nagyon sokféle ilyen nyelv keletkezett (ALGOL, COBOL, BASIC, PASCAL, C, C++, stb.). A PIC mikrovezérlőkhöz is létezik C fordító, így a programokat akár C nyelven is megírhatjuk. A magasszintű programnyelvek használata a fejlesztési időt lerövidíti. Tisztában kell lennünk azonban azzal, hogy az így generált tárgyprogram sokkal **redundánsabb** lesz, sok helyet fog elfoglalni a memóriában, a futási idő megnövekszik, gyors alkalmazások megvalósítására nincs lehetőség!

- A program tesztelése. Célja a hibák felderítése és kiküszöbölése. A hibák két csoportba sorolhatók:
 - Alaki (szintaktikai) hiba: olyan utasítás írtunk, amelyet a fordítóprogram nem tud értelmezni
 - Logikai hiba: elgondolásunk hibás volt, ez nem vezet el a megoldáshoz, újra kell gondolnunk a folyamatot
- A programokat a programkönyvtárban összefoglalva rendszerezzük és elkészítjük a teljes dokumentációját.

Látható, hogy a program írása nem egyszerű, hanem nagyon összetett feladat. A programfejlesztéshez többféle struktúrából válogathatunk. Fontos megjegyezni, hogy ezek nem felváltják, hanem kiegészítik egymást. A folyamatábra használata mindenképp ajánlott a tanulók számára, illetve a strukturált programozásnál célszerű az alapstruktúrákat megismertetni velük. A moduláris programozást projektmunka keretében lehet gyakoroltatni.

A programfejlesztésnél a következő alapelveket célszerű betartani:

- Kis lépésekben történő haladás és fejlesztés. A nagyobb részfeladatokat egymástól logikailag elkülönülő kis modulokból kell felépíteni, mivel ezek önállóan tesztelhetők, és esetleges megváltoztatásuk nem igényli a teljes rendszer újratervezését.
- A feladatnak megfelelő programvezérlés lehetőleg egymás utáni, egyenként végrehajtható részekből álljon, ne ide-oda ugrásokból, áttekinthetetlen programhurkokból, ciklusokból. Ez a hibakeresést is segíti.
- Minél több grafikus, vizuális leírás alkalmazása (folyamatábra módszer).
- Egyszerű és világos megfogalmazások, fogalmak használata.
- Olyan algoritmusok felhasználása, amelyek ismertek, és kipróbáltak.
- A programtervezéskor figyelembe kell venni azt, hogy melyek azok a tényezők, paraméterek, amelyek megváltozhatnak.
- A kódolást csak a programtervezés teljes befejezése után szabad elkezdni!

Az utolsó pontra hívjuk fel külön a tanulók figyelmét! Tapasztalatom szerint ugyanis a tanulók hajlamosak mindjárt a program írásával kezdeni a feladatot, anélkül, hogy megterveznék azt. Ez az első hiba jelentkezésekor nagy problémát fog okozni, ugyanis azt sem tudjuk ilyenkor, hogy hol keressük a hibát! A tanár munkáját is nagymértékben megnehezíti, mert mivel nem tudja a gondolatmenetet, segíteni sem tud hiba esetén.

3.2.2 Az assembly programozás alapjai

A mikrovezérlőket működtető programok megírásánál a programozó számos lehetőség közül választhat, mint ahogy az előző fejezetben olvasható.

Minden digitális számítógép, bármilyen bonyolult feladatot is hajtson végre, végül is a bináris számokat utasításként értelmezve végzi el a műveleteket a szintén bináris formátumú adatokon. Ez teljesen nyilvánvaló, mivel a gépben csak bináris 0 és 1 alakú információ feldolgozása lehetséges. Az ilyen formában előálló programot nevezzük gépi kódú programnak.

A számítógép programozásában rejlő összes lehetőség legjobb kihasználását a gépi kód teszi lehetővé. Ezen a szinten írhatók a gép működése szempontjából a leghatékonyabb programok, itt használhatók ki legjobban az egyes utasítások hatásai és mellékhatásai, itt alkalmazhatja a programozó a legszellemesebb megoldásokat és trükköket (*Dr. Kónya, 2003*).

A gépi kódban történő programozás azonban az ember számára nagyon nehézkes, kézség szintű elsajátításához, a programozói rutin megszerzéséhez igen hosszú idő szükséges. Ezt a fáradtságos munkát még az is nehezíti, hogy meg kell tanulni az utasításoknak megfelelő bináris, hexadecimális, vagy oktális kódot, és ki kell számítani a programban szereplő címek abszolút, vagy relatív értékeit.

A gépi kódú programozás ezen hátrányait – az előnyök megtartása mellett – küszöböli ki az assembly nyelven történő programozás!

Az assembly egy egyszerű programozási nyelv, amely lehetővé teszi, hogy a gépi kód helyett az utasításokat könnyen megjegyezhető nevekkel írjuk le. Ezeket, a kódneveket – melyek általában az utasítás funkciójának a rövidítései – *mnemonikoknak* nevezzük. Az utasításhoz háromféle operandus kapcsolódhat:

- Konstans (literál), vagyis egy állandó
- Adatregiszter címe, aminek tartalmával a műveletet végezzük
- Programmemória cím, amely a következő végrehajtandó utasítást tartalmazza

További egyszerűsítést jelent a gépi kódhoz képest, hogy a program egyes belépési pontjaira nevekkel hivatkozhatunk, ún. *címkéket* rendelhetünk hozzá. Ezen kívül szintén nevekkel hivatkozhatunk különböző regiszterekre, bájtokra, bitekre, azaz *szimbólumokat* rendelhetünk hozzájuk. Az elnevezésekre ügyeljünk, mert ezek megállapodás szerint csak betűvel kezdődhetnek (ugyanis csak a számok kezdődhetnek számmal). A címkék általában kettőspontra végződnek (az MPLAB elfogadja kettőspont nélkül is). A

utasítások elnevezései természetesen kötöttek, ezt a gyártó definiálja. A PIC mikrovezérlőknél az adatmemória két részre oszlik:

- **SFR** (Special Function Registers) – speciális funkciójú regiszterek
- **GPR** (General Purpose Registers) – általános célú regiszterek

A speciális funkciójú regiszterek elnevezéseit a Microchip definiálta, ezeket nem nekünk kell kitalálni (pl. a portok elnevezései: PORTA, PORTB, stb.). Az elnevezések a <típus>.inc fájlban, az MPLAB program könyvtárában találhatók meg az egyes típusokhoz. Jelen esetben mi a „pic16f84.inc” fájlt fogjuk használni. Az általános célú regisztereknek tetszés szerinti betűvel kezdő, akár bitenkénti elnevezést is adhatunk. A címkék, szimbólumok elnevezése tetszőleges, azonban hívjuk fel rá a tanulók figyelmét, hogy lehetőség szerint rövid, lényegretörő (beszédese) elnevezéseket válasszunk! A találó elnevezések ugyanis megkönnyítik a forrásprogram „olvasását”, ami a későbbiekben lényegesen egyszerűbbé teszi a program elemzését és a hibakeresést! A fent említett könnyítésekkel a programozó megszabadul a fáradságos címszámítástól, ami a gépi kódú programozáshoz szükséges volt, ugyanis a címeket assembly-nél a fordítóprogram számolja ki.

A fordítóprogramnak a feladata, hogy értelmezze, és gépi kódra fordítsa az általunk szimbolikus formában megírt programot. Az általunk szövegszerkesztővel (ez tetszés szerinti szövegszerkesztő) megírt programot *forrásprogramnak* nevezzük, assembly-ben a kiterjesztése asm. Ezt a forrásprogramot alakítja át a fordítóprogram *tárgyprogrammá*. Az assembly programnyelvben a fordítóprogramot *assembler*-nek nevezik! Elnevezése az angol assemble (összeállítás) szóból származik (Dr. Kónya, 2003).

Mint minden nyelvnek, az assembly nyelvnek is van nyelvtani formai szabályrendszere, ún. szintaktikája. Az assembly program sorokból áll, melynek felépítése a következő:

címke	művelet	operandus	megjegyzés
(label)	(operation)	(operand)	(comment)
START:	MOVLW	.15	; a W-be 15-öt töltünk

Egy programsor tartalmazhat *utasítást*, amelyet a gép végrehajt, vagy *direktívát*, amely a fordítóprogramnak szól. Az egyes mezőket minimum egy

szóközzel kell elválasztani, de sokkal áttekinthetőbbé válik a forrásprogramunk, ha tabulátorokkal igazítjuk a mezőket. Az egyes mezők értelmezése a következő:

- Címkemező: ide írjuk azokat a neveket (címeket), melyekkel a program lényeges pontjait (pl. szubrutin belépési pont, ugrási cím, stb.) meg akarjuk jelölni. A fordítóprogram a fordítás során a címkéhez a memóriabeli elhelyezkedési címét rendeli. Abban az esetben tehát, ha a program során bárhol erre a címkére hivatkozunk, akkor a memóriabeli címének értéke helyettesítődik be. A címke csak betűvel kezdődhet, és általában kettőspontra végződik (a Microchip assemblerénél a kettőspont elhagyható).
- Művelet (utasítás) mező: ide írjuk a megfelelő utasításokat, valamint a direktívákat.
- Operandusmező: itt kell megadni az előző mezőben szereplő utasításhoz, vagy direktívához tartozó operandusokat. Az operandusmezőben egy, vagy két operandus állhat, illetve lehet olyan eset is, hogy nincs operandus. Két operandus esetén azok egymástól való elválasztására vesszőt kell használni. Az operandusmezőben a következő elemek – melyek kifejezéseket is alkothatnak – szerepelhetnek:
 - Konstans (literál, állandó), amely lehet decimális, hexadecimális, oktális, vagy bináris
 - Szövegkonstans: idézőjelek, vagy aposztrófok közé írt karaktersorozat, amely ASCII kódját adja vissza a kifejezés
 - Szimbólum: betűvel kezdődő elnevezés
 - Regiszternév: a processzor belső regisztereinek, biteinek szimbolikus elnevezései (a gyártó definiálja)
 - Feltétel (státusz) bit (Flag Bit): ezek valamilyen műveletvégzés eredményeképpen állnak be, az adott művelet után beállt állapotról adnak jelzést (pl. kinullázódott egy regiszter, átvitel történt összeadáskor, stb.), ezeket szintén a gyártó adja meg
 - Műveleti jelek:
 - + összeadás
 - kivonás

* szorzás

/ osztás

& logikai ÉS

^ logikai VAGY

- Speciális jelek

\$ az utasításszámláló (programszámláló) aktuális értéke

- Megjegyzés mező: ide saját megjegyzésünket, magyarázó szövegünket helyezhetjük el. A megjegyzést mindig pontosvesszővel kell kezdeni. Minden pontosvessző után írt szöveg megjegyzésnek tekinthető, ilyen módon akár egy teljes sor is lehet megjegyzés

A programok megjegyzésekkel való ellátása, „kommentezése” nagyon fontos dolog. Ugyanis az assembly-ben írt programokban „első látásra” nagyon nehéz kitalálni az egyes programrészek funkcióját. Sokszor maga a programozó is elfelejti néhány nap múlva, hogy mit is akart itt csinálni! A jó kommentezés azonban nagyban megkönnyíti a hibakeresést, illetve a programjaink továbbfejlesztését. Tapasztalatom szerint a tanulók különösen hajlamosak a megjegyzések elhagyására, ezért tudatosítsuk bennük ennek fontosságát!

A assemblyben megírt forrásprogramunkból az assembler állítja elő a tárgyprogramot. Ezt a műveletet fordításnak nevezzük. Az assembler a fordítást több menetben hajtja végre. Az első menetben az assembler végigolvassa a forrásprogramot és felépíti a szimbólumtáblázatot. Az assembler két táblázatból dolgozik, az egyikben az állandó szimbólumok találhatók, a másikban pedig a felhasználói szimbólumok. Itt rendelődnek hozzá a szimbólumokhoz a megfelelő értékek a szimbólumok memóriabeli elhelyezkedése alapján. Az olvasás befejezésekor minden szimbólumnak értéke kell, hogy legyen. Azokat a szimbólumokat, amelyek nem kaptak értéket nem definiált szimbólumnak (undefined symbol) nevezzük. A második menetben történik a tulajdonképpeni tárgyprogram létrehozása. Ilyenkor az assembler újra végigolvassa a forrásprogramot és átalakítja a programsorokban szereplő utasításokat gépi kóddra. A programsorok értelmezése során az assembler felismeri a különböző *szintaktikai* (alaki), illetve *szemantikai* (értelmezésbeli) hibákat. Ezeket hibaüzenet formájában meg is jeleníti. A hibalista és a tárgyprogram mellett a második, vagy a harmadik menetben elkészül a fordítási lista is. Ez tulajdonképpen a forrásprogram másolata, amely azonban sorról sorra

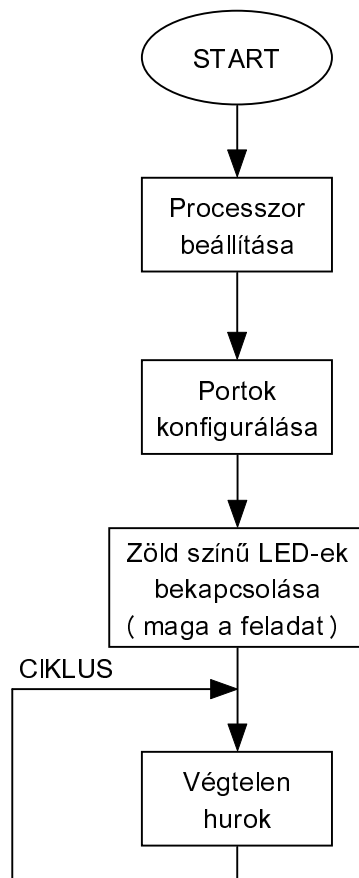
tartalmazza a helyszámláló aktuális értékét, valamint az adott sor fordítása révén nyert gépi kódot, illetve hibás sor esetén a hibaüzenetet. A fordítási listában megtaláljuk még a szimbólumok névsorba rendezett táblázatát is a hozzárendelt értékekkel együtt. A lista végén pedig egy statisztikát olvashatunk a programról. A fordítási lista tehát lényegében a fordítás dokumentuma (*Dr. Kónya, 2003*).

A mikrovezérlők alkalmazásakor általában nem áll rendelkezésre az adott mikrovezérlőn futó assembler program, amivel a fordítást el tudnánk végezni. Ilyenkor az a megoldás, hogy egy másik gépen (pl. PC) végezzük el a fordítást. Ehhez megfelelő fejlesztőkörnyezet szükséges, amely rendelkezik egy ún. kereszt-fordítóval (cross-assembler). A PIC mikrovezérlőkhöz a Microchip által kifejlesztett PC-n futó MPASM kereszt-fordító a leghatékonyabb megoldás. Az MPASM az integrált MPLAB fejlesztőkörnyezet része (lásd 3.1 fejezet). A kereszt-fordítóval történő programfejlesztés során valamilyen szövegszerkesztővel kell megírni a forráskódot (jelen esetben .ASM kiterjesztésű fájl). A forrásprogram megírható az MPLAB beépített szövegszerkesztőjével, vagy bármilyen más szövegszerkesztővel, a lényeg az, hogy *text* formátumú legyen. A lefordításhoz ennek a fájlnek meg kell felelnie mind a formai (szintaktikai), mind az utasítások, operátorok, direktívák helyes használatát megkívánó szemantikai követelményeknek. A fordítás során többféle fájl keletkezik (*Dr. Kónya, 2003*):

- A fordítási listát tartalmazó nyomtatható szöveges .LST kiterjesztésű fájl
- A hibaüzeneteket tartalmazó .ERR kiterjesztésű fájl
- A szimbólumokat és debug információkat tartalmazó .COD kiterjesztésű fájl
- A tárgyprogram .O kiterjesztéssel, amit az összefűző (linker) program használ fel a továbbiakban
- A gépi kódot tartalmazó, jelen esetben .HEX kiterjesztésű fájl, amit a linker hoz létre az előzőleg külön-külön lefordított modulokból

3.2.3 Az első assembly programunk

Ezek után nézzük első assembly programunkat! A program folyamatábrája a 20. ábrán látható. A 3.1 fejezetben leírtak alapján hozzunk létre egy új projektet, és a tanulókkal gyakorlásképpen gépeltessük be az alábbi programot:

20. ábra

;Egyszerű példa a próbapanel LED-jeinek működtetésére

;A panelon a JMP2-öt zárjuk rövidre, a JMP1-et pedig 2-3 állásba rakjuk fel.

;Ilyenkor a kétszínű LED-ek aktívak, a hétszegmenses kijelzők ki vannak kapcsolva.

;Az MPLAB-ban a "default radix"-ot hexa-ra kell állítani

;Ebben az esetben a külön nem jelölt számok hexában értendők, a B'szám' binárisként,

;a .szám (jó a D'szám' is, de az előbbi gyorsabb), decimálisként értelmezett

;A program annyit csinál csupán, hogy a 4db LED-et zöld színre kapcsolja.

;V1.1

;2005.10.15.

;Juhász Róbert

```

;-----
LIST    P=16F84                ;processzor típusa
#include "P16F84.INC"          ;Használd az ebben lévő szimbólumokat
  
```

```

__CONFIG __XT_OSC&__CP_OFF&__WDT_OFF ;Kvarc oszcillátor, ;kódvédelem
;ki, wdt ki
ORG      0      ;Kezdődjön 0h címen a program
GOTO     START  ;Ugorj a START címkére
ORG      4      ;Megszakításoknak lefoglalt cím
;-----
START
    BANKSEL TRISA      ;Váltsunk a TRISA-t tartalmazó bankba
    MOVLW   B'11111111'
    MOVWF   TRISA      ;PORTA INPUT LESZ
    MOVLW   B'00000000'
    MOVWF   TRISB      ;PORTB OUTPUT LESZ
    BANKSEL PORTA      ;Váltsunk a PORTB-t tartalmazó bankba
;-----
MAIN
    MOVLW   B'01010101' ;A zöld színnek megfelelő kombináció
    MOVWF   PORTB        ;Kíírás a PORTA, LED-ek bekapcsolása
CIKLUS
    GOTO     CIKLUS      ;Önmagára ugrik, végtelen hurok
    END      ;Forrásprogram vége (kötelező)

```

A program eleje egy rövid leírást tartalmaz annak funkciójáról, használatáról. Hasznos dolog a változások nyomon követésének érdekében, ha a programot verziószámmal, illetve dátummal látjuk el.

A program első sora a *LIST* direktívával kezdődik, ahol a mikrovezérlő típusát adhatjuk meg. A következő sorban a *#INCLUDE* direktívával a szükséges *include* fájlt adhatjuk meg a mikrovezérlőnkhez. Ebben a fájlban definiálja a Microchip az egyes mikrovezérlőkhöz tartozó szimbólumokat, és a hozzárendelt értékeket. Pl. a 16F84-es tokhoz tartozó .INC fájl egy részlete:

```

;----- Register Files-----
INDF      EQU    H'0000'
TMR0      EQU    H'0001'
PCL       EQU    H'0002'
STATUS    EQU    H'0003'
FSR       EQU    H'0004'
PORTA     EQU    H'0005'
PORTB     EQU    H'0006'

```

Ez által válik lehetővé, hogy az egyes regiszterek, bitek memóriabeli címét nem kell megjegyeznünk, szimbolikus nevekkel hivatkozhatunk rájuk. Az `__CONFIG` direktívával az ún. konfigurációs biteket állíthatjuk be. Ezek az égetés során kerülnek a mikrovezérlőbe, és a processzor konfigurálását végzik. A programunkban a következő konfigurációs biteket használjuk:

- `_XT_OSC`: a mikrovezérlő órajelforrása egy kvarckristály
- `_CP_OFF`: kikapcsoljuk a kódvédelmet
- `_WDT_OFF`: kikapcsoljuk az ún. „watchdog timer”-t

A kódvédelem kikapcsolása nagyon fontos, mert ellenkező esetben többször nem tudjuk égetni a mikrovezérlőt, ezért erre külön is hívjuk fel a tanulók figyelmét. Egyébként az arra szolgál, hogy megvédjük szellemi termékünket attól, hogy illetéktelenek is hozzáférjenek. A watchdog timer feladata pedig az, hogy az esetlegesen hibás memóriaterületre „tévedő” program esetén resetelje a mikrovezérlőt. Ennek beillesztése csak már jól működő, kipróbált program esetén javasolt! A következő direktívával (*ORG-origin*) a fordítóprogramnak az mondjuk meg, hogy a memória melyik címétől kezdve fordítsa be a programot a memóriába. Az „*ORG 0*” megadása, tehát azt jelenti, hogy a programunk a memória 0-s címétől kezdve fordul be a memóriába. A következő *ORG* direktívával (*ORG 4*) az ún. megszakítási vektornak foglalunk le helyet a memóriában, ugyanis megszakítás esetén erre a címre fut a program. Ez a kis egyszerű program nem használ ugyan megszakítást, de a legtöbb esetben szükségünk lesz rá, ezért a tanulókkal ezt így gyakoroltassuk be. Az első utasításunk a *GOTO START*, ami azt jelenti, hogy a program a *START* nevű címkére ugorjon. A *START* címkénél ismét egy direktíva, a *BANKSEL* található. A PIC16F84 ugyanis bankszervezésű memóriát használ, így az egyes regiszterek (**SFR**) más-más bankban találhatók. A 16F84 ún. *memóriatérképe* a 21. ábrán látható. Az adatmemória, mint már említettük alapvetően 2 részre tagolódik:

- Speciális funkciójú regiszterek (**SFR**)
- Általános célú regiszterek (**GPR**)

Ez a két rész 2 bankra oszlik, a 0-s és 1-es bankra. A **TRISA** és **TRISB** regiszterek az 1-es bankban, a **PORTA** és **PORTB** regiszterek pedig mellettük a 0-s bankban találhatók. Az előbbieket a portok irányát állítják be, míg az

lába tönkre megy! Ezt minden tanulóban tudatosítsuk. Mivel az iránybeállító és a port regiszterek különböző bankban vannak, ezért nagyon fontos, hogy mindig a megfelelő bankba váltsunk. A bankváltások elmaradása számos rejtélyes hiba forrása lehet, ezért erre is hívjuk fel a tanulók figyelmét! Miután a megfelelő bankba váltottunk a következő négy sorban beállítjuk a **PORTA**-t bemenetnek, a **PORTB**-t pedig kimenetnek. Ehhez a **TRISA**-ba csupa 1-est, a **TRISB**-be pedig csupa nullát kell betölteni. Itt egy újabb fontos dolgot kell megtanulnunk, nevezetesen azt, hogy a mikrovezérlőnk hogyan értelmezi a bevitt számokat. Kedvenc példám az „10” számsorozat. Ezt mi emberek tíznek értelmezzük, hiszen tízes számrendszerben gondolkodunk. A gép azonban nem tudja ezt, ő csak egy 1-est és egy 0-t lát. Amit értelmezhet binárisan, ekkor kettőt ér; hexadecimálisan, ekkor 16-ot ér; decimálisan, ekkor 10-et ér, stb. Emiatt külön jelölnünk kell az egyes számformátumokat. Az MPASM számformátumai az alábbi táblázatban láthatók:

Radix	Megadás	Példa
Decimális	D'<decimális szám> <decimális szám>.	D'125' .125
Hexadecimális	H'<hexadecimális szám> 0x<hexadecimális szám>	H'1A' 0x1A
Oktális	O'<oktális szám>	O'777'
Bináris	B'<bináris szám>	B'10001010'
Karakteres (ASCII)	A'<karakter> '<karakter>'	A'J' 'J'

Amennyiben a projektünkben az alapértelmezett számformátumot (default radix) hexadecimálisra állítjuk, akkor csak a többi számformátumot kell külön jelölnünk, azaz pl. a 17 karaktersorozat 17_H -t jelöl! A hexadecimális számok írásánál arra ügyeljünk, hogy szám csak számjeggyel kezdődhet, ezért pl. az F2 kifejezést 0F2-ként írhatjuk csupán! A portirányokat azért célszerű binárisan megadni, mert így azonnal látszik, hogy melyik lábat állítottuk bemenetnek vagy kimenetnek, illetve, ha módosítjuk a hardver kapcsolását, akkor a programban ezt nagyon egyszerűen javíthatjuk. Az irányregiszterek feltöltése az akkumulátor regiszteren keresztül történhet. A PIC mikrovezérlőknél az akkumulátort munkaregiszternek (**W**-work) nevezik. A **MOVLW** utasítás (Move Literal to W) egy konstanst – literál – tölt be a munkaregiszterbe, a **MOVWF** (Move W to File) utasítás pedig bemozgatja a fájlregiszterbe, ami most a **TRISA**

és a **TRISB**. Fájregiszternek nevezzük mindazokat a regisztereket, amelyek az adatmemóriában találhatóak (akár általános célú, akár speciális funkciójú). Az irányregiszterek feltöltése után a *BANKSEL* direktívával visszaváltunk a portokat tartalmazó nullás bankba. A tulajdonképpeni programunk a *MAIN* (főprogram) címkénél kezdődik. A feladat az, hogy a próbapanelon található 4 darab kétszínű LED zöld fénnel világítson. Ehhez tanulmányozzuk a tanulókkal a mellékletben (4. ábra) található próbapanel kapcsolási rajzát. A rajzon látható, hogy a LED-ek anódjai a *PORTB* kivezetéseire csatlakoznak egy-egy korlátozóellenálláson keresztül. A sorrend RB_7 -től RB_0 -ig: piros-zöld, piros-zöld, stb. Tehát ahhoz, hogy mind a négy LED zöld színnel világítson az RB_6 , RB_4 , RB_2 , RB_0 kimenetekre logikai „1” (+5V), a többi lábakra pedig logikai „0” (0V) értéket kell kiküldeni. A portok jelszintje ún. TTL kompatibilisek, a +5V körüli feszültség a logikai „1”, a 0V körüli pedig a logikai „0”. A zöld színek bekapcsolásához tehát a *01010101* bináris kombinációt kell kiküldeni a *PORTB*-re, ezt tartalmazza a főprogramban lévő két sor. Ezzel el is végeztük a feladatot, már csak a program leállításáról kell gondoskodnunk, mert ellenkező esetben a program végigfutna azokon a memóriahelyeken is, ahová nem írtunk programot. Ennek előre láthatatlan következményei lennének, amik adott esetben súlyos problémákat okoznának! A mikrovezérlőnk nem ismer külön leállító utasítást, ezért ezt nekünk külön kell leprogramoznunk. A megoldást az ún. *dinamikus stop* szolgáltatja. Létrehozunk egy végtelen hurkot úgy, hogy a program *önmagára* ugrik. A forrásprogram vége az *END* direktívával van lezárva. Ezt kötelező kitenni, hiszen ez mondja meg a fordítóprogramnak, hogy meddig kell olvasnia a forrásprogramot.

A kész forrásprogramokat fordítsák le a tanulók, és a gépi kódot égessék be a mikrovezérlőbe. Ezután következhet a tesztelés a próbapanelon. Ügyeljünk arra, hogy minden tanulónak sikerüljön a fordítás, égetés, és tesztelés. A kezdeti sikerélmények ugyanis nagymértékben befolyásolják a tanulók további érdeklődését a téma iránt, ösztönzi őket arra, hogy újabb dolgokat tanuljanak meg, még szellemesebb programokat írjanak. Miután mindenkinek sikerült a tesztelés, kiadhatjuk az önállóan elvégzendő feladatokat. A feladat pedig úgy szól, hogy készítsünk további két programot, amelyekben a LED-ek színét pirosra, illetve sárgára lehet állítani. A két másik programot más-más néven mentsék el (javasolt a *<monogram>_piros*, illetve a *<monogram>_sarga*

elnevezés). A projektben ne felejtjük el átállítani a forrásfájl nevét. Ezzel gyakoroljuk az MPLAB használatát. A tanulókat hagyjuk önállóan dolgozni felhívva rá a figyelmüket, hogy probléma esetén bármikor segítünk! A feladat megoldása a kapcsolási rajz, és a mintaprogramunk tanulmányozásával tehető meg. A piros színekhez most az RB₇, RB₅, RB₃, RB₁ kimenetekre kell logikai „1” értéket kapcsolni. A sárga színt additív színkeveréssel hozzuk létre, azaz bekapcsoljuk a LED-ek piros és zöld anódjait is. A programban ehhez csak azt kell módosítani, hogy milyen kombinációt kell kiküldeni a *PORTB*-re. Most látjuk csak igazán, hogy miért sokkal jobb a portra kiírt információt binárisan megadni!

3.3 Utasítások, direktívák, elágazások, bemenetek

A harmadik foglalkozásunk elején tekintsük át az eddigi ismereteinket! Az előző alkalommal megismertedtünk néhány *utasítással* és *direktívával*. Az MPASM igen sokfajta és jól használható direktívát kínál fel a hatékony programozáshoz. Néhány gyakran használt direktíva az 1. táblázatban olvasható.

MPASM direktívák		
Név	Leírás	Megadás
BANKSEL	Bankválasztó utasítás generálása	BANKSEL <címke>
CBLOCK	Konstans definíciós blokk kezdete	CBLOCK [<kifejezés>]
__CONFIG	Konfigurációs bitek beállítása	__CONFIG <kifejezés> vagy __CONFIG <cím>, <kifejezés>
DB	Bájt definiálása	DB <kifejezés> [<kifejezés>, ..., <kifejezés>]
DE	EEPROM-ba írandó adatok	DE <kifejezés> [<kifejezés>, ..., <kifejezés>]
DT	Táblázat megadása	DT <kifejezés> [<kifejezés>, ..., <kifejezés>]
#DEFINE	Szöveg helyettesítő címke definiálása	#DEFINE <név>[(<i><arg></i> , ..., <i><arg></i>)]<érték>]
END	Forrásprogram vége	END
ENDC	Konstansblokk vége	ENDC
EQU	Assembly konstans definiálása	<címke> EQU <kifejezés>
#INCLUDE	Forrásfájl beillesztése	#INCLUDE <<fájlnev>> #INCLUDE "<fájlnev>"
LIST	Lista opciók	LIST [<opció>[, ..., <opció>]]
ORG	Programkezdet	<címke> ORG <kifejezés>

1. táblázat

A direktívák teljes listája az MPLAB súgójából elérhető: *Help>MPASM Assembler Help>Reference>Directive Summary*.

Mivel a PIC16F84 ún. **RISC** mikroprocesszor (Reduced Instruction Set – csökkentett utasításkészletű), ezért összesen 35 darab egyszerű, könnyen megtanulható utasítást ismer (2. táblázat). Az utasítások felépítése sajátos logikára utal. Ennek gyökereit a mikrovezérlő felépítésében (architektúrájában) kell keresni. A mai gépek az ún. egycímes struktúrát használják. Első elgondolás alapján, mivel a műveletek legtöbbszörnek két operandusa és egy eredménye van a négcímes utasítás felépítése a következőképpen néz ki:

Műveleti kód	Operandus címe	Operandus címe	Eredmény címe	Folytatás címe
--------------	----------------	----------------	---------------	----------------

Azonban így az utasításaink szélessége nagyon nagy lenne, amihez ráadásul igen széles memória is kellene. Próbáljuk valahogyan redukálni az utasításaink szélességét!

Háromcímes utasítás:

Műveleti kód	Operandus címe	Operandus és eredmény címe	Folytatás címe
--------------	----------------	----------------------------	----------------

Az eredményt itt az egyik operandus helyére írtuk. Amennyiben a művelet elvégzése után is kíváncsiak vagyunk mindkét operandusra, akkor szükséges a mozgó (MOVE) utasítás bevezetése.

Kétcímes utasítás:

Műveleti kód	Operandus címe	Operandus és eredmény címe
--------------	----------------	----------------------------

Ebben az esetben elhagytuk a folytatás címét. Felmerül a kérdés, hogy ebben az esetben honnan tudjuk, hogy hol kell folytatni a programot. Ennek megoldására bevezettek egy különleges regisztert, amelyet utasításszámlálónak (IP – Instruction Pointer), vagy programszámlálónak (PC – Program Counter). Az előbbi elnevezés sokkal inkább kifejezi a regiszter feladatát, mégis – mint számtalan más esetben – a kevésbé találó kifejezés terjedt el a szakirodalomban. A PIC mikrovezérlőkben is a PC elnevezés terjedt el, ezért mi is ezt a terminológiát fogjuk használni. A programszámláló jelöli mindig a soron következő utasítást. A PC tulajdonképpen egy szinkron soros számlánc, melynek értéke minden utasítás lehívása után eggyel növekszik.

Mnemonik Operandus	Leírás	Cik- lus	14 bites kód		Állított jelző- bitek	Meg- jegy- zés
			MSB	LSB		
Bájt orientált fájlregiszter műveletek						
ADDWF f,d	W és f összeadása	1	00 0111 dfff ffff		C,DC,Z	1,2
ANDWF f,d	W és f ÉS kapcsolata	1	00 0101 dfff ffff		Z	1,2
CLRF f	f törlése	1	00 0001 1fff ffff		Z	2
CLRW -	W törlése	1	00 0001 0xxx xxxx		Z	
COMF f,d	f komplementálása	1	00 1001 dfff ffff		Z	1,2
DECf f,d	f csökkentése	1	00 0011 dfff ffff		Z	1,2
DECFSZ f,d	f csökkentése és ugrás, ha 0	1(2)	00 1011 dfff ffff			1,2,3
INCF f,d	f növelése	1	00 1010 dfff ffff		Z	1,2
INCFSZ f,d	f növelése és ugrás, ha 0	1(2)	00 1111 dfff ffff			1,2,3
IORWF	f és W VAGY kapcsolata	1	00 0100 dfff ffff		Z	1,2
MOVF f,d	f mozgatása	1	00 1000 dfff ffff		Z	1,2
MOVWF f	W mozgatása f-be	1	00 0000 1fff ffff			
NOP -	nincs művelet	1	00 0000 0xx0 0000			
RLF f,d	forogtatás balra az átvitelbiten keresztül	1	00 1101 dfff ffff		C	1,2
RRF f,d	forogtatás jobbra az átvitelbiten keresztül	1	00 1100 dfff ffff		C	1,2
SUBWF f,d	W kivonása az f-ből	1	00 0010 dfff ffff		C,DC,Z	1,2
SWAPF f,d	az f alsó és felső 4 bitjének cseréje	1	00 1110 dfff ffff			1,2
XORWF f,d	W és f kizáró-vagy kapcsolata	1	00 0110 dfff ffff		Z	1,2
Bit orientált fájlregiszter műveletek						
BCF f,b	az f adott bitjének törlése	1	01 00bb bfff ffff			1,2
BSF f,b	az f adott bitjének 1-be billentése	1	01 01bb bfff ffff			1,2
BTFSC f,b	a bit tesztelése és ugrás, ha 0	1(2)	01 10bb bfff ffff			3
BTFSS f,b	a bit tesztelése és ugrás, ha 1	1(2)	01 11bb bfff ffff			3
Konstans és vezérlésátadó műveletek						
ADDLW k	konstans hozzáadása a W-hez	1	11 11x kkkk kkkk		C,DC,Z	
ANDLW k	W és egy konstans ÉS kapcsolata	1	11 1001 kkkk kkkk		Z	
CALL k	szubrutin hívás	2	10 0kkk kkkk kkkk			
CLRWDT -	Watchdog Timer törlése	1	00 0000 0110 0100		$\overline{TO}, \overline{PD}$	
GOTO k	ugrás címkére	2	10 1kkk kkkk kkkk			
IORLW k	W és egy konstans VAGY kapcsolata	1	11 1000 kkkk kkkk		Z	
MOVLW k	konstans mozgatása a W-be	1	11 00xx kkkk kkkk			
RETFIE -	visszatérés a megszakításból	2	00 0000 0000 1001			
RETLW k	visszatérés szubrutinból egy konstanssal	2	11 01xx kkkk kkkk			
RETURN -	visszatérés szubrutinból	2	00 0000 0000 1000			
SLEEP -	váltás alvó módba	1	00 0000 0110 0011		$\overline{TO}, \overline{PD}$	
SUBLW k	W kivonása egy konstansból	1	11 110x kkkk kkkk		C,DC,Z	
XORLW k	W és egy konstans kizáró-vagy kapcsolata	1	11 1010 kkkk kkkk		Z	

2. táblázat

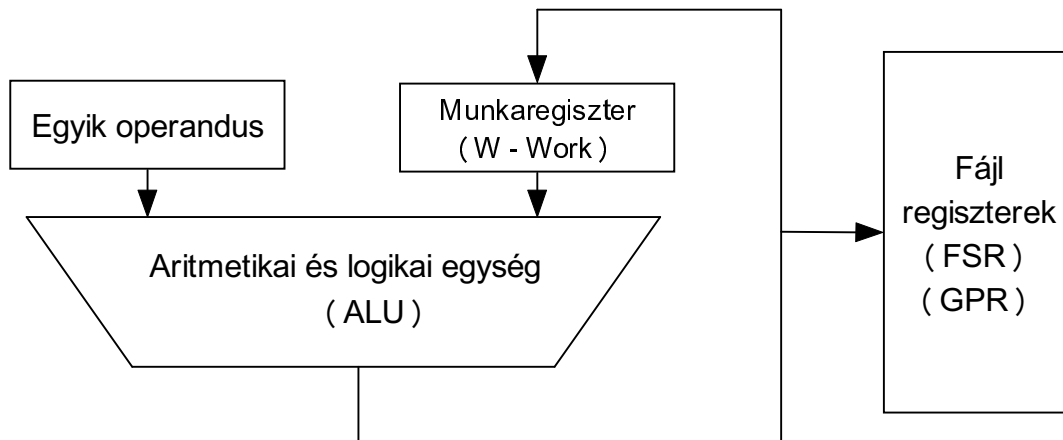
Abban az esetben, ha a program egy ún. elágaztató, vagy ugró utasításhoz – ilyen volt a *GOTO* – ér, akkor a programszámláló értéke egy adott címre cserélődik. Az ugrás után a PC az új címtől kezdve lépésről-lépésre tovább növeli tartalmát. Az ugró utasítás lehet:

- feltételes (programelágazás jöhet létre)
- feltétel nélküli

Egycímes utasítás:

Műveleti kód	Operandus címe
--------------	-------------------

Ahhoz, hogy ezt meg tudjuk valósítani, a másik operandust valahol átmenetileg tárolni kell. Erre a célra szolgál az ún. akkumulátor regiszter (ACC), amit a PIC mikrovezérlőkben munkaregiszternek (**W** - Work) neveznek. A működés a 22. ábra alapján érthető meg.

22. ábra

A két operandusos művelet ezen a struktúrán csak úgy végezhető el, ha előbb az egyik operandust a **W** regiszterbe (akkumulátor) töltjük. Erre szolgálnak a **MOVLW** és **MOVF** utasítások. Miután lehoztuk az egyik operandust a második lépésben lehozzuk a másik operandust, és elvégezzük a tulajdonképpeni műveletet. A művelet eredménye kerülhet a W regiszterbe, vagy a másodikként lehozott operandus helyébe. Ez eltérés a hagyományos architektúrákhoz képest, mert ott csak az akkumulátorban keletkezhet az eredmény. Mivel az eredmény helye választható, ezért ezt az utasításokban is jelölni kell! Ezt az utasítás „d” (direction – irány) mezőjében tehetjük meg:

- d=0 esetén a W-be kerül az eredmény
- d=1 esetén a **fájlregiszterbe**

Az MPLAB program megengedi a következő jelölést is:

- $d=W$ esetén a **W**-be kerül az eredmény
- $d=F$ esetén a **fájlregiszterbe**

Ez utóbbi jelölés szemléletesebbé teszi a programjainkat. Az alábbi két példa egyértelművé teszi a cél kijelölését az utasításokban:

```
MOVLW    .12
ADDWF    PORTB,W
```

Az egyik operandusunk a 12, amit hozzáadunk a **PORTB**-hez, és az eredményt az akkumulátorban (**W**) tároljuk, illetve

```
MOVLW    .12
ADDWF    PORTB,F
```

esetén az eredmény a **PORTB** regiszterbe íródik.

Az eredmény helyének rossz megadása szintén számtalan rejtélyes hiba forrása lehet, amit nem lehet elégszer hangsúlyozni a tanulók felé!

Az akkumulátoron kívül az Aritmetikai és Logikai Egységhez szorosan kapcsolódik egy másik regiszter is, amelyik az éppen elvégzett műveletek eredményeképpen beállt állapotokról ad tájékoztatást. Ezt a regisztert feltétel, vagy státuszregiszternek (FLAG) nevezzük. Benne található az egyes feltétel bitek. A PIC mikrovezérlőkben ezt **STATUS** regiszternek nevezik, felépítése a következő:

R/W-0	R/W-0	R/W-0	R-1	R-1	R/W-x	R/W-x	R/W-x
IRP	RP1	RP0	$\overline{TO}$	$\overline{PD}$	Z	DC	C

Ezek közül számunkra a két legfontosabb jelzőbit a Z és a C betűvel jelzett:

- **Z**: Zero Bit, amely 1-be billen, ha valamely aritmetikai vagy logikai művelet eredménye nulla, egyébként nulla
- **C**: Carry/Borrow - átvitel/át hozat bit, amely összeadásnál (**ADDLW**, **ADDWF**) 1-be billen, ha a legnagyobb helyiértéken történt átvitel, egyébként nulla. Kivonásnál (**SUBWF**, **SUBLW**) negált áthozatként viselkedik, azaz értéke 0, ha történt áthozat, egyébként logikai 1. A forgatások is a carry biten keresztül történnek.

Az RP1 és az RP0 bitek a bankváltást végzik, a 16F84-be csak az RP0 működik, mivel csak két bank van. A **BANKSEL** direktíva ezeket a biteket állítja! Az R/W opció azt jelenti, hogy az adott bit írható és olvasható, az R pedig azt,

hogy csak olvasható. A mögötte lévő kifejezés a reset utáni értéket adja meg. A carry és a zero bit értéke reset után nem definiált, lehet akár 1 és 0 is.

Ezek után nézzük az elkészítendő feladatunkat. Az előző alkalommal megtanultuk hogyan lehet a kétszínű LED-eket különböző színre kapcsolni. A feladat most az, hogy a világítódiodák színét kapcsolók segítségével lehessen változtatni. A bekapcsolt szín lehet piros, zöld, vagy sárga. Ezt két kapcsolóval tudjuk kiválasztani az alábbi táblázat alapján:

A kapcsolási rajzot tanulmányozva láthatjuk, a 4 darab kapcsoló a **PORTA** kivezetéseire van kötve. Ezek közül tetszés szerint választhatunk kettőt, legyen most a K_2 az "**A**" port 3-as, a K_1

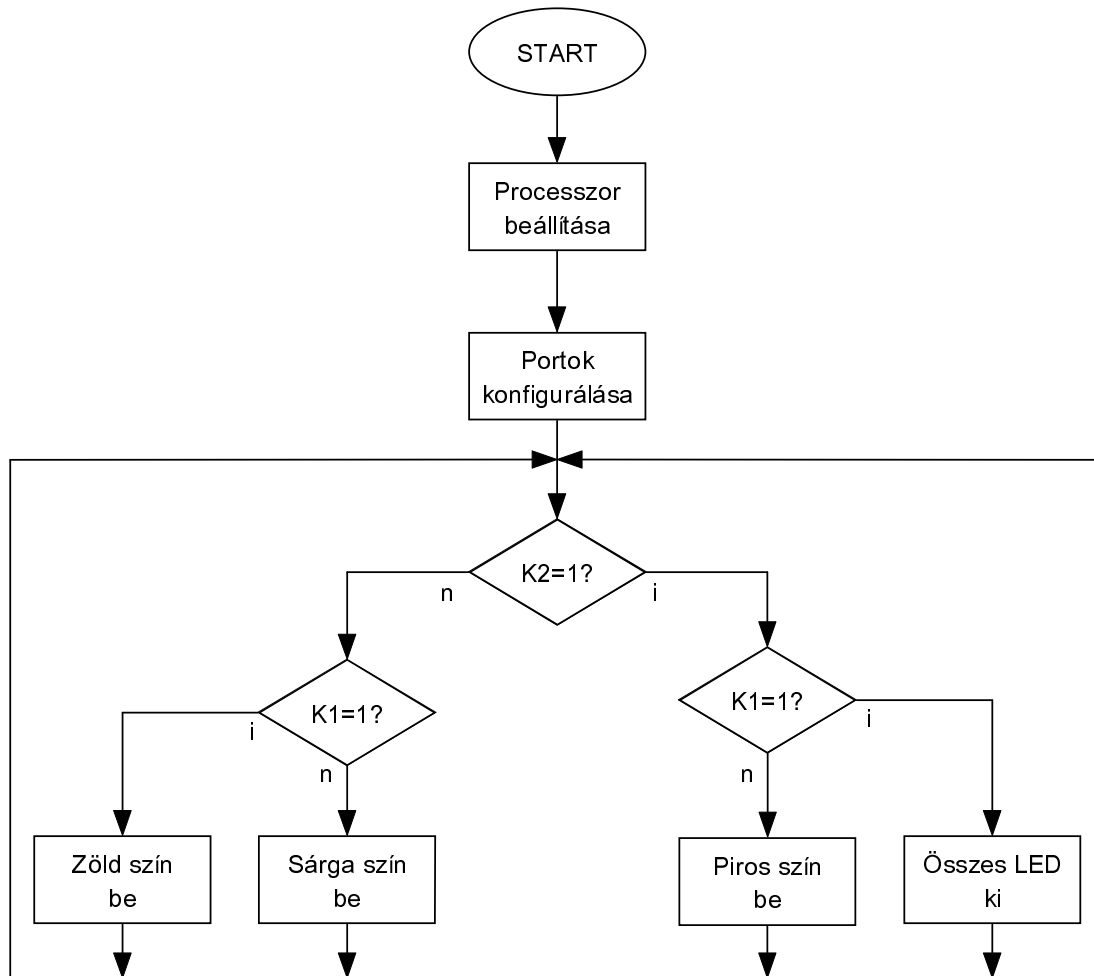
K_2	K_1	Szín
0	0	Összes LED kikapcsolva
0	1	piros
1	0	zöld
1	1	sárga

3. táblázat

pedig a 4-es kivezetésére kötött kapcsoló. Bitekre a következőképpen lehet hivatkozni: <fájlregiszter>,<bit> - azaz jelen esetben **PORTA,3** és **PORTA,4**. Azért hogy ezt ne kelljen fejben tartani, használjunk szimbolikus elnevezést! Ezt a **#DEFINE** direktívával tehetjük meg a legkényelmesebben:

```
#DEFINE K2 PORTA,3
```

Először a folyamatábra módszernél tanultak alapján a tanulók készítsék el önállóan a program folyamatábráját! Természetesen szükség esetén segítsünk nekik, de inkább most az önálló kreatív gondolkodásra fektessük a hangsúlyt. A program folyamatábrájának egyik lehetséges megoldását a 23. ábra mutatja. Miután elkészült a logikailag helyes folyamatábra, a program találkozási pontjainak, valamint az elágazások egyik ágának szimbolikus nevet kell adni! Az elnevezések mindig „beszédeselek” legyenek, törekedjünk az érthetőségre és a tömörségre. A programban egy csomópont található, ahol a kapcsolók állásának tesztelése kezdődik. Adjuk ennek a csomópontnak a **TESZT** címkét. Ezután az elágazásokat nevezzük el. Egyik gyors módszer, ha a folyamatábrában konzekvensen valamelyik ágot (igen, vagy nem ág) címkézzük. Válasszuk most a *nem* ágot. Ennek megfelelően az első nem águnk legyen **K_1TESZT** a neve (K_1 kapcsolót teszteljük ugyanis). Baloldalon a második nem águnk a sárga szín világít, legyen ennek a neve **SARGA**. A jobboldalon egy igen ágot találunk, mégpedig azt, ahol a piros fény világít, így ennek a neve **PIROS**.

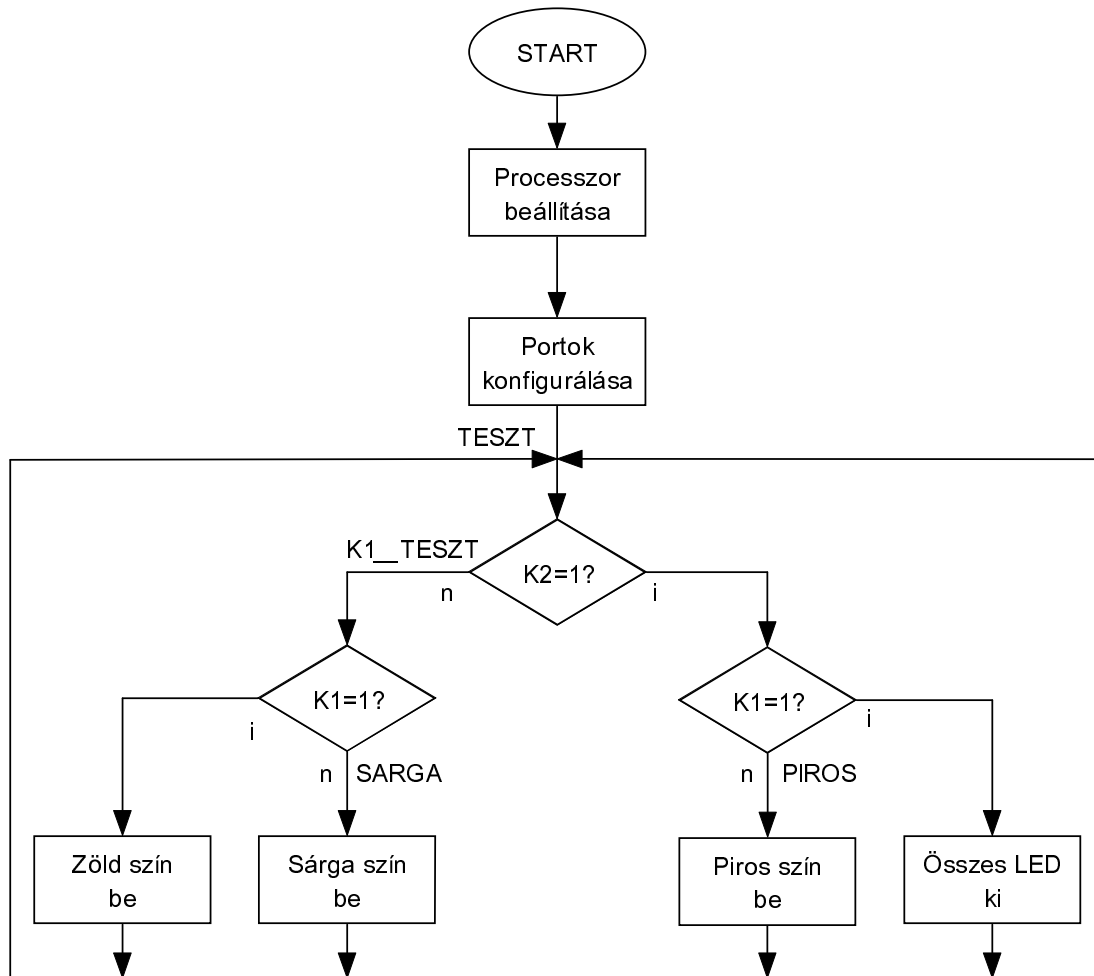

23. ábra

Ezek alapján készíthetjük el a 23. ábrán látható végleges folyamatábrát (figyelem: a kapcsolók aktív esetben 0-t adnak). A kérdés már csak az, hogy ezeket az elágazásokat hogyan írhatjuk le assembly nyelven! Ehhez az utasításkészletet tanulmányozva két utasítást találhatunk:

- **BTFSC** (Bit Test File Skip if Clear) – azaz egy adott fájlregiszter bitjének tesztelése, és a soron következő utasítás átlépése, ha a bit logikai értéke 0 volt
- **BTFSS** (Bit Test File Skip if Set) – azaz egy adott fájlregiszter bitjének tesztelése, és a soron következő utasítás átlépése, ha a bit logikai értéke 1 volt

Ezekkel az utasításokkal a kapcsolók állását meg tudjuk vizsgálni, hiszen a kapcsolók a **PORTA** fájlregiszter egyes bitjeit jelentik, amit mi szimbolikusan K1-nek és K2-nek neveztünk el. Mindezek figyelembe vételével készíthetjük el programunk forráskódját assembly nyelven. A programunk eleje tulajdonképpen

24. ábra

ugyanaz, mint az előbb, hiszen a processzorbeállítások és a portok konfigurálása nem változik. Ami újdonság, az a kapcsolók szimbolikus elnevezése. Ez a programban bárhol elhelyezhető. A programozók általában kétféle gyakorlatot követnek, vagy a program elején, vagy a legvégén definiálják ezeket. Véleményem szerint célszerűbb az elejére tenni, ezért a programjaink során ezt a gyakorlatot fogjuk követni. A program egyik lehetséges forráskódja a következőképpen néz ki:

;Egyszerű példa a próbapanel kapcsolóinak és LED-jeinek működtetésére

;A panelon a JMP2-öt zárjuk rövidre, a JMP1-et pedig 2-3 állásba rakjuk fel.

;Ilyenkor a kétszínű LED-ek aktívak, a hétszegmenses kijelzők ki vannak kapcsolva.

;Az MPLAB-ban a "default radix"-ot hexa-ra kell állítani

;Ebben az esetben a külön nem jelölt számok hexában értendők, a B'szám' binárisként,

;a .szám (jó a D'szám' is, de az előbbi gyorsabb), decimálisként értelmezett

;A program a kapcsolók állásától függően, a 4db LED-et zöld színre, piros színre, sárga színre, vagy kikapcsolja.

;V1.0

;2006.02.13.

;Juhász Róbert

```

LIST    P=16F84
#include "P16F84.INC"           ;Használd az ebben lévő szimbólumokat
__CONFIG __XT_OSC&_CP_OFF&_WDT_OFF ;Kvarc    oszcillátor,
kódvédelem ki, wdt ki

#define K1    PORTA,4    ;K1 a PORTA 4-es lába lesz
#define K2    PORTA,3    ;K2 a PORTA 3-as lába lesz

ORG 0                            ;Kezdődjön 0h címen a program

GOTO START                      ;Ugorj a START címkére

ORG 4                            ;Megszakításoknak lefoglalt cím
START
    BANKSEL    TRISA            ;Váltsunk a TRISA-t tartalmazó bankba
    MOVLW      B'11111111'
    MOVWF      TRISA            ;PORTA INPUT LESZ
    MOVLW      B'00000000'
    MOVWF      TRISB            ;PORTB OUTPUT LESZ
    BANKSEL    PORTA            ;Váltsunk a PORTA-t tartalmazó bankba
TESZT
    BTFSS      K2                ;K2=1?
    GOTO       K1_TESZT         ;Nem

    BTFSS      K1                ;K1=1?
    GOTO       PIROS            ;Nem

    MOVLW      B'00000000'      ;Összes LED ki

```

```

MOVWF    PORTB    ;Kiírás a PORTA, összes LED ki
GOTO TESZT
K1_TESZT
    BTFSS    K1        ;K1=1?
    GOTO     SARGA     ;Nem
    MOVLW    B'01010101' ;A ZÖLD színnek megfelelő kombináció
    MOVWF    PORTB     ;Kiírás a PORTA, LED-ek bekapcsolása
    GOTO     TESZT     ;Vissza a teszthez
PIROS
    MOVLW    B'10101010' ;A PIROS színnek megfelelő kombináció
    MOVWF    PORTB     ;Kiírás a PORTA, LED-ek bekapcsolása
    GOTO     TESZT     ;Vissza a teszthez
SARGA
    MOVLW    B'11111111' ;A SÁRGA színnek megfelelő kombináció
    MOVWF    PORTB     ;Kiírás a PORTA, LED-ek bekapcsolása
    GOTO     TESZT     ;Vissza a teszthez

END                ;Forrásprogram vége (kötelező)

```

Az újdonság a programban a **TESZT** nevű címkénél kezdődik. A **BTFSS K2** utasítás teszteli, hogy a K2 kapcsoló értéke logikai 1, és a soron következő utasítást átlépi, ha igen, azaz az alatta lévő sor lesz a *nem* ág (**GOTO K1_TESZT**)! Az *igen* ágon a K1 kapcsoló vizsgálata következik (**BTFSS K2**). A *nem* ágon a **PIROS**. Mint látható a programban leírtunk két címkére ugrást, de még nem hoztuk létre! Ezt a két címkét a programban bárhol elhelyezhetjük, célszerű azonban sorrendben beírni. A címkék mögötti tartalmat majd később kitöltjük! Így már a programot hibaüzenet nélkül le tudjuk fordítani. Programírás közben gyakran fordítsunk, mert ezzel egyrészt ellenőrizzük a helyes gépelést, másrészt lementjük az eddig megírtakat. Térjünk vissza a programunkhoz. A K1 tesztelése után az igen ágon (a **GOTO PIROS** után) az összes LED kikapcsolása következik, hiszen egyik kapcsoló sem aktív. A **B'00000000'** helyett egyszerűen **0**-t is írhattunk volna, sőt a két sort egyetlen **CLRF PORTB** (Clear File – fájl nullázása) utasítással is helyettesíthettük volna. Ez azonban itt nem célszerű, mert ha más színekombinációt akarunk kiírni, akkor az előbbi módszerrel sokkal egyszerűbb! Miután kikapcsoltuk az összes LED-et, a

folyamatábrát követve vissza kell ugranunk a **TESZT** címkére (**GOTO TESZT**). Ezután folytassuk a programot a kimaradt címkékkel! Először a **K1_TESZT** nevű következik. Itt ismét a K1 kapcsolót teszteljük, és a *nem* ágon **SARGA** következik (**GOTO SARGA**), egyébként bekapcsoljuk a zöld színt. Ismét keletkezett egy címkénk, a **SARGA** nevű, ezt is hozzuk létre a **PIROS** után! Ezek után már csak annyi a dolgunk, hogy az egyes színek bekapcsolását a megfelelő címkékhez beírjuk. Ne felejtjük el, hogy a végén a **TESZT** címkére kell ugrani! A feladatot az *igen* ágon végighaladva is megoldhatjuk, azonban most látszik igazán, hogy a *nem* ág a kedvezőbb, ha a **BTFSS** és **BTFSC** utasításokat használjuk. Ezzel készen is van a programunk, jöhet a tesztelés.

Természetesen ennél a feladatnál számos más eltérő helyes megoldás is lehet. Hagyjuk a tanulókat szabadon, önállóan gondolkodni, ne erőltessük rájuk a mi gondolatmeneteinket, csak elvi hibák esetén korrigáljuk. A későbbiek során látni fogjuk, hogy mennyi önálló, nagyszerű gondolatokkal állnak elő a tanulók, amelyeket a tanár is beépíthet saját struktúrái közé! Ez a feladat általában már izgalmas a kezdők számára, mindenki látni szeretné a gyakorlatban is munkája gyümölcsét. Itt már versenyhelyzetek is ki szoktak alakulni, hogy kinek sikerül elsőre hibátlanul megoldania a feladatot. Arra ügyeljünk, hogy a foglalkozás végére mindenkinek legyen kipróbált működőképes programja!

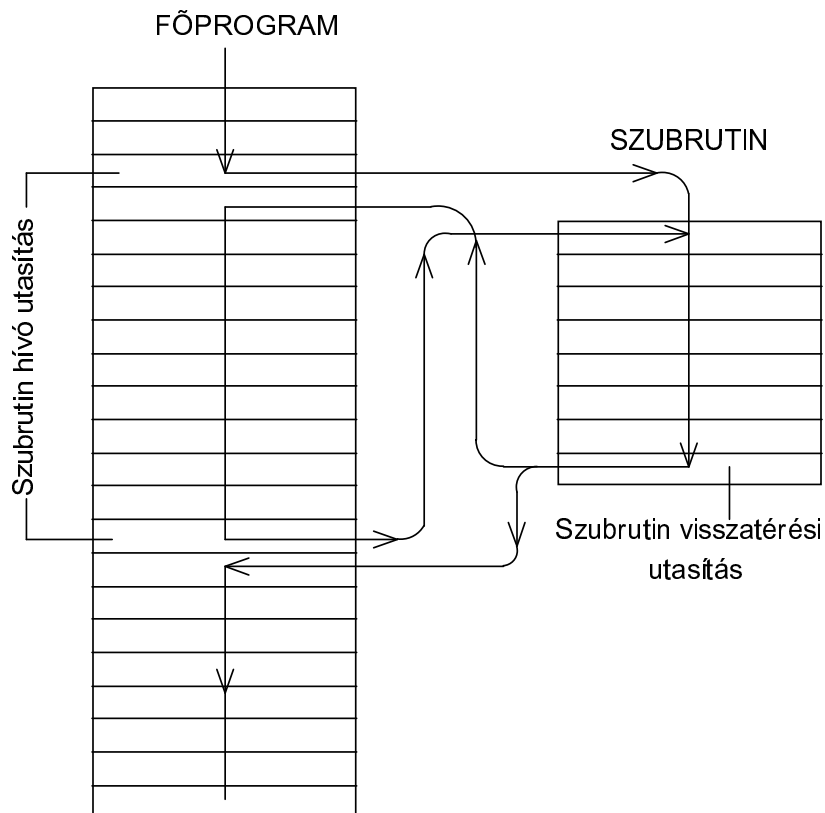
3.4 Szubrutinok, időzítés

A harmadik foglalkozásunk elején tegyünk egy rövid áttekintést az eddig tanultakról. A most következő problémakör szinte minden tanuló számára izgalmas, hiszen valamilyen izgő-mozgó programot fogunk készíteni. Amellett, hogy látványos lesz a programunk, a tanulók megismerkednek a szubrutin fogalmával és a ciklusszervezéssel! A feladat úgy szól, hogy írjunk futófény programot a 4 darab LED-re úgy, hogy a zöld szín fusson balról jobbra. A váltások közötti időtartam 500ms legyen. Könnyen belátható, hogy a programban nem kell mást tenni, mint az adott kombinációt kiküldeni a portra, majd várni, kiküldeni a következő kombinációt, megint várni, és így tovább. A program során a várakozást tehát többször is felhasználjuk. Ilyenkor nem célszerű ugyanazt a programrészletet mindannyiszor megírni, hanem elég hivatkozni rá! Erre a célra szolgálnak a *makrók* és a *szubrutinok*. A szubrutin

és a makró között az az alapvető különbség, hogy a makró minden hívás helyére befordul (annyiszor foglalja a helyet a memóriában), míg a szubrutin csak egyszer foglalja a helyet. A szubrutinnak viszont az a hátránya, hogy sok „adminisztrációs” feladattal jár, mint azt a későbbiekben látni fogjuk.

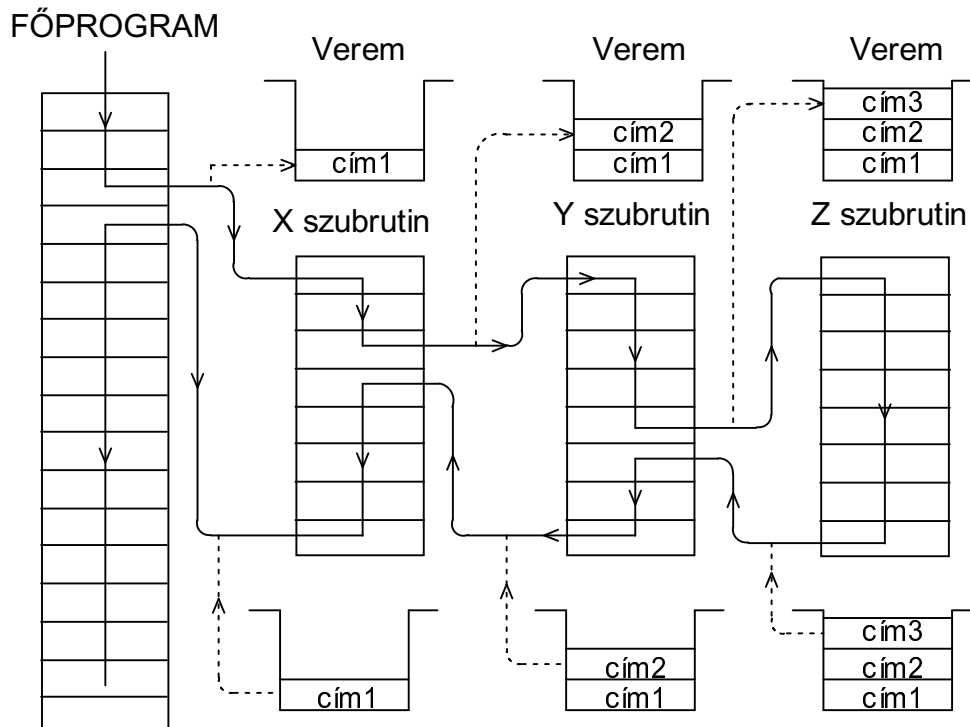
Szubrutin: a programokban gyakran előforduló programrészek, amelyek a program különböző helyein felhasználhatók – meghívhatók –, de csak egyszer írták meg. A szubrutint a főprogramba két utasítás segítségével ékelik be (25. ábra):

- szubrutinhívó utasítás
- szubrutin visszatérési utasítás

25. ábra

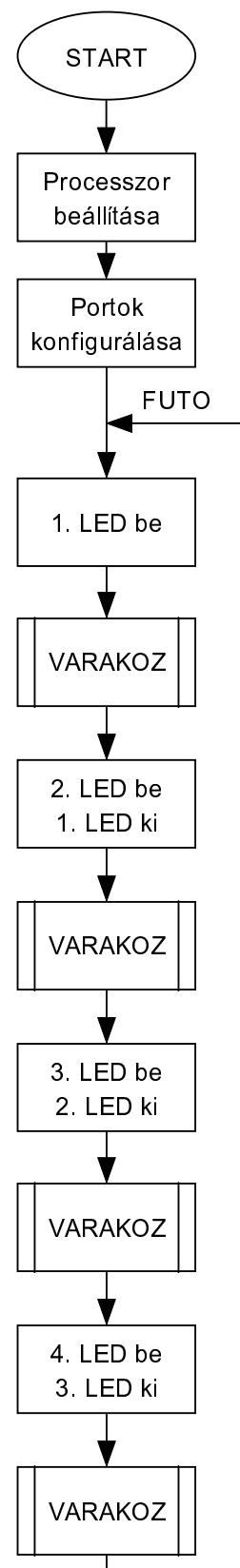
A szubrutinhívó utasítás a programszámlálóba (PC) a szubrutin kezdőcímét írja be, azaz a program lépésenként innen folytatódik. A szubrutin visszatérési utasítás pedig a visszatérési címet írja be a PC-be, amit még a szubrutinra ugrás előtt elmentenek. A visszatérési cím a szubrutint hívó utasítás utáni cím, ugyanis minden utasítás lehívása után a PC értéke eggyel növekszik, így a hívó utasítás utáni cím mentődik le. A visszatérési címek elmentésére szolgál a *veremtár*. A veremtár egy ún. LIFO (Last-In, First-Out), azaz az utoljára beleírt

26. ábra

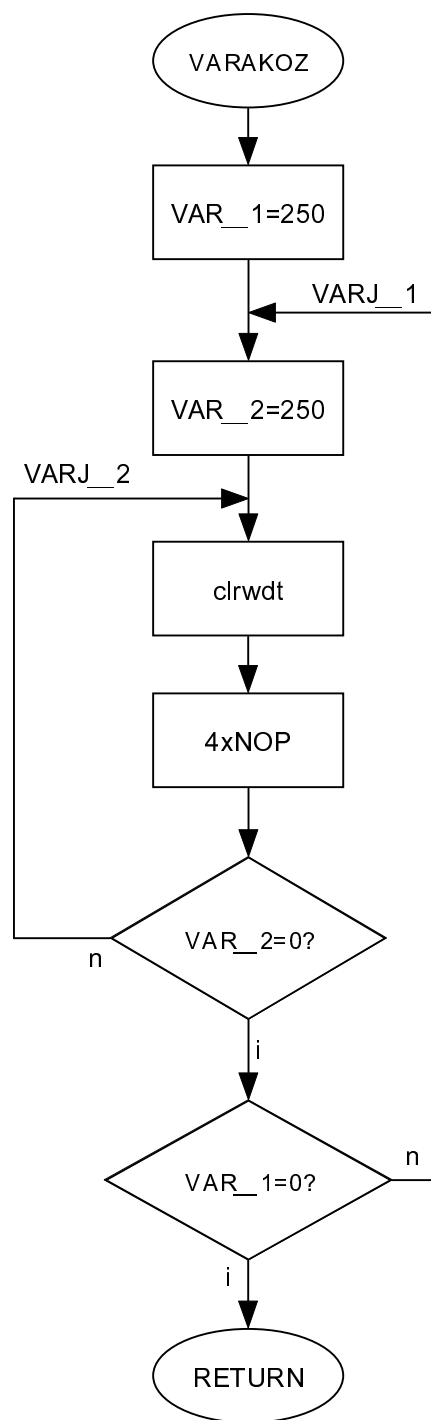
információt lehet először kiolvasni belőle. Ez az elrendezés alkalmassá teszi a visszatérési címek elmentésére. A PIC16F84-ben a veremtár is elkülönül (a Neumann-elvben egy közös memória van), nem csak az adatmemória. A verem itt 8 mélységű, és hardveresen működik, azaz a felhasználó nem tud közvetlenül hozzáférni. A 18-as sorozatban ez a felhasználók kérésére megváltozott, a verem szabadon írható. Nyolc egymásba ágyazott szubrutin után (ebbe a megszakítás is bele tartozik – lásd később) nem hívhatunk újabbat, mert a verem túlcsordul. Ez számos rejtélyes hiba okozója lehet. Ugyanúgy baj, ha alulcsordul a verem, azaz kiadunk egy szubrutin visszatérési utasítást, anélkül, hogy előtte hívtunk volna szubrutint. A mikrovezérlőnkben a **CALL** a hívó utasítás és a **RETURN**, ill. a **RETFIE** (lásd megszakítás) a visszatérési utasítás. A többszörös megszakításhívásra a 26. ábra mutat példát. A szubrutinhívás bizonyos „adminisztrációval” is jár, mint már említettük. Ugyanis, ha a főprogramból – vagy másik szubrutinból – hívunk egy szubrutint, akkor, ha a szubrutinban is használunk olyan regisztert, ami a főprogramban is

szerepel, akkor az felülíródik! Első látásra az tűnik célravezetőnek, hogy használjunk különböző regisztereket, ami nem is jelent nagy gondot, mivel RISC processzor lévén sok az általános célú regiszter. Az egycímes struktúrából következően azonban a munkaregisztert (**W**) nem tudjuk kikerülni, ez szinte mindig szükséges. Ugyanez a helyzet a jelzőbitekkel is, a szubrutin végrehajtása során felülíródnak. Ez a két dolog különösen a megszakítások kezelése esetén fog problémát okozni, ott majd részletesen kitérünk rá. Térjünk vissza a futófény programunkra. Összefoglalva tehát nincs más feladatunk, minthogy az 500ms idejű várakozást egy szubrutinban megírjuk! A program folyamatábrája a 27. ábrán látható. A világítódiodákat sorban egymás után kapcsoljuk be, közöttük pedig meghívjuk a *VARAKOZ* nevű szubrutint. Ezt egyelőre csak egy „dobozzal” jelöltük. Ennek a feladata, hogy létrehozza az 500ms-os időzítés. A kérdés, már csak az, hogyan hozzuk létre ezt az időtartamot. A mikrovezérlőben minden utasításnak van egy végrehajtási ideje. Ezt az időt a mikrovezérlőre kapcsolt órajel frekvenciája és az utasításhoz szükséges órajelciklusok száma határozza meg. A RISC mikroprocesszorokra az a jellemző, hogy az utasítások hossza 1 órajelciklus. Ez a PIC mikrovezérlőknél is így van, kivételt csak azok az utasítások jelentenek, ahol a PC tartama módosul. Ez abból adódik, hogy a processzor a futószalag elvet – pipeline – használja. Ez azt jelenti, hogy az utasítások feldolgozása átlapoltan történik, amíg a következőt lehívjuk (fetch), addig az előzőt végrehajtjuk (execution). Azonban,

27. ábra

ha az utasításban a programszámláló értéke módosul (pl. feltételes ugró utasítás), akkor hiába hívtuk le a soron következő utasítást, a program nem azzal folytatódik! Ilyenkor az utasítás hossza két ciklus lesz. A 2. táblázatban látható, hogy a már használt BTFSC és BTFSS is ilyen utasítás. Az órajelet jelen esetben egy 4MHz-es kvarcoszcillátor biztosítja. Ez nagyon pontos frekvenciát biztosít (10^{-9}), tehát alkalmas lesz időzítési feladat ellátására. Az oszcillátor frekvenciájából áll elő a 4 fázisú órajelet, ami az utasítás-feldolgozást ütemezi (lehívás, dekódolás, végrehajtás, kiírás). Ezekből kiszámítva egy utasítás végrehajtási ideje: $1\mu s$. Tehát minden utasítás végrehajtása alatt eltelik $1\mu s$. Mivel nekünk csak az utasítás végrehajtási ideje a fontos, ezért olyan utasítást célszerű választani, ami egyébként semmilyen műveletet nem végez! Erre alkalmas a **NOP** (No Operation) utasítás, ami annyit jelent, hogy nincs kijelölt műveletvégzés. A NOP utasítás gyökerei a gépi kódú programozásban keresendők. A gépi kódú programozásban ugyanis nem lehet szimbólumokkal hivatkozni – nincsenek címkék – a program egyes belépési pontjaira, a programozónak kell ezeket kiszámítania. Ez eddig nem is lenne baj, azonban amikor egy új utasítást kell beszúrni a programba, akkor a mögötte lévő összes cím eltolódik, az összes ugrási címet újra kell számolni. Ezért azokra a helyekre, amiről a programozó úgy gondolta, hogy oda biztosan kell még néhány sor, oda **NOP** utasításokat írt. Később ezeket tetszés szerinti utasításokra cserélhette, anélkül, hogy a címek eltolódtak volna. Az 500ms időzítés létrehozásához:

28. ábra

$$\frac{500 \cdot 10^{-3} \text{ s}}{10^{-6} \text{ s}} = 500000 \text{ utasításciklusra van szükség! Nyilván nem írhatunk le ennyi}$$

NOP utasítást, hiszen ez még a memóriában sem férne el! Ehelyett más megoldást kell keresnünk. Kézenfekvőnek tűnik, hogy egy adott számú **NOP** utasítást n -szer hajtsunk végre, ahol az n változó egy tetszőleges regiszter. Ezt a fajta megoldást nevezik ciklusszervezésnek. Ilyen struktúrát láthatunk a 19. ábra két jobboldali folyamatábráján. A felső ún. hátultesztelős, még az alsó előltesztelős. Használjuk most a hátultesztelős megoldást. Szavakban kifejezve a feladat tehát az, hogy töltsünk fel egy változót az adott n értékre, futtassuk le a **NOP** utasításokat, csökkentsük 1-gyel a változó értékét, vizsgáljuk meg, hogy 0 lett-e a változó, mert ha igen, akkor kilépünk a ciklusból, máskülönben ismételünk. Most már csak erre alkalmas utasítást kell keresnünk. Tanulmányozva a 2. táblázat utasításait találunk olyat, amely ezt a két lépést egyesíti magában. Az utasítás neve: **DECFSZ** (Decrement File Skip if Zero) – csökkenti az adott fájlregiszter értékét, és ha nulla lett a soron következőt átlépi. Ezzel a ciklusunk már kialakítható utasítás szinten is. Már csak egy problémánk maradt. Az összes regiszterünk 8 bit széles, azaz $2^8=256$ számértéket tudunk megkülönböztetni egymástól. Ez azt jelenti, hogy még így is több mint 1953 db **NOP**, vagy egyéb más utasítást kellene a ciklusmagba beleírunk! A probléma tehát csak két egymásba ágyazott ciklussal oldható meg. Az így kialakított **VARAKOZ** szubrutinnak a folyamatábrája a 28. ábrán látható. A folyamatábrában található egy eddig nem említett utasítás, a **CLRWDT** (Clear Watchdog Timer). Erre a későbbiek során lehet szükség, amikor nem engedhető meg semmilyen körülmények között sem, hogy a program „lefagyjon”. Itt most ennek nincs jelentősége, csak azért említjük meg, hogy a tanulók megszokják ennek használatát. A szubrutinunk kialakításához két regisztert – változót – használtunk fel. A két regiszternek a **VAR_1** és **VAR_2** elnevezést adtuk. Ezt a két regisztert le kell foglalni az általános célú regiszterek (**GPR**). Ezt a legegyszerűbben a **CBLOCK** direktívával tehetjük meg. A 21. ábrán látható, hogy ez a terület a $0C_H$ címen kezdődik. Ne felejtjük el a felsorolás végén lezárni a blokkot az **ENDC** direktívával. Ezek alapján a tanulók önálló munka keretében készítsék a program forráskódját. Az egyik lehetséges megoldás a következőképpen néz ki:

;Egyszerű futófény

;A panelon a JMP2-őt zárjuk rövidre, a JMP1-et pedig 2-3 állásba rakjuk fel.

;Ilyenkor a kétszínű LED-ek aktívak, a hétszegmenses kijelzők ki vannak kapcsolva.

;Az MPLAB-ban a "default radix"-ot hexa-ra kell állítani

;Ebben az esetben a külön nem jelölt számok hexában értendők, a B'szám' binárisként,

;a .szám (jó a D'szám' is, de az előbbi gyorsabb), decimálisként értelmezett

;Zöld színű futófény balról jobbra a 4 LED-en.

;V1.0

;2006.02.21.

;Juhász Róbert

```

LIST P=16F84
#INCLUDE "P16F84.INC" ;Használd az ebben lévő szimbólumokat
__CONFIG _XT_OSC&_CP_OFF&_WDT_OFF ;Kvarc oszcillátor,
;kódvédelem ki, wdt ki
CBLOCK 0X0C
VAR_1
VAR_2
ENDC

;-----
ORG 0 ;Kezdődjön 0h címen a program
GOTO START ;Ugorj a START címkére
ORG 4 ;Megszakításoknak lefoglalt cím
;-----

START
BANKSEL TRISA ;Váltsunk a TRISA-t tartalmazó bankba
MOVLW B'11111111'
MOVWF TRISA ;PORTA INPUT LESZ
MOVLW B'00000000'
MOVWF TRISB ;PORTB OUTPUT LESZ
BANKSEL PORTA ;Váltsunk a PORTA-t tartalmazó bankba
;-----

```

FUTO

```

    MOVLW    B'00000001' ;Első zöld led
    MOVWF    PORTB       ;Kiírás a PORTA, LED bekapcsolása

    CALL     VARAKOZ      ;500ms várakozás

    MOVLW    B'00000100' ;Második zöld led
    MOVWF    PORTB       ;Kiírás a PORTA, LED bekapcsolása

    CALL     VARAKOZ      ;500ms várakozás

    MOVLW    B'00010000' ;Harmadik zöld LED
    MOVWF    PORTB       ;Kiírás a PORTA, LED bekapcsolása

    CALL     VARAKOZ      ;500ms várakozás

    MOVLW    B'01000000' ;Negyedik zöld LED
    MOVWF    PORTB       ;Kiírás a PORTA, LED bekapcsolása

    CALL     VARAKOZ      ;500ms várakozás
    GOTO     FUTO

```

```

;-----

```

VARAKOZ

```

    MOVLW    .250
    MOVWF    VAR_1      ;VAR_1 kezdeti értéke

```

VARJ_1

```

    MOVLW    .250
    MOVWF    VAR_2      ;VAR_2 kezdeti értéke

```

VARJ_2

```

    clrwdt                      ;WatchDog törlése
    NOP
    NOP
    NOP
    NOP
    DECFSZ    VAR_2,F          ;VAR_2 csökkentése, 0?
    GOTO     VARJ_2           ;NEM, tovább
    DECFSZ    VAR_1,F          ;VAR_1 csökkentése, 0?

```

GOTO VARJ_1	;NEM, tovább
RETURN	;IGEN, kiszáll
;-----	
END	;Forrásprogram vége (kötelező)

3.5 Ugrótáblák

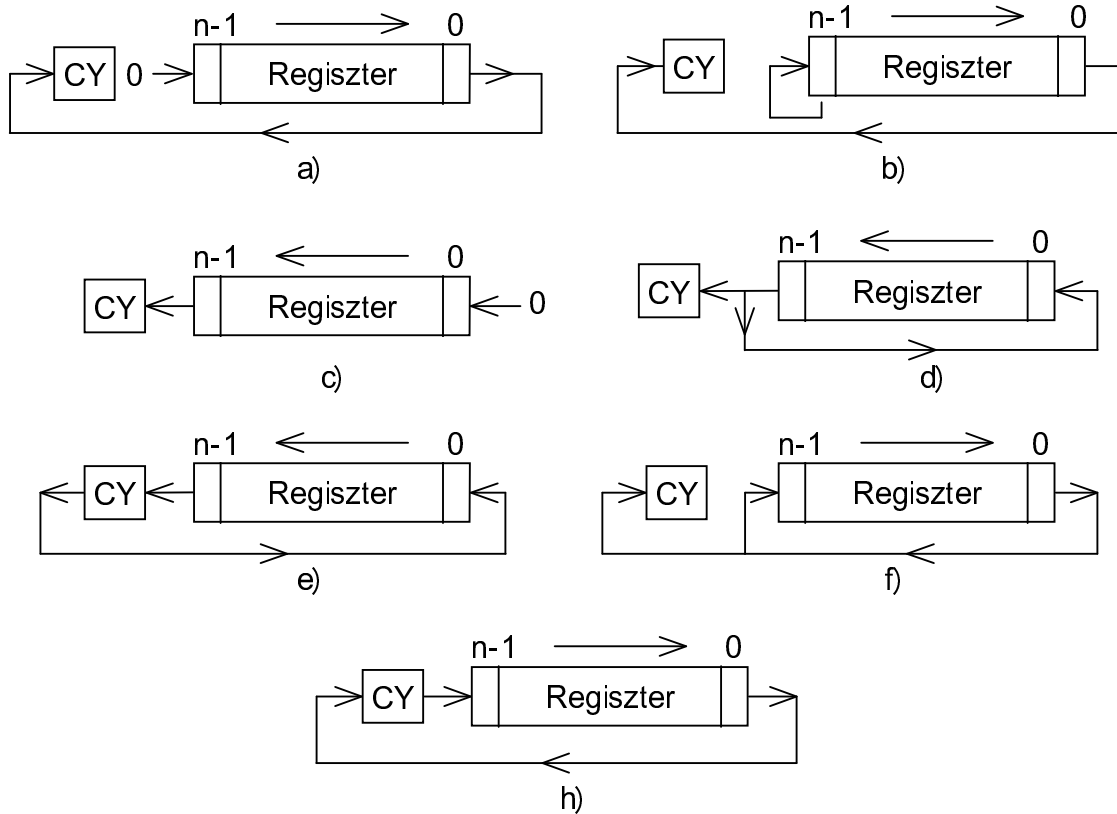
A negyedik foglalkozás keretében összefoglaljuk eddigi ismereteinket és továbbfejlesztjük futófény programunkat látványos elemekkel. Ezek a programok szintén érdekesek a tanulók számára, ugyanakkor sok új programozási fogást is megtanulhatunk segítségükkel.

Először is térjünk vissza az alap futófény programunkra. Ezt a problémát úgy oldottuk meg, hogy az egyes kombinációkat (a futófény minden egyes állását) adott időközönként kiküldtük a portra. Ez négy LED-nél nem jelent gondot, azonban pl. 16 LED esetén már nem „elegáns” megoldás. Célszerű ilyenkor automatizálni a folyamatot. Itt jönnek segítségünkre az ún. *léptető* és *forgató* utasítások. Ezek különböző aritmetikai és logikai feladatok elvégzésére is alkalmasak. Tekintsük át először ezeket az utasításokat a 29. ábra alapján!

Léptető és forgató utasítások:

- **SRL** (Shift Right Logical) – logikai léptetés jobbra (a) ábra): minden bit egyet jobbra lép, a legfelső bit helyébe (n-1) „0” lép, a legalsó bit pedig az átvitel (CY) helyére lép,
- **SRA** (Shift Right Arithmetical) – aritmetika léptetés jobbra (b) ábra): minden bit egyet jobbra lép a legalsó bit az átvitel (CY) helyére íródik, a legfelső bit önmagába íródik. Vizsgáljuk meg, hogy milyen aritmetikai műveletet valósít meg a jobbra léptetés. Ábrázoljuk 5 biten a 10-es decimális számot és léptessük jobbra: $01010_B = 10$, léptetés után $00101_B = 5$, azaz kettővel elosztottuk a számot! Most már csak azt tisztázzuk, miért kell a legfelső bitet önmagába visszaírni. A megoldást a negatív számok ábrázolásában találjuk meg. A számítógépekben a negatív számok ábrázolására az ún. kettes komplementst használják. Ennek lényege, hogy a legmagasabb helyiértékű bit jelöli, hogy pozitív, vagy negatív a szám. A nulla a

pozitív, az 1 a negatív számot jelenti. A mi példánkban a 2^4 helyiértékű bit az előjel, ami ha egy, akkor $-2^4 = -16$ -ot ér. Léptessük jobbra a -10 -et: 10110_B , léptetés után $11011_B = -5$. Most már érthető,

29. ábra

- **SLL** (Shift Left Logical) – logikai léptetés balra (c) ábra): minden bit egyet balra lép, az alsó bit helyébe „0” lép, a legfelső bit (n-1) az átvitelbit (CY) helyére íródik
- **SLA** (Shift Right Arithmetical) – aritmetikai léptetés jobbra (c) ábra): minden bit egyet balra lép, az alsó bit helyébe „0” lép, a legfelső bit (n-1) az átvitelbit (CY) helyére íródik. A különbség az előzőhöz képest csupán annyi, hogy ez állítja a „overflow” (túlcsordulás) bitet is. Ennek a bitnek a szerepe a már említett kettes komplementes számábrázolásnál nyilvánul meg. Példákon keresztül nézzük, hogy meg miért van erre szükség. 4 biten 2-es komplementes kódban ábrázolva adjuk össze a -3 -at és a -4 -et, majd a -6 -ot és a -7 -et:

$$\begin{array}{r} 1101 \\ +1100 \\ \hline 11001 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1010 \\ +1001 \\ \hline 10011 \end{array}$$

Az első esetben az átvitel felesleges, hiszen a keletkezett eredmény e nélkül is helyes ($-8+1=-7$), a második esetben átvitel nélkül pozitív az eredmény, ami nem helyes. Ebből látszik, hogy az átvitelbit (carry) komplement kódú ábrázolásnál nem alkalmas annak megmutatására, hogy az eredmény elfér-e az adott ábrázolási tartományban. Ehelyett a túlsordulást (overflow) kell használni, amely a legmagasabb, és a közvetlenül előtte lévő helyiértékű bitekkel végzett kizáró-vagy művelet eredménye:

1101	1010
<u>+1100</u>	<u>+1001</u>
11001	10011
↓↓	↓↓
11	10

Ami az első esetben, $1 \oplus 1 = 0$, ami azt jelenti, hogy nincs túlsordulás, míg a második esetben $1 \oplus 0 = 1$, azaz túlsordulás keletkezett. Ilyenkor az overflow bitet is figyelembe kell venni, az eredmény helyesen: $-16+2+1=-13$.

- **RL** (Rotate Left) – forgatás balra (d) ábra): minden bit egyet balra lép, a legnagyobb helyiértékű bit (n-1) belép az alsó bit, valamint az átvitelbit helyére
- **RLC** (Rotate Left trough Carry) – forgatás balra átvitelbiten keresztül (e) ábra): minden bit egyet balra lép, a legnagyobb helyiértékű bit (n-1) belép az átvitel helyére, az utóbbi pedig a legkisebb helyiértékű bit helyére
- **RR** (Rotate Right) – forgatás jobbra (f) ábra): minden bit egyet jobbra lép, a legkisebb helyiértékű bit belép a legfelső (n-1) bit, valamint az átvitelbit helyére
- **RRC** (Rotate Right trough Carry) – forgatás jobbra átvitelbiten keresztül (g) ábra): minden bit egyet jobbra lép, a legalacsonyabb helyiértékű bit belép az átvitel helyére, az utóbbi pedig a legnagyobb helyiértékű (n-1) bit helyére

A PIC mikrovezérlőkbe, mivel ezek csökkentett utasításkészletű processzorok, csak a minimálisan szükséges utasításokat építették be ezek közül. A 29. ábrát tanulmányozva könnyen belátható elég csak a forgatás jobbra, ill. balra átvitelbiten keresztül utasításokat beépíteni, mert ezek segítségével bármelyik

megoldható. A fotófény megvalósításához a forgatás balra (**RL**), vagy jobbra (**RR**) utasítás a megfelelő. Azonban a mikrovezérlőnkbe csak a forgatás átvitelbiten keresztül utasítás van beépítve. A két utasítás elnevezése **RRF** és **RLF**, ami nem egészen találó, hiszen a carry-n keresztül forgat. Az a feladat tehát, hogy a forgatás átvitelbiten utasítást átalakítsuk forgatás utasításra. Balra forgatás esetén a 29 e) ábrát kell a 29 d) szerintire átalakítani. A két ábrát tanulmányozva ehhez az szükséges, hogy az átvitelbit értéke a forgatás előtt ugyanaz legyen, mint a legfelső bit értéke. A feladat megoldását bízzuk a tanulóknak önálló munka keretében. A feladat megoldható a legfelső bit tesztelésével, és ennek megfelelően a carry törlésével, vagy 1-be állításával. Azonban létezik egy sokkal elegánsabb megoldás, amit mindenképpen mutassunk meg a tanulóknak. A lényege ennek az, hogy az első forgatás eredményét a munkaregiszterbe írjuk, ilyenkor a port nem változik, viszont a carry értéke a legfelső bit lesz. Ezután végrehajtunk még egy forgatást, és az eredményt most már a helyére írjuk:

RLF	PORTB,W	;carry=legfelső bit
RLF	PORTB,F	;forgatás a portra

Természetesen, ha azt szeretnénk, hogy egy adott szín fusson körbe, akkor ahhoz két ismételt forgatást kell végrehajtani. Mindez ciklusba foglalva:

MOVLW	B'01000000'	
MOVWF	PORTB	;első LED be
FOROG		
CALL	VARJ	;várakozás
RLF	PORTB,W	;carry=legfelső bit
RLF	PORTB,F	;forgatás a portra
RLF	PORTB,W	;carry=legfelső bit
RLF	PORTB,F	;forgatás a portra
GOTO	FOROG	;végtelen hurok

Miután a tanulók megoldották ezt a feladatot, rátérhetünk a foglalkozás második felére, aminek keretében fényjátékot készítünk, mely során ismét sok hasznos új ismeretre tehetnek szert a tanulók. A feladat lényege az, hogy a kapcsolók állásától függően 16 különböző futófényt valósítsunk meg az alábbi táblázat alapján:

Kapcsolók	Feladat
0000	Összes LED kikapcsolt
0001	Piros futófény balról jobbra
0010	Zöld futófény balról jobbra
0011	Sárga futófény balról jobbra
0100	Piros oda-vissza futófény
0101	Zöld oda-vissza futófény
0110	Sárga oda-vissza futófény
0111	Piros „lyuk” fut balról jobbra
1000	Zöld „lyuk” fut balról jobbra
1001	Sárga „lyuk” fut balról jobbra
1010	Balról jobbra sorban bekacsolnak (úgy is marad) a piros LED-ek
1011	Balról jobbra sorban bekacsolnak (úgy is marad) a zöld LED-ek
1100	Balról jobbra sorban bekacsolnak (úgy is marad) a sárga LED-ek
1101	Balról jobbra bekapcsolnak, majd vissza elalszanak a pirosak
1110	Balról jobbra bekapcsolnak, majd vissza elalszanak a zöldek
1111	Szabadon választott variációk

A kapcsolók állásának lekérdezését, és ettől függően programelágazás létrehozását már tanultuk. Azonban ez a struktúra 4 kapcsoló esetén már meglehetősen bonyolulttá válik, nem is beszélve arról, ha növeljük a kapcsolók számát. A 19. ábrán látható folyamatábrákat tanulmányozva sokkal célszerűbbnek látszik az indexelt struktúra használata ezen feladat megoldásához. Ennek az a lényege, hogy a kapcsolóállások lehetséges kombinációinak megfelelően ugyanannyi programát hozunk létre. Mindig az az ág fog lefutni, amennyi a kapcsolók állásának számértéke. Ehhez először a kapcsolóálláshoz tartozó megfelelő számértéket kell kiolvasni a **PORTA** regiszteréből:

7	6	5	4	3	2	1	0
PORTA							
-	-	-	K1	K2	K3	K4	

Látható, hogy a 4 kapcsoló a **PORTA** 4-1 lábára van kötve, azaz számértékileg nincs a helyén. Ez azonban a nemrég tanult forgató utasítással megoldható. Ezen kívül van még egy probléma, nevezetesen az, hogy a hasznos 4 bit mellett marad 1 bit (az "A" port 5 bites), aminek az értéke tetszőleges lehet, ami a

számértékünket meghamisíthatja. A felesleges biteket tehát valamilyen módon ki kell szűrni. Erre ad megoldást az ún. maszkolás. Az eredeti regiszterünket ráküldjük egy olyan maszkra, ami csak a számunkra hasznos helyen engedi át a biteket, a többit nullává teszi. Ez tulajdonképpen bitenkénti ÉS kapcsolatot jelent az eredeti és a maszk regiszter között!

0	0	0	x	0	1	0	1	PORTA
0	0	0	0	1	1	1	1	maszk
-	-	-	-	↓	↓	↓	↓	
tílt				itt átenged				
0	0	0	0	0	1	0	1	eredmény

Mindez utasításszinten csupán ennyi:

```

RRF          PORTA,W          ;PORTA beolvasása, helyére forgatás
ANDLW       B'00001111'       ;maszk
MOVWF       A_LATCH          ;eredmény tárolása

```

Az indexelt struktúra megvalósítását ún. ugrótábla segítségével oldjuk meg. Ennek lényege a programszámláló megfelelő számértékre való beállítása lesz. Az egyes alprogramokat megírjuk szépen egymás után, majd az ugrótáblában a kapcsoló állásának számértékétől függően az adott programra ugunk. A gyakorlatban ez a következőképpen néz ki:

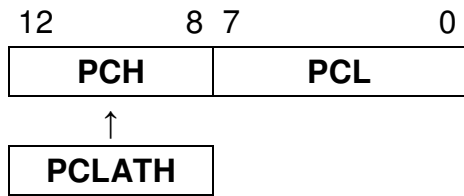
```

ORG          300
UGRO_TABLA
ADDWF       PCL,F          ;PC feltöltése
GOTO        SEMMI         ;W=0 esetén ugrás a semmi címke
GOTO        EGY           ;W=1 esetén ugrás az EGY címke
GOTO        KETTO         ;W=2 esetén ugrás a KETTO címke
.....
GOTO        TIZENOT       ;W=15 esetén ugrás a TIZENOT címke

```

A tábla tulajdonképpen azt csinálja, hogy a programszámláló aktuális értékéhez hozzáadja a **W**-ben lévő számértéket (tehát a táblára ugrás előtt a kapcsoló értékét a **W**-be kell tölteni). Amennyiben ez 0, akkor a **GOTO SEMMI** sorra ugrik, és így tovább. Az összeadásban a **PCL** regiszter, a programszámláló alsó 8 bitje szerepel, ugyanis a 16F84 aritmetikai és logikai egysége csak nyolcbites

operandusokkal képes műveleteket végezni. Ezért a 13 bites programszámlálót – 2 kB memória címezésére alkalmas – két részre bontották:

A programszámláló szubrutinhíváskor, visszatéréskor 13 bitesként viselkedik, a **PCH** értéke automatikusan állítódik. A **PCH** regiszterhez a felhasználó csak a **PCLATH** (Program Counter Latch High) átmeneti regiszteren keresztül fér hozzá. Amikor írjuk a **PCL** regisztert a **PCH** a **PCLATH** regiszterből töltődik fel, ezért a tábla hívása előtt a **PCLATH** regisztert fel kell tölteni az ugrótábla memóriabeli címének felső felével! Ez nagyon fontos dolog, ezért nyomatékosan hívjuk fel rá a tanulók figyelmét. Több tábla esetén minden táblára ugrás előtt be kell állítani a **PCLATH** regisztert. A beállítások elmaradása katasztrofális hibákhoz vezet! Jelen esetben az ugrótábla a 300_H címre lett befordítva, ennek a felső fele 3, tehát ezt kell betölteni a **PCLATH** regiszterbe. Ezt legegyszerűbben a **HIGH** direktívával tehetjük meg:

```
MOVLW    HIGH UGRO_TABLA    ;a cím felső fele
MOVWF    PCLATH              ;PCLATH feltöltése
```

Még egy fontos dologra fel kell hívni a tanulók figyelmét. Az ugrótábla nem véletlenül lett a 300_H címre fordítva, hiszen láthattuk a **PCLATH** menet közben nem változik, így az ugrótáblánkban maximálisan 255 bejegyzés lehet. Abban az esetben, ha nem adunk meg kezdőcímet az ugrótáblánknak, akkor lehet, hogy laphatárra kerül, ami súlyos hibákhoz vezet! Ugyanígy fontos megjegyezni, ha az ugrótábla nincs teljesen kitöltve, – ez nagyon gyakori eset – akkor a tábla hívása előtt a **W**-ben nem lehet nagyobb szám, mint ahány bejegyzés van a táblában. Ezt a feltételt mindenképpen biztosítani kell, mert ez is számos rejtélyes hiba forrása lehet!

Most már a tanulók elegendő ismerettel rendelkeznek ahhoz, hogy a fényjáték programot önálló munka keretében teljes dokumentálással – fontos, hogy részoktassuk a tanulókat erre is – együtt elkészítsék! A legjobb megoldásokat díjazzuk!

3.6 Megszakítások kezelése

Elérkezett az ötödik, egyben utolsó alkalom a kezdők számára a szakkör keretében. Röviden fussuk át az eddig tanultakat, kérdezzük meg a tanulókat, volt-e valamilyen problémájuk az eddig elhangzottakkal.

A feladat során, a próbapanelen található két darab hétszegmenses kijelző működtetésére írunk programot. Tapasztalataim szerint ez mindig felkelti a tanulók kíváncsiságát, legtöbbször ugyanis mindjárt az elején erre akarnak programot írni. Az előzőekhez hasonló itt is sok új ismeretanyagot sajátítanak el a tanulók játékos formában.

A próbapanel kapcsolási rajzát tanulmányozva láthatjuk, hogy a megfelelő szegmensek párhuzamosan vannak a **PORTB**-re kapcsolva. Ahhoz, hogy a két kijelzőn eltérő karakter legyen látható, tehát valamilyen „trükkhöz” kell folyamodnunk. A megoldás abban rejlik, hogy „becsapjuk” a szemünket! A két különböző kijelzést egymás után felváltva rakjuk ki a kijelzőkre, miközben a másik kijelző sötét. Ebben az esetben természetesen az egyes kijelzőkön nem folyamatos, hanem villogó kijelzést kapunk. Az emberi szem azonban a villogást csak kb. 50Hz frekvenciáig érzékeli, felette folyamatosnak véli a kijelzést. Az ilyen váltott kijelzéses megoldást *multiplex* üzemmódnak nevezzük! A kijelzők multiplexelésének folyamatosan, az egész program során működnie kell. A feladat az, hogyan oldjuk meg ezt olyan módon, hogy a többi program feldolgozásának egészét a legkevésbé zavarja.

Erre ad megoldást a mikrovezérlők megszakítási rendszere. Ez a későbbiek során nagyon fontos lehet, sok problémakör egyszerűbb megoldását teszi majd lehetővé. Vizsgáljuk meg először tehát, hogy mi is az a megszakítás.

A számítógépek működése során nagyon gyakran következnek be olyan események, amelyek a feldolgozás szempontjából váratlannak tekintendők. Ezeket, a váratlan eseményeket úgy kell tudni lekezelni, hogy a feldolgozás egészét a legkevésbé zavarják. A keletkező események lehetnek:

- Szinkron események: a program futása szempontjából jól meghatározható helyen és időpontban várható események, azaz a program futása során mindig ugyanott következnek be (pl. túlcsordulás).

- Aszinkron várható események: a program futása során várható a bekövetkezése, de időpontja ismeretlen (pl. egy gomb lenyomása)

Az események kiváltó oka lehet:

- Maga a program: pl. futás közbeni hiba, megszakítás utasítás elhelyezése a programban, melynek kezelésére egy kiszolgáló eljárást indít el a processzor
- Hardver: pl. valamilyen periféria, amely az adatátvitel idejére a futó program ideiglenes felfüggesztését kezdeményezi

Az ilyen események feldolgozására szolgálnak a megszakítások, a megszakítási rendszer. A megszakítási kérelem tulajdonképpen egy jelzés a processzor számára valamely esemény bekövetkezéséről. A megszakítás a futó folyamat felfüggesztése a megszakítási kérelem hatására, annak kiszolgálása céljából.

A megszakítási kérelem feldolgozására egy hardver-szoftver együttes szolgál, amely elvégzi a kérelem kiértékelését és az ehhez szükséges tevékenységet. A megszakítási kérelem kiszolgálása tehát az a folyamat, amelyet a gép a megszakítási kérelem hatására elvégez.

Az utasítás-végrehajtástól független, külső események által, a program végrehajtását akadályozó eseményeket *megszakításoknak* (INTERRUPT), míg az utasítások szabályszerű végrehajtását akadályozó eseményeket *kivételeknek* (EXCEPTION) nevezzük. *Megszakítás* esetén a processzor a végrehajtás alatt álló utasítást szabályszerűen befejezi, majd a megszakítás kiszolgálása után a soron következő utasítással folytatja. *Kivételek* esetén a kiváltó esemény kiszolgálása után a processzor ismét megkísérli a megszakított utasítás végrehajtását.

Egyes esetekben a megszakítás lehetősége engedélyezhető (enable), vagy tiltható (disable). Az engedélyezés, vagy tiltás egy regiszter megfelelő bitjeinek beállításával történik, amit megszakítás *maszkolásnak* nevezünk. A hardver megszakítások között létezik olyan is, amit a felhasználó nem tilthat le (NMI – Non Maskable Interrupt), ez valamilyen súlyos hardverhiba esetén következik be. A szoftver megszakítások nem maszkolhatók!

A megszakítások kiszolgálása során több probléma is felmerül, amelyre megoldást kell keresnünk. Ezek a következők:

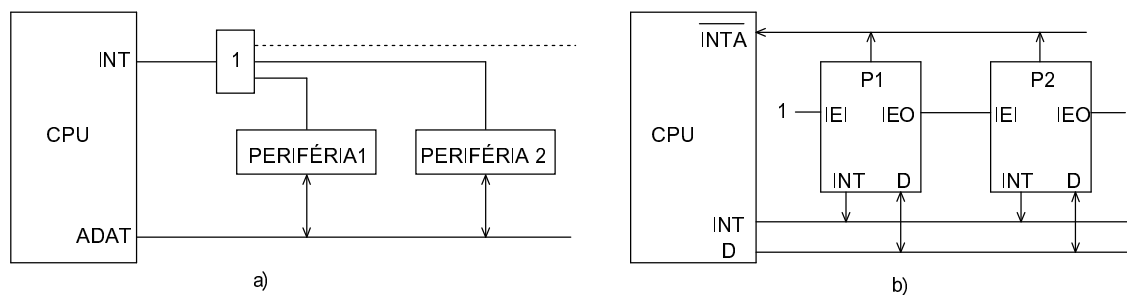
- A megszakítási kérelem keletkezési helyének megállapítása (ki kérte a megszakítást)
- Megszakítások maszkolása
- A megszakítási kérelem kiszolgálási sorrendjének megállapítása (prioritás)
- Többszörös megszakításkezelés megoldása

A megszakítási kérelem keletkezési helyének megállapítása történhet szoftveres, vagy hardveres úton.

Szoftver módszer: egy program – amely általában az operációs rendszer részét képező rutin – bizonyos időközönként megvizsgálja a szóba jöhető eszközök állapotjelzőjét. Ezt lekérdezéses megszakításkezelésnek – *polling interrupt* – nevezzük.

Hardver módszerek: egy megszakítás-vezérlő áramkör szabályozza program segítségével, vagy anélkül a megszakítások kiszolgálását. A megszakítási rendszer rendelkezhet egy vagy több megszakítási vonallal.

Egy megszakítási vonal esetén: az egyes eszközök (perifériák) megszakítási kérelmei egy közös gyűjtő VAGY kapura futnak be. Bármelyik kérelem esetén a kapu kimenete jelzést ad a processzor egyetlen megszakítási vonala (INT) felé. Ez a jelzés egy kiszolgáló rutint indít el, amely sorra megvizsgálja az eszközök állapotjelzőit (megszakítási FLAG-bitek). Ilyen rendszer látható a 30. a) és b) ábrán.

30. ábra

A b) ábrán az ún. Daisy Chain látható. A perifériák egymás után vannak láncolva. A láncban elfoglalt helyük egyben a prioritási sorrendet is meghatározza. A legmagasabb prioritású (P1) periféria IEI – Interrupt Enable Input – lába logikai 1-re van kötve, így ennek mindig engedélyezett a

megszakítási kérelme. Az IEO – Interrupt Enable Output – lábon kiadott logikai 0-val a mögötte lévő eszközöket bármelyik periféria letilthatja.

Több megszakítási vonal esetén: minden eszköz saját megszakítást kérő vezetékekkel rendelkezi, így a kérelem helye egyértelműen meghatározható, és a hozzá tartozó kiszolgáló rutin elindítható.

Vektoros módszer: a megszakítást kérő eszköz valamilyen módon a kiszolgáló rutin kezdőcímét határozza meg a megszakítás-vezérlő és a processzor számára. Erre a következő eljárások ismertek:

- A megszakítást kérő eszköz az őt kiszolgáló rutint hívó utasítást adja át a processzornak (pl. CALL INT_RUT)
- A kérő eszköz annak a tárolóhelynek a címét adja át a processzornak, amelyben a kiszolgáló rutint hívó utasítás található
- A megszakítást kérő eszköz az őt kiszolgáló rutinnak a kezdőcímét adja át a processzornak, amely azt, mint a soron következő utasítás címét betölti az utasításszámlálóba
- A megszakítást kérő eszköz egy sorszámot ad át a processzornak, amely sorszám a megszakításokat kiszolgáló rutinok kezdőcímét tartalmazó táblában, a megszakítási vektortáblában kijelöli az adott eszközt kiszolgáló rutin kezdőcímét

A megszakítások prioritásának kezelésére, és a többszörös megszakításkezelésre kidolgozott eljárások:

- Forgó (Rotary): mindig a legutoljára kiszolgált eszköz lesz a legutolsó a prioritási sorrendben. Többszörös megszakításkezelésre nincs lehetőség, mivel a kiszolgáló program letiltja az újabb megszakítási kérelmek kiszolgálását
- Teljesen egymásba skatulyázott (Full Nested): többszintű rendszerekben a megszakítást kiszolgáló rutin is megszakítható bizonyos szabályok figyelembe vételével:
 - A kiszolgáló rutin a vele egyező vagy alacsonyabb prioritású kérelmeket letiltja
 - A kiszolgáló rutin a folyamat elején ideiglenesen eggyel alacsonyabb szintre sorolja magát, azaz a vele egyező, vagy nagyobb prioritásúak megszakíthatják a kérelmet

- A kiszolgáló rutin ideiglenesen új prioritásokat rendel az egyes eszközökhöz

Az általános alapelvek tisztázása után nézzük meg, hogyan alakították ki a megszakítási rendszert a 16F84-en! A mikrovezérlőnk egy megszakítási vonallal rendelkezik (30. a) ábra). Az ide érkező kérelmet a processzor minden utasításleghíváskor az órajel T_2 fázisában megvizsgálja. Többszörös megszakítás nincs, prioritást nem kezel. Megszakítás keletkezésekor a CALL 4 utasítás fut le. A 16F84 a következő megszakítási forrásokkal rendelkezik:

- Külső megszakítás az RB0/INT lábon
- TMR0 túlcsordulás
- Változás a PORTB felső 4 bitjén
- A belső EEPROM írása befejeződött

A megszakítást vezérlő regiszter (**INTCON**) tartalmazza az egyes megszakítások jelzőbitjeit. Ebben a regiszterben található még az egyes megszakítások engedélyező (maszk) bitjei is, valamint a globális engedélyező bit. A belső EEPROM írásának befejeztét jelző **EEIF** bit az **EECON1** regiszterben található!

A globális megszakítást engedélyező bit a **GIE** (**INTCON<7>**) engedélyezi (**GIE=1**) az összes nem maszkolt megszakítást, illetve ha a **GIE=0**, akkor pedig mindentől függetlenül az összes megszakítást letiltja. Amikor egy megszakítási kérelem elfogadásra kerül, akkor a **GIE** bit 0 lesz, letiltva ezáltal az összes többi megszakítást. A **PC** tartalma (visszatérési cím) elmentődik a verembe, majd feltöltődik a **0004h megszakítási vektorral**. Mivel az összes megszakítás esetén a 0004h címre fut a program, a felhasználónak a jelzőbitek tesztelésével kell a megszakítás forrását megállapítania (polling):

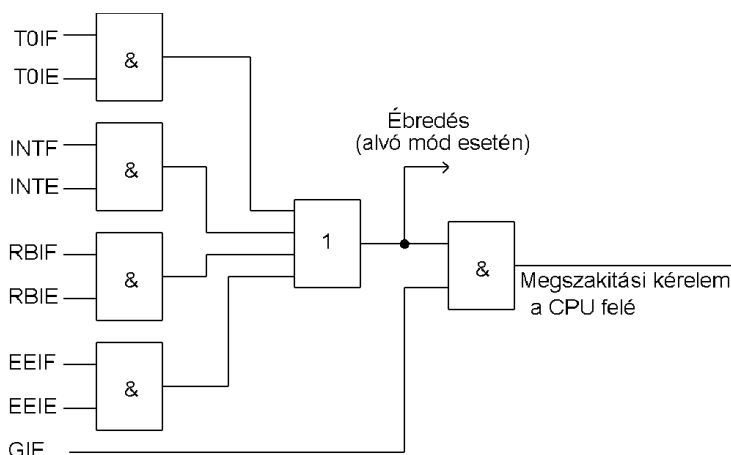
```

ORG      4

BTFSC    INTCON,T0IF
GOTO     T0_INT_RUT
BTFSC    INTCON,RBIF
GOTO     RB_CHANGE_INT_RUT
.
.

```

A kiszolgáló rutinban a felhasználónak törölnie kell a megfelelő jelzőbitet, mert ellenkező esetben állandóan erre a rutinra futna a program. A megszakítási rutinból a **RETFIE** (nem **RETURN**) utasítással kell visszatérni, mert ez az az utasítás, ami újra engedélyezi a megszakításokat (**GIE=1**). Ez utóbbi kettő figyelmen kívül hagyása sok hiba forrása lehet, ezért erre mindenképpen hívjuk fel a tanulók figyelmét. A megszakítási logika a 31. ábrán látható:

31. ábra

Külső megszakítás az **RB0/int** lábon: az **RB0/INT** lábon érkező megszakítás élvezérelt, a megszakítás a jel felfutó élére történik, ha az **INTEDG** bit (**OPTION_REG<6>**) 1-be van állítva, illetve lefutó élre következik be, ha 0-ba van állítva. Amikor a beállításnak megfelelő változás történik az **RB0/INT** lábon, akkor az **INTF** bit 1-be billen (**INTCON<1>**). A megszakítást engedélyezni az **INTE** bit (**INTCON<4>**) 1-be billentésével lehet, tiltását pedig a bit 0-ba állításával lehet elérni. Az **INTF** jelzőbitet szoftverből, a megszakítást kiszolgáló rutinban kell törölni, mielőtt újra engedélyeződik a megszakítás (**RETFIE**). Az **RB0/INT** lábon érkező megszakítás felébresztheti a processzort alvó módból (**SLEEP**), ha előtte az **INTE** bit 1-be volt állítva.

TMR0 megszakítás: a TMR0 megszakítást a **TMR0** regiszter túlcsoordulása (**FFh→00h**). Túlcsoorduláskor a **T0IF** (**INTCON<2>**) 1-be vált. A megszakítást engedélyezni/tiltani a **T0IE** (**INTCON<5>**) bit 1-be állításával ill. törlésével lehet.

PORTB megszakítás: amikor a **PORTB<7:4>** bitek valamelyikén változás történik az **RBIF** bit (**INTCON<0>**) 1-be vált. A megszakítást engedélyezni/tiltani az **RBIE** (**INTCON<3>**) bit 1-be állításával ill. törlésével lehet.

EEPROM megszakítás: amikor a belső EEPROM adatmemória írási ciklusa befejeződik az **EEIF** bit (**EECON1<4>**) 1-be vált. A megszakítást engedélyezni/tiltani a **EEIE** (**INTCON<6>**) bit 1-be állításával ill. törlésével lehet. Mivel a megszakítás aszinkron módon bármikor bekövetkezhet a főprogram futása során, így a megszakítási rutin a főprogramban is használatos regisztereket felülírja. Kézenfekvő megoldásnak kínálkozik, hogy más-más regisztereket használunk, azonban a munkaregisztert (**W**) és a státuszregisztert (**STATUS**) nem kerülhetjük ki. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a státuszregiszter mentésénél csak olyan utasítást használhatunk, amely nem állítja a flag-biteket! A 2. táblázatot tanulmányozva láthatjuk, hogy két olyan mozgató utasítás van, amely nem állít státuszbitet (**SWAPF**, **MOVWF**). A következő mintapélda elmenti és visszaállítja a **STATUS** és a **W** regiszterek tartalmát. A felhasználónak definiálni kell a **W_TEMP** és a **STATUS_TEMP** regisztereket, ahol átmenetileg tárolódnak az adatok.

A példa a következő lépéseket tartalmazza:

- W regiszter mentése
- A STATUS regiszter mentése a STATUS_TEMP regiszterbe
- A megszakítási rutin végrehajtása
- A STATUS (a bankválasztó bitek is) regiszter visszaállítása
- A W regiszter visszaállítása

```

PUSH      MOVWF    W_TEMP      ;W mentése
          SWAPF    STATUS,W
          MOVWF    STATUS_TEMP ;STATUS mentése

ISR_RUTIN:
          :
          :

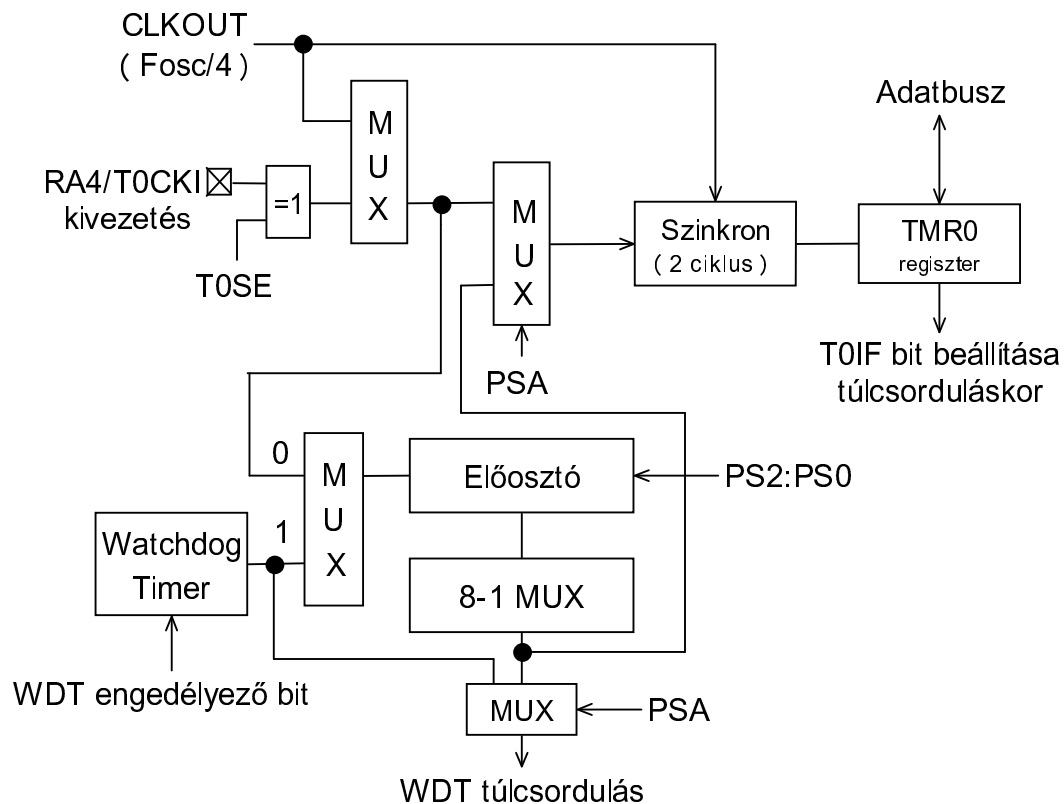
POP       SWAPF    STATUS_TEMP,W
          MOVWF    STATUS      ;STATUS visszaállítása
          SWAPF    W_TEMP,F
          SWAPF    W_TEMP,W    ;W visszaállítása
          RETFIE

```

A regiszterek mentésének elmaradása szintén számos rejtélyes hiba forrása lehet! A tanulók figyelmét hívjuk fel erre a fontos tényre!

A kijelzőnk működtetésére a TMR0 megszakítást fogjuk felhasználni. A **TIMER0** működhet számlálóként vagy időzítőként. Időzítőként akkor működik, ha **TOCS**

bitet (**OPTION_REG<5>**) 0-ba állítjuk, számlálóként pedig akkor, ha 1-be billentjük. Időzítő módban minden utasításciklus eggyel növeli a **TMR0** regiszter értékét (feltéve, hogy nincs előosztás). A **TMR0** regiszter tartalmát a felhasználó is módosíthatja. Számláló módban a **TMR0** regiszter értéke növekszik minden felfutó vagy lefutó él hatására, amely az **RA4/T0CKI** lábon történik. A felfutó vagy lefutó él kiválasztása a **T0SE** bittel (**OPTION_REG<4>**) történik. Nullába állítva ezt a bitet felfutó élre történik, 1-be állítva pedig lefutó élre történik a növelés. A modulhoz tartozik egy ún. előosztó is. Ez a 8 bites számláló regiszter lehet a Timer0 modul előosztója, vagy a Watchdog Timer utóosztója, mint ahogy a 32. ábrán látható. Mivel csak egy regiszterünk van,

32. ábra

amely megosztott a Timer0 modul és a Watchdog Timer között, ezért, ha az előosztót a Timer0 modulhoz rendeljük, akkor a Watchdog Timer-nek nincs osztója, s ez ugyanígy fordítva is igaz. Az előosztó nem írható és nem is olvasható. A **PSA** bit (**OPTION_REG<3>**) határozza meg, hogy az előosztó hová kapcsolódik. Ha a **PSA** bit értéke 0, akkor az osztó a Timer0 modulhoz, ha 1, akkor a Watchdog Timer-hez kapcsolódik. Az osztás mértékét a **PS2:PS0**

bitek határozzák meg. Ha az osztó a Timer0 modulhoz kapcsolódik, akkor az értékek 1:2, 1:4....1:256 között alakulnak, ha a Watchdog Timer-hez kapcsolódik, akkor pedig 1:1, 1:2....1:128 közötti értékeket vehet fel.

A Timer0 tehát beállítástól függően adott időközönként megszakítást okoz. A megszakítási rutin feladata az lesz, hogy a két kijelzőre felváltva kiírja az adatokat. Megfelelő időköz megválasztásával a szemünket „becsapjuk”, s úgy fog tűnni, hogy egyszerre mindkét kijelző világít. A hétszegmenses kijelzők közös anódjait a T_1 és T_2 tranzisztorok kapcsolják. Ezek PNP tranzisztorok, ezért a bekapcsolásukhoz az **RA0** és **RA1** lábra 0-t kell adni! Ezek alapján a megszakítási rutinunk a következőképpen nézhet ki:

TO_INT

BCF	INTCON,T0IF	;Megszakítási flag törlése (kötelező)
BTFSS	MELYIK	;Melyik kijelzőre írunk
GOTO	KIJEL2	;2-es kijelző
BSF	ANOD2	;2-es kijelző KI
BCF	ANOD1	;1-es BE
MOVF	ADAT1,W	
MOVWF	PORTB	;Kiírás a kijelzőre
BCF	MELYIK	;Váltás a másik kijelzőre
GOTO	POP	;Kilépés

KIJEL2

BSF	ANOD1	;1-es kijelző KI
BCF	ANOD2	;2-es BE
MOVF	ADAT1,W	
MOVWF	PORTB	;Kiírás a kijelzőre
BSF	MELYIK	;Váltás a másik kijelzőre
GOTO	POP	;Kilépés

A megszakítási rutinhoz definiálnunk kell még néhány szimbólumot és regisztert:

```
#DEFINE ANOD1 PORTA,0
#DEFINE ANOD2 PORTA,1
#DEFINE MELYIK FLAG,0
```

illetve a konstansblokkban:

```
CBLOCK 0X0C
```

ADAT1

ADAT2

FLAG

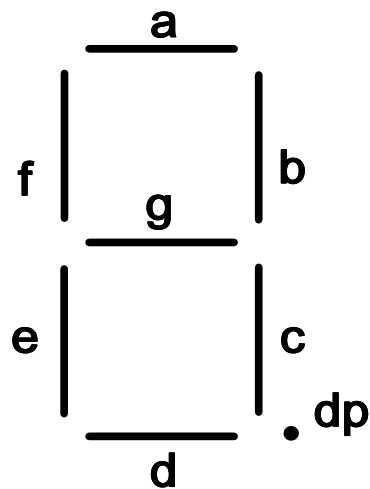
.

.

ENDC

A kijelzők kiválasztására szolgáló bit létrehozásához (**MELYIK**) definiáltuk a **FLAG** regisztert. Ennek a 0-s bitjét használjuk most fel. Ezt a regisztert a későbbiekben is felhasználhatjuk, hiszen maradt még 7 felhasználható bitje.

A kijelzendő értékekhez célszerű még készítenünk egy adattáblát! Ez a tábla fogja tartalmazni, hogy az adott számjegyhez a hétszegmenses kijelzőn melyik szegmenseket kell bekapcsolni. A kijelző felépítése és szegmenseinek elnevezése a 33. ábrán látható. A szegmensek sorban „a”-tól a „dp”-ig az **RB7-RB0** lábakra vannak kötve. Mivel a kijelző közös anódos, ezért a megfelelő szegmensre alacsony szintet kell kapcsolni ahhoz, hogy világítson.

33. ábra

Például az 1-es szám megjelenítéséhez a „b” és a „c” szegmenseket kell bekapcsolni, azaz a **PORTB** 6-os és 5-ös lábára magas, a többire alacsony szintet kell kapcsolni! Az egyes számértékekhez tartozó kódok a 4. táblázatban láthatók. Ezen kódok alapján készíthetjük el az adattáblát, amely nagymértékben hasonlít a már ismert ugrótáblához. Itt is azt használjuk ki, hogy a programszámláló aktuális tartalmához hozzáadjuk a munkaregiszter (**W**) tartalmát. Így a **W** értékétől függően a megfelelő sorra ugrik a program. Már csak azt kell megoldani,

Karakter	Kód	
	Bináris	Hexa
0	00000011	03
1	10011111	9F
2	00100101	25
3	00001101	0D
4	10011001	99
5	01001001	49
6	01000001	41
7	00011111	1F
8	00000001	01
9	00001001	09
pont	11111110	FE

4. táblázat

hogy a program az ezekbe a sorokba írt kódokkal térjen vissza. Ezt legegyszerűbben a **RETLW** (Return with Literal in W) utasítással tehetjük meg. A hasonlóság miatt az adattáblára is ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint az ugrótáblára:

- A 8 bites **ALU** miatt csak a **PCL**-t tudjuk írni, a **PCH**-t a hívás előtt be kell állítani
- Mivel a **PCH** nem állítódik, ezért a tábla nem lehet laphatáron!
- A hívás előtt a W-ben nem lehet nagyobb szám, mint ahány bejegyzés van a táblában!

Ezek alapján elkészíthetjük az adattáblánkat:

```

ORG      300
SZEGMENS_TABLA
ADDWF    PCL,F      ;PC feltöltése
RETLW    B'00011111' ;visszatérés a 0 kódjával
RETLW    B'10010000' ;visszatérés az 1 kódjával
.
.
RETLW    B'11111110' ;visszatérés a pontkódjával
```

Illetve választhatunk egy másik megoldást is, amihez a **DT** (Define Table) direktívát használjuk. Itt az adatokat vesszővel egymástól elválasztva folyamatosan írhatjuk:

```

ORG      300
SZEGMENS_TABLA
ADDWF    PCL,F      ;PC feltöltése
DT       03,9F,25,0D,99,49,41,1F,01,09,0FE
```

Itt arra kell ügyelni, hogy szám csak számmal kezdődhet, ezért FE helyett 0FE-t kell írni. Ezt a megoldást inkább akkor érdemes használni, ha pl. szöveget akarunk kiírni. Teljes megoldást itt sem adok, mindenkinek a fantáziájára bízom a megoldást. Hagyjuk a tanulókat önállóan dolgozni. Az első feladatként célszerű azt elkészíttetni a gyerekekkel, hogy az első kijelzőre az 1-es számot, a második kijelzőre pedig a 2-es számot írja ki a program. Érdemes kétsugaras oszcilloszkóppal megvizsgálni az anódokat kapcsoló jeleket. Szintén tanulságos kísérlet lehet a diákoknak az, ha lelassítjuk a multiplexet. Ilyenkor már szabad szemmel is láthatóvá válik, hogyan kapcsolja a program a kijelzőket.

Ezek után már nagyon sokféle feladatot adhatunk a diákoknak, amit a hétszegmenses kijelzővel oldhatnak meg:

- Számlálás 0-99-ig
- Számlálás egyik kijelzőn előre, a másikon hátra
- Kapcsolók értékének kiírása
- Időzítő
- Dobókocka
- Kijelzés fényerejének változtatása, stb.

Ezzel befejeződött az utolsó témakörünk is. A feladatok megoldásához, a tanításhoz és a tanuláshoz is sok örömet kívánok, hiszen megfelelően végezve a tanulás és a tanítás is öröm!

4. Módszertani elemzés

Mint azt már a bevezetőben említettem a témakörben eddig nem született oktatási anyag. Diplomamunkám ennek a hiánynak a pótlását célozza meg. Ennek az anyagnak a megírása már régen érlelődik bennem. A megírásához szükséges tapasztalatok körülbelül hét éves múltat tekintenek vissza. A honlapomon ugyan már elkezdtem ezen tudásomat közkinccsé tenni, azonban komplett egészé most válik. A téma iránti érdeklődést az is bizonyítja, hogy rengeteg levelet kapok, ahol a segítségemet kérik a mikrovezérlőkkel kapcsolatban. Napjainkban virágkorukat élik a mikroprocesszorok, mikrovezérlők, hétköznapi életünk részei lettek. A mikrovezérlők átlépték az iskolák kapuját is, hiszen programozásából már országos versenyt is indítanak középiskolás diákok számára (ma Országos Mikrovezérlő Alkalmazói Verseny). A versenyek mindegyikén indultak tanítványaim, ahol igen szép eredményeket értek el:

- **I. Országos Mikrokontroller Programozó Verseny: (1999)**
 - I. Wikidál Károly IV.B
 - VIII. Adrigán Ferenc V.B
- **II. Országos Mikrokontroller Programozó Verseny (2000):**
 - I. Wikidál Károly 13.B
 - III. Kalcsú Attila 13.B
- **III. Országos Mikrovezérlő-programozó Verseny (2002):**
 - I. Turczel József 13.A
 - V. Kánai Tamás 13.A
 - VII. Mészáros Péter 13.B
- **IV. Országos Mikrovezérlő Alkalmazói Verseny (2003):**
 - VI. Varga László 13.A
- **V. Országos Mikrovezérlő Alkalmazói Verseny (2004):**
 - I. Varga László 14.A
 - III. Radvánszky Péter 14.A
 - X. Dékány Mátyás 12.A

- **A VI. Országos Mikrovezérlő Alkalmazói Verseny (2005):**

- VI. Faragó Dániel 9.N
- IX. Orosz Gábor 13.C
- XIII. Hegyi Balázs 9.N

- **A VII. Országos Mikrovezérlő Alkalmazói Verseny (2006):**

- II. Orosz Gábor 14.C
- III. Hegyi Balázs 10.N
- V. Faragó Dániel 10.N

Több volt tanítványom már hivatásszerűen programozza a mikrovezérlőket, szép sikereket értek el vele az életben is. Kenyérkereső szakma!

Újdonsága a dolgozatnak, hogy az elmélet és a gyakorlat nem válik el, hanem éppen ellenkezőleg szorosan egymáshoz kapcsolódva jelenik meg. Az elméletben tanultakat a gyakorlatban szinte azonnal ki lehet próbálni. Ez nagymértékben elősegíti a sikeres tanulást.

Mivel az oktatásra szánt idő korlátozott, ezért a mikrovezérlők programozásának csak egy kis szegmensét lehet bemutatni egy tanévnyi szakkör keretében. A témaköröket, az elméleti és gyakorlati feladatokat ezért úgy állítottam össze, hogy a lehető legrövidebb idő alatt alkalmazásképes tudás birtokába jussanak a tanulók. Ennek a struktúrának a működőképességét alátámasztani látszanak az elért eredmények. A foglalkozások hangulata is nagymértékben befolyásolja az oktatás minőségét. A tanulókat tekintsük partnernek, hallgassuk meg ötleteiket, véleményüket. Hibás gondolatmenet esetén is segítőkésznek mutatkozzunk, világítsunk rá a gondolatmenet gyenge pontjaira, hogy belássa, más megoldást kell keresni. Fontos, hogy a tanulást, feladatmegoldást senki se tekintse tehernek. Nagyon fontos a biztos alapok lerakása, az önálló gondolkodás, problémamegoldó képesség fejlesztése. Alakítsuk ki a tanulóknak a további ismeretek megszerzésének önálló képességét. Váljon számukra természetessé az újabb ismeretek iránti igény.

A dolgozatot olvasva feltűnhet, hogy ez nem csupán „száraz” tananyag, hanem az oktatáshoz szükséges módszertani elveket is tartalmazza. Segít a pedagógusnak eligazodni, hogy az adott témakörben mik a lényegi pontok, hol

lehetnek a buktatók, mire kell felhívni a tanulók figyelmét, hogyan kell motiválni a gyerekeket.

A gyakorlat szempontjából nagyon fontos a valós működés. A tanulókkal ismertessük meg az áramkör élesztésének és a hibakeresésnek a menetét. Ne csak a szoftverben, hanem a hardverben is legyenek otthon. Sokszor megfigyelhető manapság a megfelelő gyakorlat, a rutin hiánya. Emiatt sokszor a kapcsolási rajzként jó áramkörök nem működnek, mert pl. nincs tisztában a tanuló azzal, hogy a kvarckristályt nem szabad távol elhelyezni a mikrovezérlőtől! A próbapanelon mindezekre lehetőség nyílik. Természetesen nagyon sok dologra ki lehetne még térni, azonban a dolgozat terjedelme erre nem ad lehetőséget. Megfelelő gyakorlattal – sok kapcsolat építésével, bemérésével, programok írásával – ez az idő folyamán kialakul. Ilyenkor a tanár már szinte automatikusan meglátja a hibák forrását, tudja, mire kell felhívni a tanulók figyelmét! Nagyon fontos, hogy a pedagógus a tanítás, bemutatás előtt próbálja ki mindig az eszközöket, berendezéseket, a megírt programokat alaposan tesztelje. A tanulók számára nagyon illúzióromboló lehet, amikor a tanár programja sem működik, illetve hibás eszköz miatt nem megy az oktatás. Különösen fontos a megírt forrásprogramok értelmezésének gyakorlatában nagy jártasságot szerezni. Az assembly programok ugyanis nem a „beszédességükről” nevezetese, ezért segíteni mások programjában hibát keresni csak kellő gyakorlattal lehet! Ráadásul egy-egy problémára nagyon sokféle elvi megoldás létezik, illetve a tanulók gondolatmenete is különböző. A tanulók mindebből csak azt látják, ha a pedagógus elakad a problémamegoldásban, hogy a tanár sem tudja megoldani! Ezért nagyon fontos a mások által megírt forrásprogramok tanulmányozása is. Ezek tanulmányozásakor egyébként nagyon sok szakmai fogást leshetünk el. Sőt adódik olyan helyzet is, amikor a pedagógus tanul a diákja programjából. Ne szégyelljük ezt, hanem inkább meséljük el, hogy ez az ötlet szerintünk nagyon szellemes. Saját magam is sok jó dolgot átvettem a tanulóktól. A tanítás és a tanulás így kölcsönössé válik! A tanuló ilyenkor érzi, hogy partnernek tekintik, véleménye számít, fontos tagja a közösségnek. A foglalkozások hangulata oldottabb lesz, stb. Ezek nagymértékben hozzájárulnak a tanítás és tanulás eredményességének növeléséhez.

Az ellenőrzés és értékelés nagyon fontos szerepet tölt be a pedagógiában. Fontos, hogy működjön valamilyen visszacsatolás a pedagógus felé az irányban is, hogy a tanulók hogyan értékelik a munkáját. A tanulók visszajelzéséből sok új tapasztalatra tehet szert a pedagógus. Munkám értékelése céljából készítettem egy kérdőívet a szakkörrel kapcsolatban. Ezeket a kérdőívek elküldtem volt tanítványaimnak. Ezt a kérdőívet bárki más is felhasználhatja munkája értékelésére. Maga a kérdőív két részre oszlik. Az első részben az adott tevékenységet kell értékelni 1-től 5-ig, a második felében pedig kifejtős kérdésekre kell válaszolni. A kérdőív a következőképpen néz ki:

Mikrovezerlő szakkör kérdőív

Értékelje az alábbiakban felsoroltakat 1-5-ig, ahol:

- 1 nem megfelelő
- 2 gyenge
- 3 közepes vagy elfogadható
- 4 jó
- 5 kiváló

Véleményem szerint:

1. A leadott anyag korszerűsége:	1	2	3	4	5
2. A foglalkozás előkészítettsége:	1	2	3	4	5
3. Az elmélet és a gyakorlat aránya:	1	2	3	4	5
4. A tanári magyarázat érthetősége:	1	2	3	4	5
5. A tanár segítőkészsége:	1	2	3	4	5
6. A tanár felkészültsége:	1	2	3	4	5
7. A felhasznált eszközök korszerűsége:	1	2	3	4	5
8. A felhasznált eszközök alkalmazhatósága:	1	2	3	4	5
9. A tanár ideális légkört teremt a foglalkozásokhoz:	1	2	3	4	5
10. Foglalkozások konstruktív jellege:	1	2	3	4	5
11. A tanár a diákokra, mint egyénekre is tud figyelni:	1	2	3	4	5
12. Foglalkozások logikai sorrendje:	1	2	3	4	5

13. A tanár meg tudta szerettetni a mikrovezérlőket: 1 2 3 4 5

14. A tanár érdekes és/vagy hasznos feladatokat ad: 1 2 3 4 5

15. Olyan tanár, akinek a témával kapcsolatos

tanácsaiban megbízok 1 2 3 4 5

16. Kiszámítható tanár, viselkedése nem a

pillanatnyi hangulatától függ 1 2 3 4 5

Válaszoljon néhány mondatban az alábbi kérdésekre:

Az itt tanult ismereteket milyen mértékben tudtad későbbi tanulmányaid/munkád során alkalmazni, hasznosítani?

.....

.....

.....

.....

A foglalkozások során mit értékeltél pozitívan?.....

.....

.....

.....

.....

.....

Mi az, amivel bővítenéd a leadott ismeretanyagot?

.....

.....

.....

.....

.....

Van-e olyan témakör, melynek előadása, magyarázata véleményed szerint változtatásra szorul:

.....

.....

.....

.....

.....

A kitöltött kérdőíveket tanulmányozva örömmel töltött el, hogy pedagógusi munkámmal a megkérdezettek kifejezetten elégedettek. Külön öröm számomra, hogy többen hivatásként is foglalkoznak a mikrovezérlőkkel, különböző vállalatok számára készítenek fejlesztéseket. Egyik volt tanítványom pedig a Veszprémi Egyetemen mikrovezérlőkből írja a diplomamunkáját. Természetesen akadtak változtatásra szoruló dolgok is. Az eszközök korszerűségét úgy látszik még jobban növelnem kell, pedig meg voltam győződve róla, hogy e téren nincs hiányosság! Ez is azt bizonyítja, hogy a technika legújabb vívmányaival mindig tisztában kell lennie a pedagógusnak, lehetőség szerint a legkorszerűbb eszközökkel kell dolgoznia. Felmerült lehetőségként, hogy más architektúrákat is ismertessek a szakkör keretében. Ezt én is jó ötletnek tartom, azonban itt technikai akadályok lépnek fel. Egyrészt az idő rövideége meglehetősen behatárolja lehetőségeimet. Másrészt annak idején azért erre a mikrovezérlő családra esett a választásom, mert ezt tudják a tanulók otthon a legkisebb anyagi ráfordítással fejleszteni. Gyengébb értékelést kapott még a magyarázataim érthetősége. Erre számítottam is, hiszen a szakkör összetétele nagymértékben inhomogén. Az ide járó gyerekek előképzettsége nagyon eltérő (9. évfolyamtól egészen a 14. évfolyamig). Nagyon nehéz olyan tematikát összeállítani, amely mindenkinek megfelelő lenne. A differenciálást a szakköri foglalkozásokon megpróbáltam megvalósítani. Törekedni kell arra, hogy a tanulókkal egyénileg is, előképzettségüknek megfelelően foglalkozzunk! Természetesen ez csak kiscsoportos foglalkozás keretében valósítható meg. Ideális esetben ez 6-8 fő!

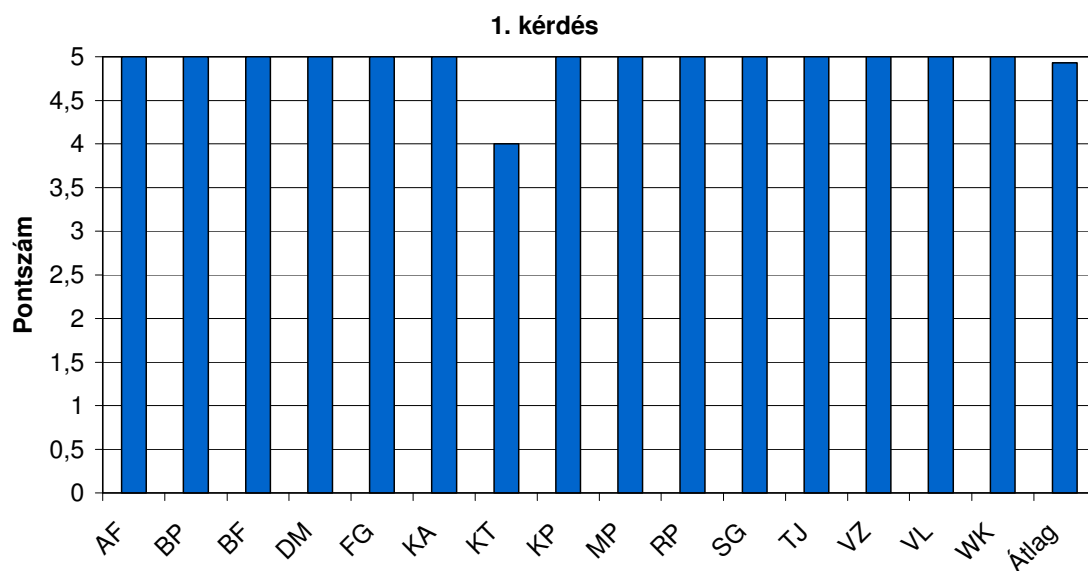
A kérdőívet 15 volt diákom töltötte ki: Adrigán Ferenc, Barabás Péter, Bodor Ferenc, Dékány Mátyás, Fésűs Gábor, Kalcsú Attila, Kánai Tamás, Kerényi Pál, Mészáros Péter, Radvánszky Péter, Sterczl Gábor, Turczel József, Váradi Zoltán, Varga László, Wikidál Károly. Az első 16 kérdésre adott válaszok összegzése az 5. táblázatban látható. Az összefoglaló táblázat után az egyes kérdésekre adott válaszok láthatók részletezve, diagram formájában.

Név	Kérdés															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
AF	5	5	5	4	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5
BP	5	5	5	3	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
BF	5	5	5	4	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5
DM	5	5	5	4	5	5	4	4	5	5	4	5	5	5	5	5
FG	5	5	5	3	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
KA	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
KT	4	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	5	5	5
KP	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
MP	5	5	3	3	5	5	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5
RP	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	5
SG	5	4	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
TJ	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
VZ	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4
VL	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
WK	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5
Átlag	4,933	4,933	4,8	4,133	4,867	4,933	4,2	4,8	5	5	4,733	4,933	5	4,933	5	4,933

5. táblázat

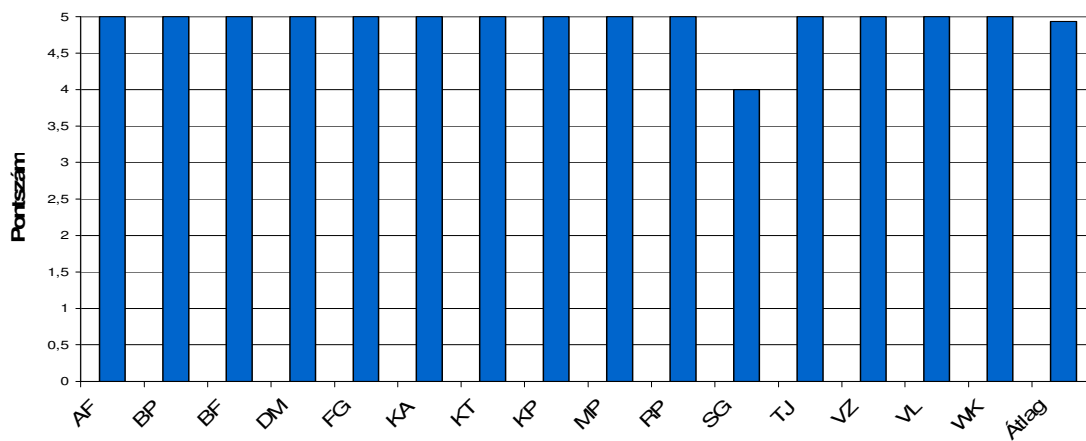
Az egyes kérdésekre adott pontszámok részletezve:

- A leadott anyag korszerűsége:

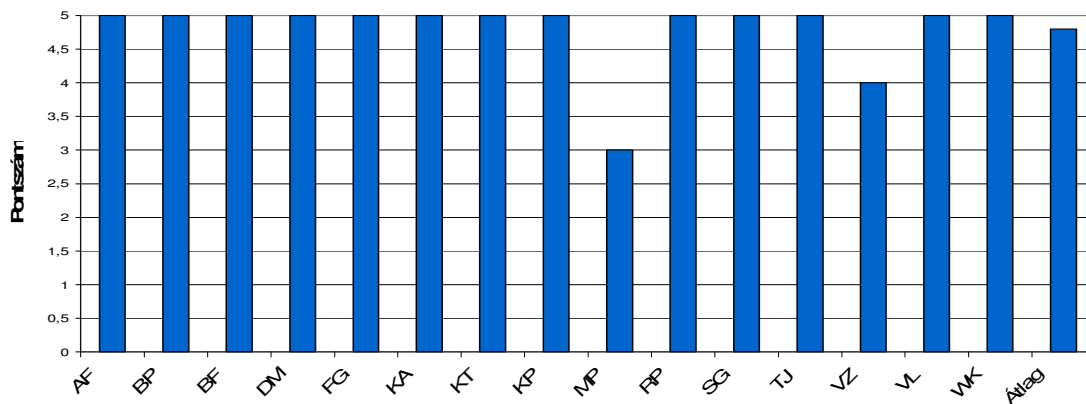
- A foglalkozás előkészítettsége:

2. kérdés

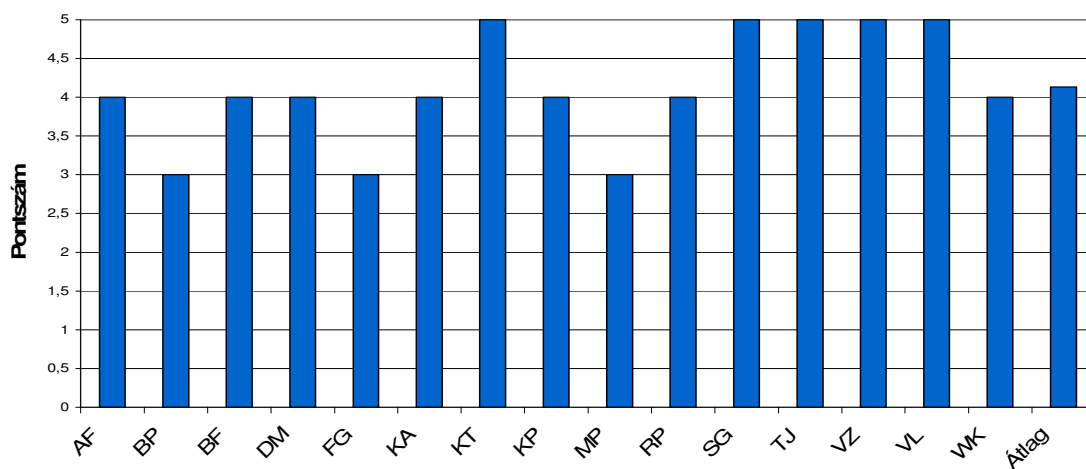
- Az elmélet és a gyakorlat aránya:

3. kérdés

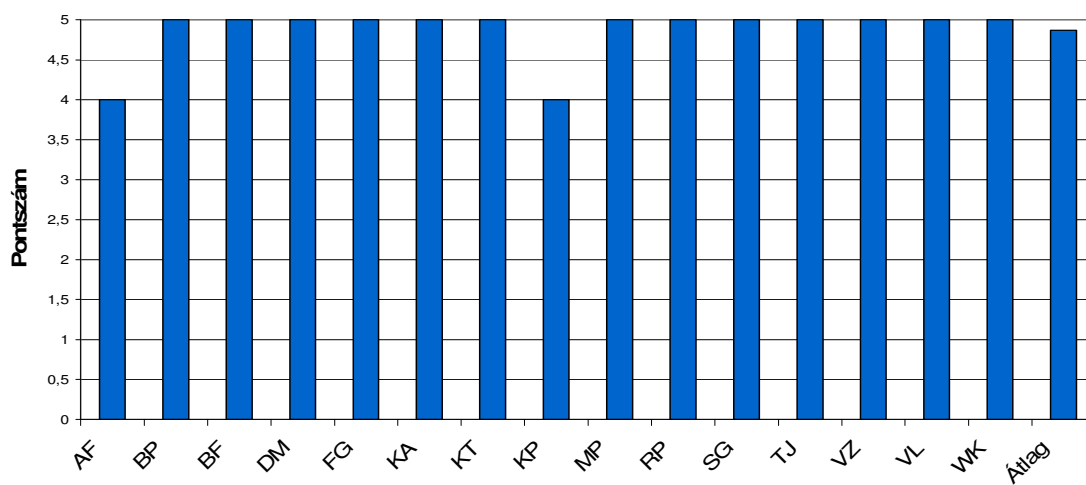
- A tanári magyarázat érthetősége:

4. kérdés

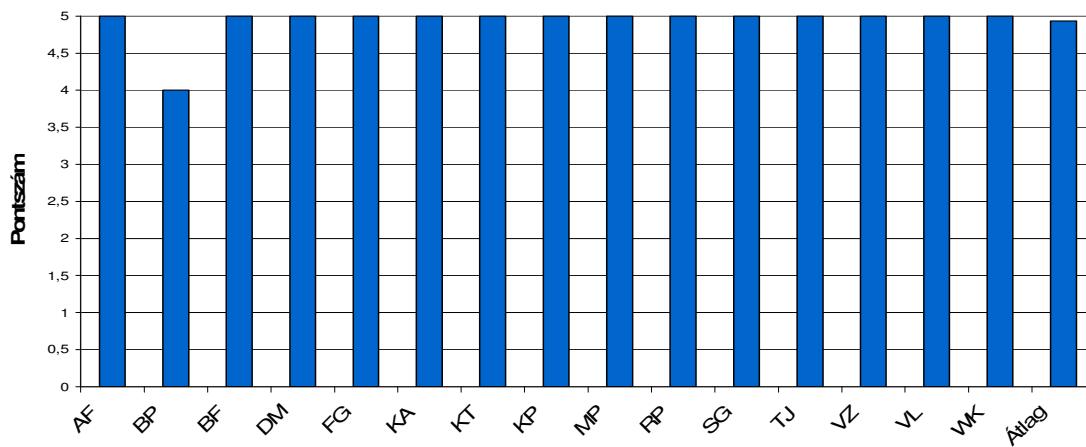
- A tanár segítőkézsége:

5. kérdés

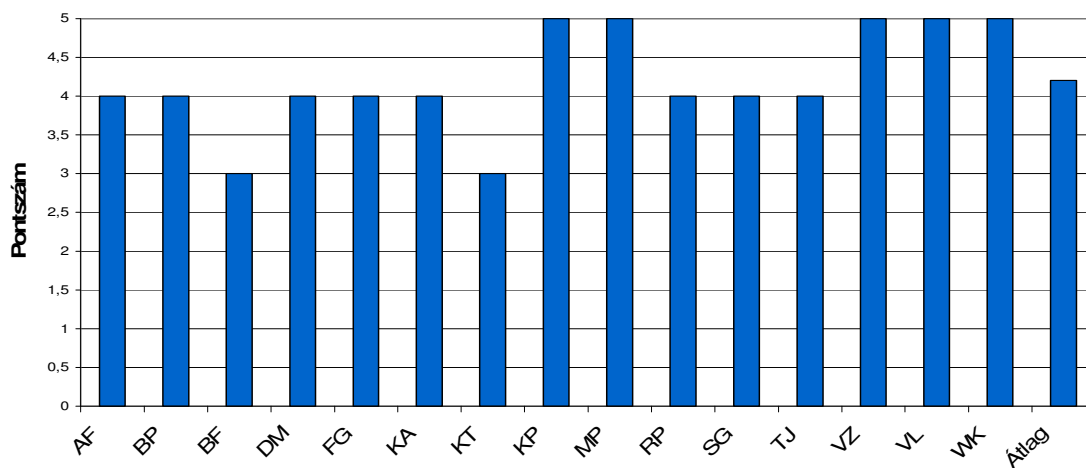
- A tanár felkészültsége:

6. kérdés

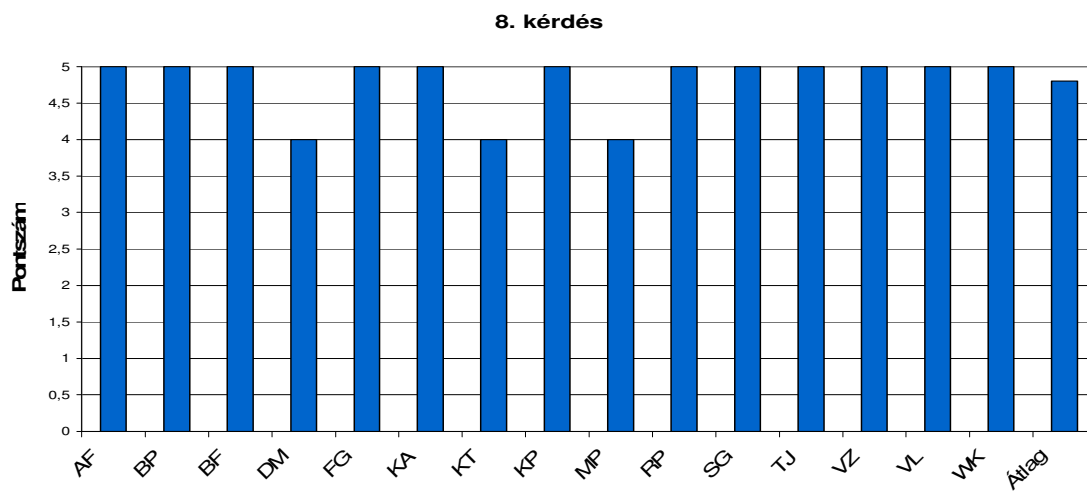

- A felhasznált eszközök korszerűsége:

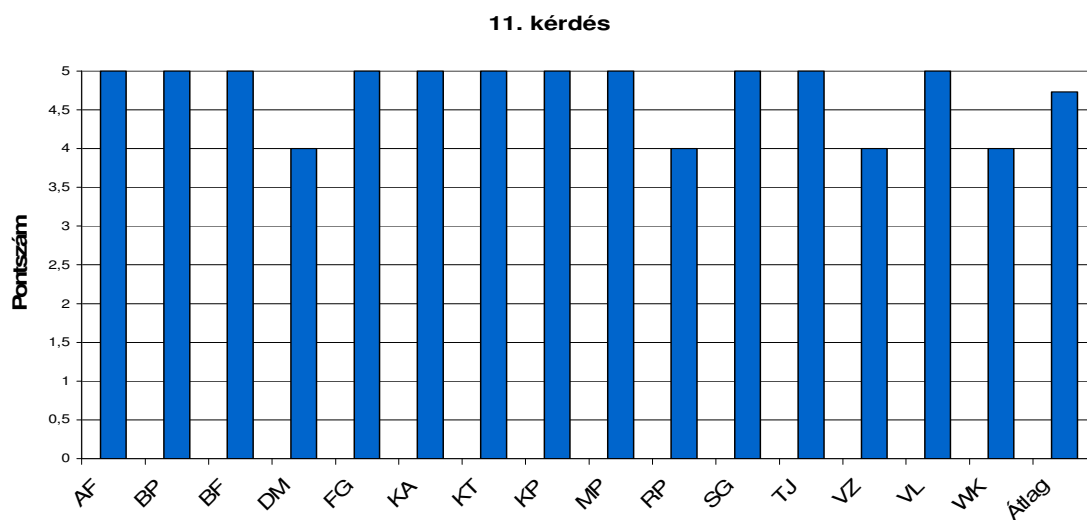
7. kérdés

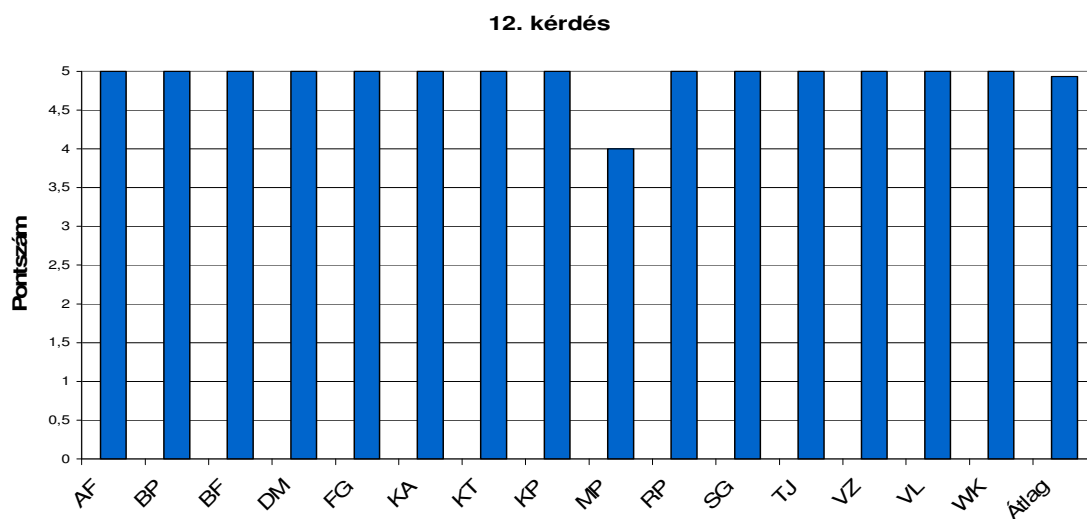
- A felhasznált eszközök alkalmazhatósága:

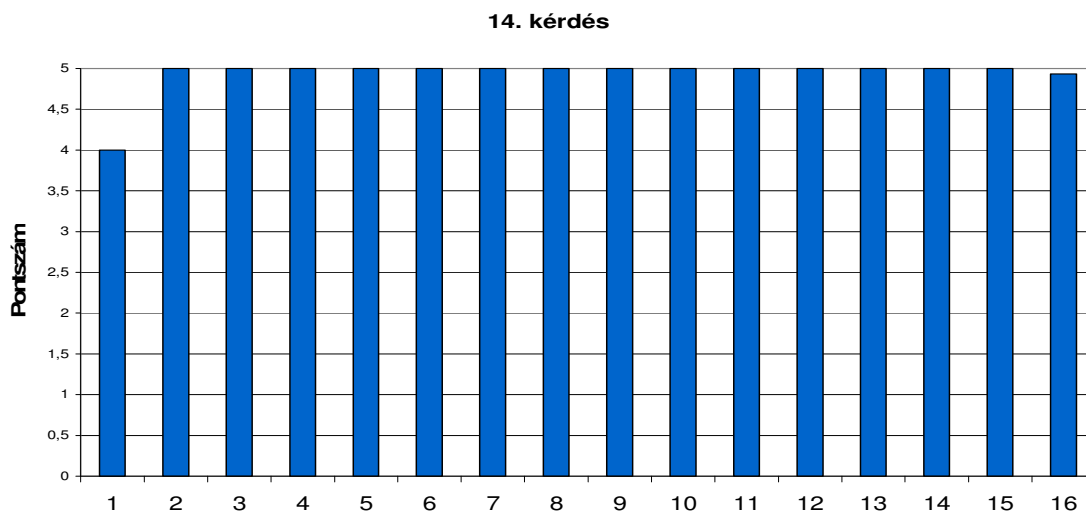
- A tanár a diákokra, mint egyénekre is tud figyelni:

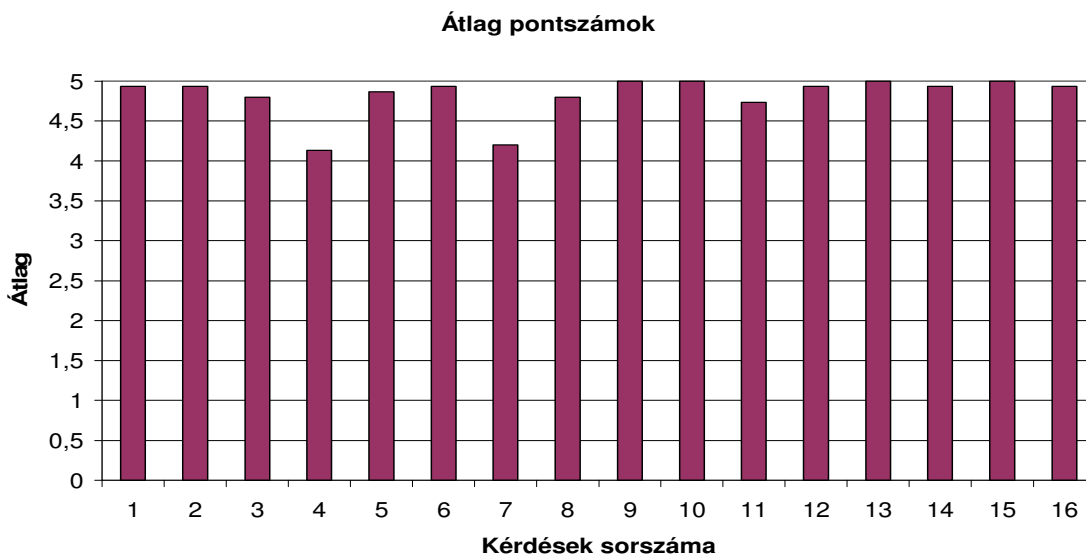
- Foglalkozások logikai sorrendje:

- A tanár érdekes és/vagy hasznos feladatokat ad:

A 9-10, valamint a 13-as és a 15-ös kérdésre minden tanulótól maximális pontszámot kaptam. Az egyes kérdésekre kapott átlagpontszámok pedig az alábbi diagramban láthatóak:

Össességében arról győződtem meg, hogy munkám eredményes, a diákok a tőlem tanultakat az életben is jól tudják hasznosítani.

5. Kitekintés

Az idő nem áll meg. A technika, a technológia folyamatosan változik. Különösen igaz ez az informatika területére. Amit ma papírra vetek, az lehet, hogy holnapra már elévült. Az oktatásban ezt a hihetetlen ütemű változást nagyon nehéz követni. Ennek ellenére egy jó pedagógusnak mindent el kell követnie ennek érdekében. Ehhez szükséges lenne, hogy szoros kapcsolatban legyen a tanár az iparral. Enélkül a pedagógus egy zárt világba kerül, sokkal kevésbé lesz képes megújulni, új dolgokat bevinni az oktatásba. Tapasztalataim szerint a megszokás nagy úr. Kevesen hajlandóak a régi jól bevált módszerüket, tananyagukat, stb. újabbra cserélni. Még akkor sem teszik ezt, ha köztudomásúan korszerűtlen is. Ez a megújulás különösen nehéz akkor, ha a pedagógusnak nincs élő tapasztalata ezekről az új ismeretekről. Véleményem szerint bizonyos időnként lehetőséget kellene biztosítani a pedagógusok számára ezen ismeretek befogadására.

Az itt ismertetett eszközök is folyamatosan fejlődnek, készülnek újabb berendezések. A honlapomon ezt a változást igyekszem mindig folyamatosan követni. A legnagyobb ellenségem az idő! Ezek a munkák sok idejét elveszik az embernek. Szerencsére volt diákjaim között találtam többeket is, akik ebben a munkában segítségemre voltak. Itt szeretnék köszönetet mondani Kerényi Pálnak és Varga Lászlónak, akik nyomtatott áramkörök tervezésében, mintaprogramok írásában, valamint ötletgazdaként folyamatosan segítik munkámat.

Időközben elkészült a próbapanel második és harmadik generációs fejlesztése is. A második generációs a 16F87X sorozatú mikrovezérlőkhöz készült. Az ötletet a győri mikrovezérlő versenyek gyakorlati feladatai adták, ez alapján készült a kapcsolás. Felépítésében lényeges különbség, hogy 4 db hétszegmenses kijelzőt tud kezelni. Néhány mintapélda a próbapanelhez:

- közlekedési lámpa vezérlése
- reakcióidő mérése
- digitális óra
- számológép, stb.

A harmadik generációs panel már a legújabb fejlesztésű 18xx2 sorozatú mikrovezérlőkhöz készült. Ez egy generációváltást jelent a PIC mikrovezérlőknél. Nagyon sok hasznos újítást tartalmaz elődjeihez képest. Természetesen ennek megfelelően a programozása is változik. A legújabb próbapanel két darab PIC18F442-es (452-es) mikrovezérlőt képes fogadni! Újdonság a panelon, hogy a mikrovezérlőket nem szükséges kivenni a foglalatból, az ICSP (In Circuit Serial Programming) csatlakozón keresztül égethető. A panelon megmaradt mindaz, ami régről jól bevált – 4db hétszegmenses kijelző, 4db kétszínű LED, 4db kapcsoló – valamint kiegészült rengeteg új alkalmazással:

- 8 db piros LED
- 1 db RGB LED
- 1 db 4x16-os LCD kijelző
- 1db 3x4-es mátrix tasztatúra
- 2 db soros EEPROM
- 4 db potenciométer az analóg bemenetekre kapcsolva
- PWM kimenet
- Soros vonali csatlakozás a PC felé

A két mikrovezérlő miatt lehetőség nyílik kommunikációs csatornák kiépítésére is. Ennek szellemében összeköttetés van közöttük soros vonalon és I²C buszon is. Ennek a panelnak jelenleg csak a prototípusa van kész, a végleges verzióval a tesztelések miatt még várni kell. Folyamatban van a PIC18xx2-es sorozat angol nyelvű leírásának fordítása is, azonban ez vélhetően hosszú folyamat lesz, hiszen több mint 300 oldalas dokumentációról van szó.

Dolgozatommal igyekeztem a legkorszerűbb ismereteket nyújtani a pedagógusok és a diákok számára egyaránt. Remélem munkám elérte célját, és sok mindenkivel sikerült megszerettetnem ezt a szép szakmát!

Irodalomjegyzék

Cserny László (2001): *Mikroszámítógépek*
LSI Oktatóközpont, Vác

Dr. Kónya László (2003): *PIC mikrovezérlők alkalmazástechnikája.*
ChipCAD Elektronikai Disztribúció Kft, Budapest.

PIC16F84 DATA SHEET
1998 Microchip Technology Inc., Arizona.

<http://www.ic-prog.com>

<http://www.picallw.com>

<http://www.microchip.com>

<http://www.chipcad.hu>

Mellékletek

1. Univerzális programozó készülék

1.1 Általános leírás

Az ismertetésre kerülő programozó készülék egyszerűsége ellenére széles körben alkalmazható. Többféle programozó szoftverrel is – IC-PROG, PICALL – képes együttműködni. A programozó a következő PIC mikrovezérlők égetésére alkalmas:

- **12xx-es sorozat** (12C508, 12C508A, 12C509, 12C509A, 12C518, 12C519, 12C671, 12CE672, 12CE673, 12CE674, 12F629, 12F675)
- **14xx-es sorozat** (14000)
- **16xx-es sorozat** (16F72, 16F73, 16F74, 16F76, 16F77, 16F83, 16CR83, 16F84, 16F84A, 16CR84, 16F627, 16F627A, 16F628, 16F628A, 16F630, 16F648A, 16F676, 16F818, 16F819, 16F870, 16F871, 16F872, 16F873, 16F873A, 16F874, 16F874A, 16F876, 16F876A, 16F877, 16F877A, 16C52, 16C54, 16C54C, 16C55, 16C56, 16C56C, 16C57, 16C57C, 16C58, 16C61, 16C62, 16C62A, 16C62B, 16CR62, 16C63, 16C63A, 16C63B, 16C64, 16C64A, 16C64B, 16CR64, 16C65, 16C65B, 16C66, 16C67, 16C71, 16C72, 16C72A, 16C73, 16C73A, 16C73B, 16C74, 16C74A, 16C74B, 16C76, 16C77, 16C554, 16C556, 16C16C558, 16C620, 16C620A, 16C621, 16C621A, 16C622, 16C622B, 16CE623, 16CE624, 16CE625, 16C642, 16C662, 16C717, 16C715, 16C770, 16C771, 16C773, 16C774, 16C745, 16C765, 16C 781, 16C782, 16C923, 16C924)
- **18xx-es sorozat:** (18F242, 18F248, 18F258, 18F442, 18F448, 18F452, 18F458, 18F1220, 18F1320, 18F2220, 18F2320)

1.2 A programozó működése

A programozó működése az 1. ábrán követhető nyomon. A bejövő váltakozófeszültséget a G_1 graetz-híd egyenirányítja, illetve egyenáramú táplálás esetén a polaritásfüggetlenséget biztosítja. Az egyenirányított jel simítását a C_3 kondenzátor végzi. Az IC_1 feszültségstabilizátor a programozni kívánt mikrovezérlő stabil +5V-os tápellátását biztosítja. Az IC_1 „tetejére ültetett” 8V-os IC_2 stabilizátor az égetéshez szükséges minimum 12,5V-os programozófeszültséget (V_{pp}) állítja elő. A C_1 és a C_2 kondenzátorok a stabilizátorok begerjedését akadályozzák meg. A 3 db PNP tranzisztor kapcsolóelemként működik, a programozófeszültségeket és a tápfeszültséget kapcsolják a mikrovezérlőre. A T_2 kapcsolja a tápfeszültséget. 40 és 28 lábú tokok esetén a T_3 kapcsolja, a többinél pedig a T_1 kapcsolja a programozófeszültséget. A programozó a vezérlést a számítógép párhuzamos portjáról kapja. Az IC_3 – 6 db invertáló vagy neminvertáló buffert tartalmaz – feladata az, hogy megfelelő leválasztást biztosítson a számítógép és az égető között. Fontos, hogy a programozó szoftver beállításainál a megfelelő buffert válasszuk ki mind a PICALL-ban, illetve az IC-PROG-ban. A három LED (D_1 - D_3) a programozó működéséről ad tájékoztatást. A D_3 zöld LED a tápfeszültség meglétét jelzi, a két piros (D_1 , D_2) pedig a programozás idején világít. A D_3 a 40 és a 28 lábú tokok esetében, a D_2 pedig az összes többinél jelez.

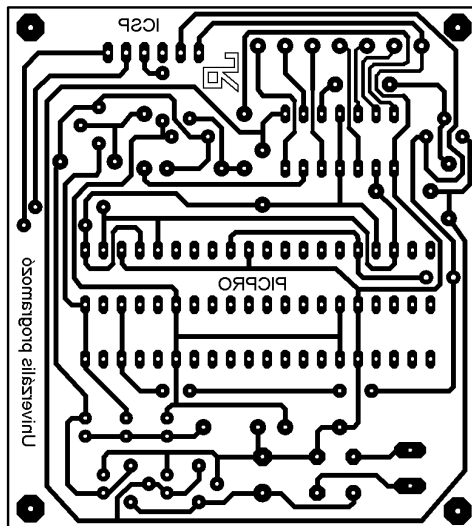
1.3 A programozó megépítése, élesztése

A 2. ábrán látható általam tervezett nyomtatási rajz alapján fotózásos, vagy egyéb más technológiával készítsük el a nyomtatott áramkört. Az elkészült nyákot fény felé tartva ellenőrizzük, hogy nincs-e rajta szakadás vagy zárlat. Fúrás után tisztítsuk le, és vonjuk be valamilyen forrasztható védőlakkal, hogy a rézfólia ne oxidálódhasson.

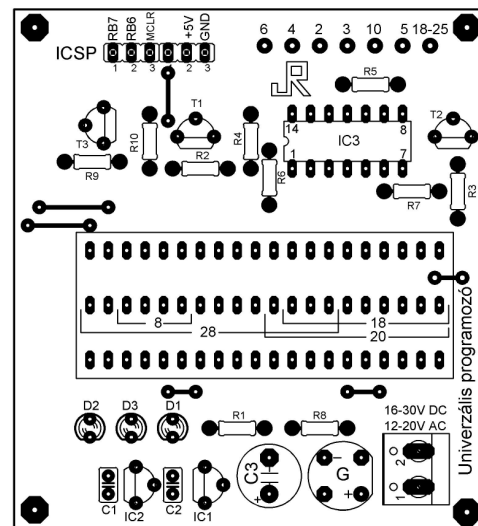
Az alkatrészeket készítsük elő a beültetéshez. A beültetést a 3. ábra alapján végezhetjük el. Először az átkötéseket forrasszuk be. Ezután következnek az ellenállások, majd a 3 sor csatlakozó hüvely, valamint a graetz-híd. Az ICSP csatlakozó tűkesorából vegyük ki a negyediket, úgy forrasszuk be. Az IC_3 -at forrasszuk be ezután (nem szükséges foglalatba rakni), majd folytassuk a sort a

1. ábra

két stabilizátor IC-vel és a 3 darab tranzisztorral. Rakjuk be a gerjedésgátló kondenzátorokat, valamint a tápfeszültség csatlakoztatására szolgáló sorkapcsot. Ültessük be a három LED-et egyforma magasságban, ügyelve a polaritásukra, végezetül a C₃ pufferkondenzátort is tegyük a helyére. Miután mindezzel végeztünk, készítsük a számítógéphez csatlakozó kábelünket. Ehhez a kereskedelembe kapható 8x0,22-es, vagy 2x0,5+6x0,22-s sodrott rézvezetékot használjunk. A hossza kb. 1,5 méter legyen. A vezetékot csupaszoljuk le, és egy ér kivételével ónozzuk elő. A 25 pólusú csatlakozó használni kívánt lábait szintén futtassuk be forrasztóónnal. Ezután egy csupasz vezetékdarabbal kössük össze 18-25-ig a csatlakozó lábait. Forrasszunk egy-

2. ábra

3. ábra

egy vezetékot a csatlakozó 2-es, 3-as, 4-es, 6-os, 10-es és az összekötött 18-25-ös lábaihoz. Célszerű egy papírra felírni, hogy milyen színű vezetékot forrasztottunk az egyes lábakhoz, mert ez megkönnyíti az azonosítást. A vezeték másik végét forrasszuk be a nyákba, a beültetési rajzon lévő feliratok a csatlakozó megfelelő kivezetéseit jelölik. Multiméter segítségével ellenőrizzük az összeköttetések helyességét. Szereljük össze a csatlakozót – ne feledkezzünk meg a kiszakadás-gátlóról sem – befejezésül.

Az elkészült áramkörünkre kapcsoljunk tápfeszültséget. A zöld LED-nek ilyenkor világítania kell. Multiméterrel ellenőrizzük a feszültséget az IC₁ (5V) és az IC₂ kimenetén (13V). Csatlakoztassuk a programozót a számítógéphez, és pl. a PICALL programmal próbáljunk meg beégetni egy programot a mikrovezérlőnkbe. Ügyeljünk arra, hogy megfelelően pozícionáljuk a

mikrovezérlőt (3. ábra). A mikrovezérlő kivételét a programozóból csipesszel, vagy a speciálisan erre készített IC kisedővel végezzük. Szabadkézzel sose próbálkozzunk, mert a hirtelen kiugró IC lábai az ujjunkba állhat, balesetet okozva ezzel!

1.4 Alkatrészjegyzék

Ellenállás:

$$R_1 = 1 \text{ k}\Omega$$

$$R_{2, 3, 4, 5, 9, 10} = 4,7 \text{ k}\Omega$$

$$R_{6, 7} = 10 \text{ k}\Omega$$

$$R_8 = 680 \text{ }\Omega$$

$$R_{11}^* = 10 \text{ k}\Omega$$

Graetz:

$$G = B80C1500$$

LED:

$$D_{1,3} = \varnothing 3 \text{ mm piros LED}$$

$$D_2 = \varnothing 3 \text{ mm zöld LED}$$

Kondenzátor:

$$C_{1, 2} = 100 \text{ nF}$$

$$C_3 = 220 \text{ }\mu\text{F}/50\text{V}$$

$$C_4^* = 330 \text{ pF}$$

Egyéb:

3 db 20 lábú csatlakozó hüvely

1 db 6 lábú 6/3 mm-es tűkesor

1,5 m 8x0,22-es 8 eres vezeték

1 db D-SUB 25 dugó (printer)

1 db 2-es nyák sorkapocs

Megjegyzés: a *-gal jelölt

alkatrészeket nem kell beültetni

Integrált áramkör:

$$IC_1 = 78L05$$

$$IC_2 = 78L08$$

$$IC_3 = 74LS05$$

Tranzisztor:

$$T_{1, 2, 3} = BC557$$

2. Mikrovezérlő próbapanel

2.1 Általános leírás

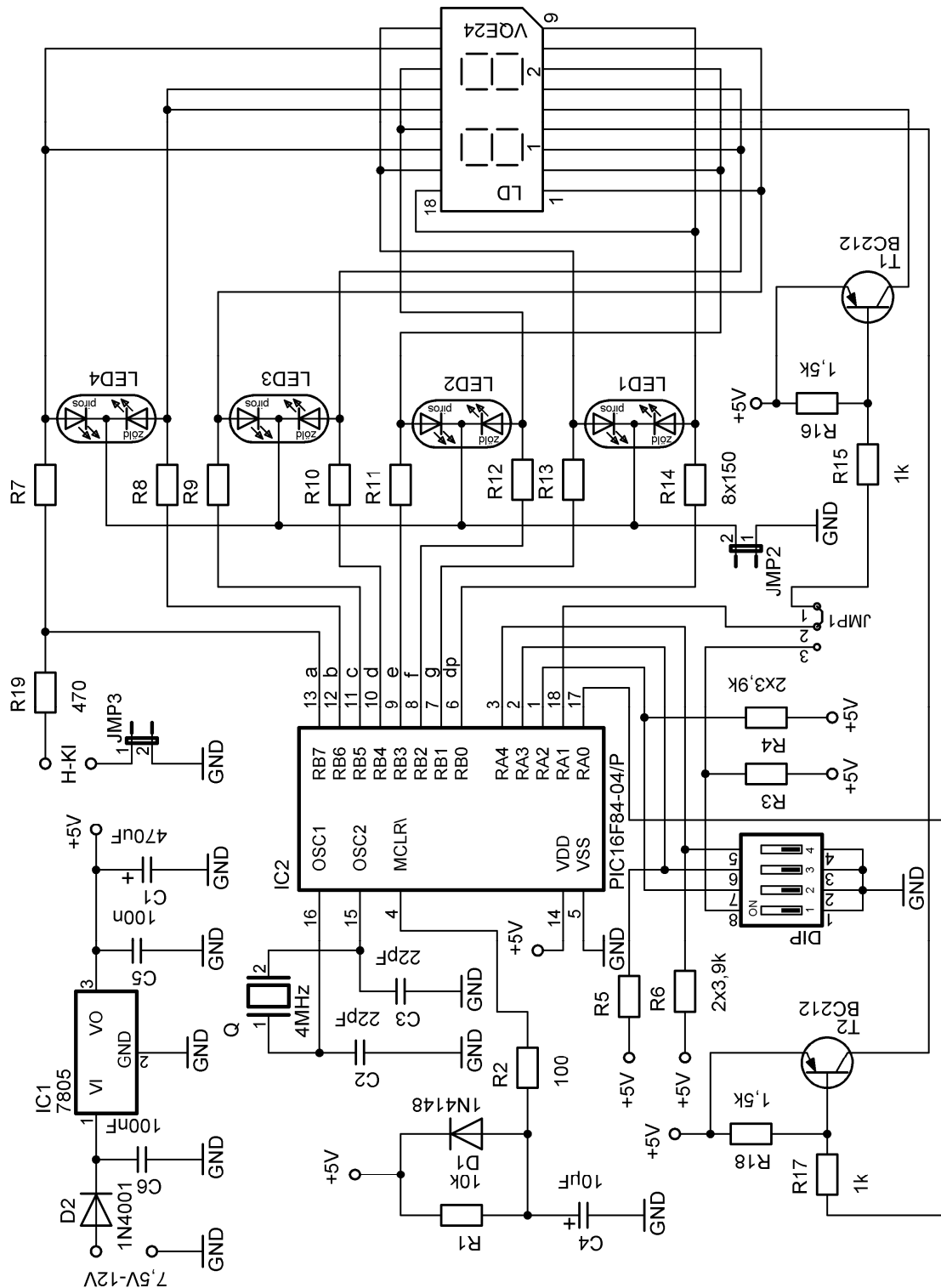
Nem elég csak megírni a programokat, hanem azokat ki is kell próbálni. Az igazi élményt ugyanis az adja a tanulóknak, ha látják működni alkotásaikat. A szimuláció sohasem helyettesítheti a gyakorlatot! A próbapanel a PIC16F84-es mikrovezérlőre megírt programok tesztelésére szolgál. Felépítése egyszerű, házilag is könnyen kivitelezhető, mégis sokféle funkciót egyesít magában. A próbapanel elsősorban kezdők számára készült. A panelen különböző feladattípusok gyakorlására nyílik lehetőség (ezt természetesen bárki bővítheti ízlése szerint, az itt felsoroltak csak mintául szolgálnak):

- Kimenetek be- és kikapcsolása
- Kapcsolók lekérdezése, pergésmentesítés
- Hétszegmenses kijelző illesztése, multiplex üzemmód
- Megszakítások kezelése
- Ugrótáblák, adattáblák használata
- Számkonverziók (bináris - BCD, hexadecimális - decimális, stb.)
- PWM jel előállítás (fényerő-szabályozás, hanggenerálás)

2.2 A próbapanel működése

A próbapanel kapcsolása a 4. ábrán látható, működését ez alapján érthetjük meg. A bejövő egyenfeszültséget az IC₁ stabilizálja (5V) az áramkörök számára, a D₂ dióda a fordított polaritás ellen véd. A C₁ kondenzátor pufferként működik, a C₅ és a C₆ az IC₁ begerjedését akadályozza meg. A mikrovezérlő órajelet a Q, C₂ és C₃ elemek biztosítják.

A 4MHz-es kvarckristályból a mikrovezérlő egy négyfázisú órajelet állít elő, így a működési frekvenciája 1MHz lesz (1 gépi ciklus 1μs). A programok írásánál, a konfigurációs biztosítékoknál XT oszcillátort kell beállítani. Fontos szempont a mikrovezérlős áramkörök tervezésénél, hogy a kvarckristályt és a két kondenzátort minél közelebb kell elhelyezni a mikrovezérlőhöz, mert ellenkező esetben az oszcillátor nem indul be!

4. ábra

A mikrovezérlő biztos reszettelését a tápfeszültség bekapcsolásakor az R₁, R₂, D₁ komplexum biztosítja.

A mikrovezérlő B portjára (RB7-RB0) csatlakozik a 4 db kétszínű LED (LED₁-LED₄), a hétszegmenses kijelzők katódjai (a-g, dp), valamint az RB7 láb külső eszközök csatlakoztatására alkalmas. A kétszínű LED-ek anódjai korlátozó-

ellenállásokon (R_7 - R_{14}) kapcsolódnak a PORTB-hez. Ugyanezen ellenállások a hétszegmenses kijelző LED-jeinek korlátozó ellenállásai is. A kétszínű LED-ek közösített katódjait a JMP2-es jumperrel lehet bekapcsolni. A hétszegmenses kijelző használatakor ezt a jumpert el kell távolítani! A LED-ek bekapcsolása aktív 1-es szinttel történik. Az RB0 kapcsolja a LED₁ (zöld) anódját, az RB2 a LED₁ (piros) anódját, stb.

A VQE24-es típusú közös anódos kijelző két darab hétszegmenses kijelzőt tartalmaz. A kijelzők megfelelő kivezetései párhuzamosan vannak kapcsolva. Ahhoz, hogy a két kijelzőre különböző értékeket lehessen kiírni, a kijelzőket multiplex üzemmódban kell üzemeltetni. A multiplex üzemmódot a kijelzők (1-2) anódjainak megfelelő kapcsolgatásával lehet elérni. Az anódokat a mikrovezérlő RA0-RA1 lábára csatlakozó PNP tranzisztorokkal (T_2 - T_1) lehet bekapcsolni. A közös anódos jelleg miatt mind az anódokat, mint a szegmenseket aktív nullával lehet működtetni. Az RA1 láb kettős funkciót lát el, a megfelelő működést a JMP1-es jumperrel lehet beállítani, jelen esetben 1-2 állásba kell tenni!

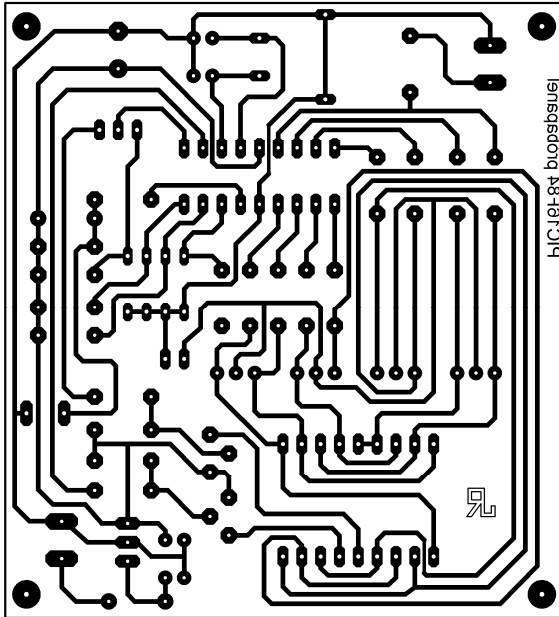
Az A portra csatlakozik egy 4-es DIP kapcsoló felhúzóellenásokon keresztül. Bekapcsolt állapotban a PORTA lábaira logikai nullát ad. Mind a négy kapcsoló használatához a JMP1-et 2-3 állásba kell kapcsolni.

A külső kimenet bekapcsolását a JMP3 rövidre zárásával lehet elérni.

PORT	JUMPER				
	JMP1		JMP2		JMP3
	1-2	2-3	BE	KI	BE
RB7			LED4 P	LD 1-2 a	H-KI
RB6			LED4 Z	LD 1-2 b	
RB5			LED3 P	LD 1-2 c	
RB4			LED3 Z	LD 1-2 d	
RB3			LED2 P	LD 1-2 e	
RB2			LED2 Z	LD 1-2 f	
RB1			LED1 P	LD 1-2 g	
RB0			LED1 Z	LD 1-2 dp	
RA4	DIP 4		a piros szín aktív 1-et (dőlt betű) a kék aktív 0-át jelent (normál)		
RA3	DIP 3				
RA2	DIP2				
RA1	LD 2 anód	DIP 1			
RA0	LD 1 anód				

2.3 A próbapanel megépítése, élesztése

A nyomtatott áramköri terv alapján (5. ábra) készítsük el a panelt pl. fotózásos technológiával. A letisztított panelt fény felé tartva ellenőrizzük, hogy nincs-e rajta szakadás, vagy zárlat. Fúrjuk ki, és ismételt tisztítás után vonjuk be forrasztható védőlakkal, majd szárítsuk meg.

5. ábra

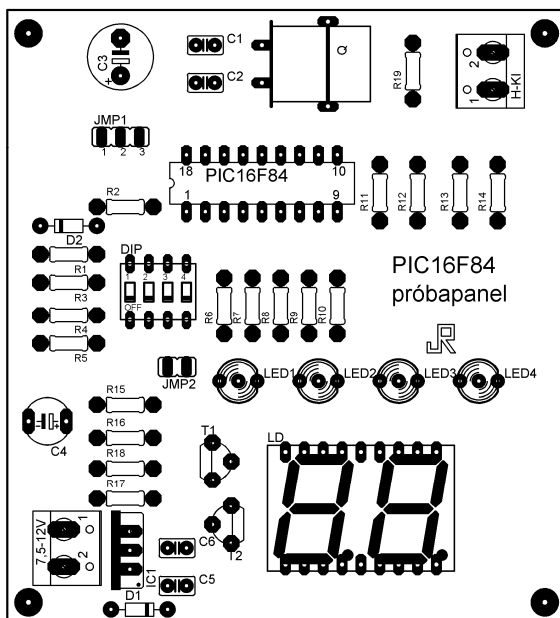
kondenzátort. A magas kvarcot fektetve ültessük és egy szigeteletlen vezetékkel ráforrasztva, rögzítsük. Következhetnek a jumper tűskék és a két tranzisztor. A

Az alkatrészjegyzék alapján készítsük elő az alkatrészeket beültetésre. A beültetést a 6. ábra szerint végezzük.

Először ültessük be az összes ellenállást – ügyelve az olvasási irányra –, majd a D₁ és D₂ jelű diódát. Folytassuk a sort a mikrovezérlő 18 lábú foglalatával, figyelve a megfelelő pozícióra. Ezután ültessük be a kvarcot és a hozzá tartozó két kondenzátort, valamint a C5 és C6 gerjedésgátló

tranzisztorok után ültessük be a DIP kapcsolót és a 7-szegmenses kijelzőt, mindkettőnél ügyeljünk a helyes pozícióra. A 4 LED magasságát úgy állítsuk be, hogy azonos legyen a kijelzőével, a pozicionálást itt is figyeljük. Végül forrasszuk be a két sorkapcsot, a két elektrolit-kondenzátort – polaritásra ügyelve – majd a stabilizátort.

Az elkészült panelra kapcsoljunk megfelelő egyenfeszültséget (7,5-12V) és a mikrovezérlő foglalatánál

6. ábra

az 5-ös és a 14-es láb között mérve ellenőrizzük a +5V-os tápfeszültséget. A reszet lábon (4-es) szintén +5V-ot kell mérnünk.

Abban az esetben, ha mindent rendben találunk egy PIC16F84-es mikrovezérlőbe égezzük be a teszt.hex állományt (megtalálható a CD mellékleten, vagy a <http://plc.mechatronika.hu> oldalon). Feszültségmentes állapotban helyezzük a PIC-et a própabanelba, és végezzük el a tesztelést az alábbiak szerint:

1. Piros futófény balról jobbra a 4 LED-en

- JMP1 jumper 1-2 pontját zárjuk rövidre
- JMP2 jumpert zárjuk rövidre
- JMP3 jumpert hagyjuk üresen
- A DIP mind a 4 kapcsolóját állítsuk felső állásba
- Kapcsoljunk az áramkörre 8V egyenfeszültséget

2. Zöld futófény balról jobbra a 4 LED-en

- A DIP 4-es kapcsolóját állítsuk alsó állásba

3. Sárga futófény balról jobbra a 4 LED-en

- A DIP 4-es kapcsolóját állítsuk vissza felső állásba
- A DIP 3-as kapcsolóját kapcsoljuk le

4. Hétszegmenses kijelzők tesztelése

- A JMP2-es jumpert vegyük le
- A DIP 3-as és 4-es kapcsolóját tegyük alsó állásba

Helyes működés esetén a szegmensek a kijelző mindkét felén (a-g) sorban bakapcsolódnak, végül a tizedespontok is világítani kezdenek

2.4 Alkatrészjegyzék

Ellenállás:

$R_1=10k\Omega$

$R_2=100\Omega$

$R_{3-6}=3,9k\Omega$

$R_{7-14}=150\Omega$

$R_{15-17}=1k\Omega$

$R_{16-18}=1,5k\Omega$

$R_{19}=470\Omega$

Kondenzátor:

$C_1=470\mu F$

$C_{2,3}=22pF$

$C_4=10\mu F$

$C_{5,6}=100nF$

Dióda:

$D_1=1N4148$

$D_2=1N4004$

LED:

$LED_1-LED_4=\varnothing 5mm$ kétszínű LED

Kijelző:

LD=VQE24 hétszegmenses kijelző

Tranzisztor:

$T_{1,2}=BC212$

Kvarc:

Q=4MHz

Jumper:

JMP₁=3-as jumper tűske

JMP_{2,3}=2-es jumper tűske

Kapcsoló:

DIP=4-es DIP kapcsoló

Integrált áramkör:

IC₁=7805

IC₂=PIC16F84-04/P

Egyéb:

3db jumper